

หนังสือเรียนสังกัดศึกษา
ส ๐๑๘ พระพุทธศาสนา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

DCID LIBRARY

0000018803

๗๒๙๕.๓

๗:๗

๐๕๕๖๗

๗๓ (๒๕๕๕)

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น

พุทธศักราช ๒๕๒๑

กระทรวงศึกษาธิการ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

ภาพปก :

โลหะปราสาท

กรุงเทพมหานคร

นายวิชัย เพ็ชรตะคุ ถ่ายภาพ

หนังสือเรียนสังคมศึกษา

ส ๐๑๘ พระพุทธศาสนา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑
(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

ของ

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ISBN 974-01-2566-2

ตัวอย่างสื่อการเรียนการสอน
ศูนย์พัฒนาหนังสือ

พิมพ์ครั้งที่ ๕๐,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๔๕

วันที่ ๒๒ ก.ค. ๕๕

เลขทะเบียน ๙ ๑๖ ๑๕๕

เลขเรียกหนังสือ ๙ ๒๙๔.๓ ๙.๑๕๕

๑๕๕๖ ก

องค์การค้าของคุรุสภาจัดพิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

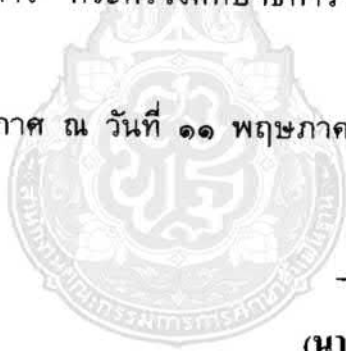
มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตร
มัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) นั้น กรมวิชาการได้จัดทำ
หนังสือเรียนสังกัดศึกษา ส ๐๑๘ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ขึ้น เพื่อใช้ประกอบ
การเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้
หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕

(นายอรุณ ปรีดีคิลก)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นสถาบันหลักของสังคมไทยที่มีส่วนช่วยให้สังคมไทยมีความสันติสุข ช่วยสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมไทยมาตลอด กระทั่งศึกษาศึกษาการตระหนักในความสำคัญของพระพุทธศาสนา เห็นควรส่งเสริมให้เยาวชนได้ยึดมั่นปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างสม่ำเสมอ จึงได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) สำหรับให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนได้เรียนและเพื่อให้การเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กรมวิชาการจึงแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นจัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๑๘ พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา ดังรายนามท้ายหนังสือ

การจัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๑๘ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เล่มนี้ มุ่งเน้นให้นักเรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งได้กำหนดรูปแบบการเขียน ให้มีแนวคิดสำคัญของเรื่องที่จะเรียน จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา ประเด็นอภิปราย และกิจกรรม ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมเสนอแนะ การประยุกต์ใช้ในชีวิต และคำถาม

เนื้อหาของหนังสือแบ่งออกเป็น ๘ บท คือ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติและประวัติพุทธสาวก หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ ภาษาบาลี พุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา หน้าที่ชาวพุทธ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา และบทสุดท้ายเป็นบทที่กล่าวถึงภาคปฏิบัติ มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

กรมวิชาการหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนสังคมศึกษา ส ๐๑๘ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ได้เป็นอย่างดี กรมวิชาการขอขอบคุณผู้จัดทำและผู้มีส่วนช่วยเหลือให้การจัดทำหนังสือเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีไว้ ณ ที่นี้

(นายจำเริญ เสกธีระ)

อธิบดีกรมวิชาการ

๘ พฤษภาคม ๒๕๓๕

สารบัญ

	หน้า
บทที่ ๑ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	๑
- ศาสนา	๑
- การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย	๗
- ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ	๑๔
บทที่ ๒ พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง	๑๗
- พุทธประวัติ	๑๗
- พระสารีบุตร	๓๑
- พระโมคคัลลานะ	๓๕
- จิตตะ คหบดี	๓๘
บทที่ ๓ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๔๓
- พระรัตนตรัยและไตรสรณคมน์	๔๓
- โอวาท ๓	๔๗
- เบญจศีล เบญจธรรม	๕๐
- หิริโอตตปปะ	๕๔
บทที่ ๔ พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	๕๗
- ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์ในฐานะผู้สืบทอดพระศาสนา	๕๗
- การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในสังฆาราม	๖๒
บทที่ ๕ ภาษบาลี พุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๖๖
- การอ่านภาษบาลี	๖๖
- พุทธศาสนสุภาษิต	๗๐
- คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๗๔
บทที่ ๖ หน้าที่ชาวพุทธ	๗๗
บทที่ ๗ การบริหารจัดการและการเจริญปัญญา	๘๒
บทที่ ๘ มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๘๙
- มารยาทชาวพุทธ	๘๙
- ศาสนพิธี	๙๔
- วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๑๐๖

บทที่ ๑

ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

๑.๑ ศาสนา

แนวคิดสำคัญ

๑. ศาสนาเป็นสัจธรรมความเชื่อและที่พึ่งทางจิตใจซึ่งช่วยให้บุคคลรอดพ้นจากความทุกข์
๒. ศาสนาเกิดขึ้นได้ด้วยมูลเหตุหลายประการเริ่มแรกด้วยความกลัวอันเนื่องมาจากความไม่รู้ การต้องการผลตอบแทนในทางที่ดี รวมทั้งการต้องการรู้แจ้งเห็นจริง
๓. ศาสนาประเภทเทวนิยมเกิดขึ้นมาในระยะหลังเมื่อมนุษย์มีความคิดว่าน่าจะมีหนทางอื่นที่ทำให้มนุษย์รอดพ้นจากความทุกข์ได้นอกจากการพึ่งพาสิ่งที่มีชีวิต ศักดิ์สิทธิ์และทรงอำนาจยิ่ง
๔. ศาสนาไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาเท่านั้นหากแต่ยังก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคมโดยรวมอีกด้วย

จุดประสงค์การเรียนรู้

- เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว สามารถ
๑. วิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เกิดศาสนาได้ถูกต้อง
 ๒. อธิบายความหมายของศาสนา และเปรียบเทียบลักษณะสำคัญระหว่างศาสนาประเภทเทวนิยมและอเทวนิยม พร้อมกับยกตัวอย่างได้
 ๓. ระบุองค์ประกอบของศาสนาพร้อมกับบอกลักษณะสำคัญที่สุดของศาสนาได้
 ๔. อภิปรายถึงคุณประโยชน์ของศาสนาพร้อมกับยกตัวอย่างประกอบได้
 ๕. ยกตัวอย่างปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตนักเรียนโดยการใช้หลักธรรมทางศาสนาแก้ไขได้

ศาสนา

ทุกชีวิตจำเป็นต้องเผชิญกับปัญหา ต้องต่อสู้ดิ้นรน และปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคม เพื่อการดำรงชีวิตรอด โดยใช้วิถีทางที่แตกต่างกัน ศาสนาก็เป็นวิถีทางหนึ่งที่มนุษย์นิยมใช้มากที่สุด เพียงแต่บุคคลจะเข้าใจและเห็นคุณค่าของศาสนาในลักษณะใดและถูกต้องหรือไม่ หากพิจารณาตั้งแต่สมัยโบราณมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันก็จะวิเคราะห์ได้ว่าบุคคลมองคุณค่าของศาสนาต่างกันออกไป

๒ ลักษณะ คือ บ้างก็เชื่อว่าการทำพิธีกรรมต่าง ๆ จะช่วยจัดปัดเป่าความทุกข์ ทำให้ชีวิตมีสุขและดลบันดาลให้ได้สมหวังในสิ่งที่ต้องการ ซึ่งนับว่าเป็นการรู้จักหรือเข้าใจคุณค่าศาสนาที่ไม่ถูกต้อง แทนที่จะมองเห็นคุณค่าของหลักธรรมทางศาสนาและยึดแนวทางปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนเหล่านั้นเพราะการปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาไม่เพียงแต่จะเกิดประโยชน์สุขต่อบุคคลผู้ปฏิบัติเท่านั้น หากแต่ยังมีผลต่อความเจริญก้าวหน้าและความสงบสุขต่อสังคมโดยรวมอีกด้วย

มูลเหตุของการเกิดศาสนา

เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่เมื่อมนุษย์มีปัญหา มนุษย์ก็ย่อมต้องหาวิธีแก้ไขปัญหานั้นให้หมดไปหรืออย่างน้อยที่สุดก็คือให้คลี่คลายลง ในเรื่องมูลเหตุของการเกิดศาสนาก็เช่นเดียวกัน เมื่อมนุษย์มีความทุกข์ ก็ต้องการหาวิธีการให้รอดพ้นจากความทุกข์นั้นตามแนวความเชื่อของตน จึงอาจสรุปได้ว่ามูลเหตุสำคัญ ๆ ของการเกิดศาสนานั้นมี ๔ ประการ คือ

๑. เกิดจากความกลัว
๒. เกิดจากความไม่รู้
๓. เกิดจากความต้องการผลสนองตอบแทน
๔. เกิดจากปัญญา ความต้องการรู้แจ้งเห็นจริง

ความที่มนุษย์สมัยก่อนอยู่ใกล้ชิดธรรมชาติ แต่ยังขาดความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีความแปรปรวนและบางครั้งก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สิน เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด น้ำท่วม ความแห้งแล้ง ฯลฯ ความไม่เข้าใจเพราะขาดความรู้ในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติดังกล่าว จึงเข้าใจว่าเป็นผลมาจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น เป็นอำนาจของเทพยดา ภูตผีปีศาจ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายดลบันดาลให้ทุกสิ่งในโลกตลอดจนชีวิตมนุษย์เป็นสุขหรือเป็นทุกข์โดยขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของสิ่งที่เชื่อว่ามีพลังศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ ความต้องการที่จะได้รับผลตอบแทนที่ดีที่พึงประสงค์จึงนำไปสู่การเช่นสรวงบูชาเทพยดาหรือสิ่งที่เชื่อว่ามีพลังศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวเพื่อชีวิตที่สมบูรณ์พูนสุขปราศจากภัยพิบัติ

ความเชื่อและการเห็นความสำคัญของการทำพิธีกรรมทางศาสนาจึงเกิดขึ้นเพราะเหตุนี้ในระยะแรก ๆ จึงมีการนับถือพระเจ้าเกี่ยวกับธรรมชาติตามที่มนุษย์คิดว่ามีพลังอำนาจเหนือชีวิตมนุษย์ เช่น พระอัคนี พระพริณ พระธรณี พระอาทิตย์ พระจันทร์ ฯลฯ ต่อมาความเชื่อ

เกี่ยวกับพระเจ้าได้วิวัฒนาการเป็นในรูปร่างหรือการมีตัวตนของพระเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งขึ้นมา
เริ่มแรกเราจะเห็นได้จากศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุด ก็จะนับถือพระพรหม
พระศิวะ หรือพระอิศวร พระนารายณ์หรือพระวิษณุ ศาสนาในระยะนี้จึงเป็นศาสนาประเภทเทวนิยม

ศาสนาได้มีวิวัฒนาการมาตามลำดับจนถึงระยะหนึ่งที่มนุษย์เริ่มได้คิดว่า น่าจะมีสิ่งอื่น
ที่นอกเหนือจากอิทธิพลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะทำให้มนุษย์รอดพ้นจากความทุกข์ได้ จึงมีผู้มีปัญหา
คิดหาหนทางหรือแนวทางอันได้แก่ การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนา เพื่อให้ชีวิตรอดพ้น
จากความทุกข์และพบกับความสุขได้ในลักษณะดังนั้นก็คือการเกิดศาสดาของศาสนาต่าง ๆ ขึ้น
ศาสดาเหล่านี้ได้สอนให้มนุษย์ยึดถือพระธรรมเป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้รอดพ้นจากความทุกข์และ
พบกับความสุขที่ปรารถนา โดยศาสดาเหล่านี้อาจจะเป็นผู้ซึ่งคิดค้นหลักคำสอนขึ้นเอง ดังเช่น
ศาสดาในศาสนาพุทธ หรืออาจจะเป็นศาสดาที่นำโอวาทของพระเจ้ามาสอนแก่มนุษย์ชาติอีก
ต่อหนึ่ง เช่น ศาสดาในศาสนาคริสต์ และศาสดาในศาสนาอิสลาม เป็นต้น

ความหมายของศาสนา

ศาสนา หมายถึง ลัทธิความเชื่อ อันเป็นแนวทางปฏิบัติให้บุคคลรอดพ้นจากความทุกข์
หรือระบบการปฏิบัติเพื่อให้บุคคลรอดพ้นจากความทุกข์ ศาสดาทุกศาสนาได้ทรงแนะนำแนวทางปฏิบัติ
เหล่านั้น เพื่อดำรงชีวิตที่เป็นสุข โดยสิ่งที่นำมาสอนนั้นมีทั้งคำสอนในระดับศีลธรรมขั้นพื้นฐาน
อันได้แก่การทำดี ละความชั่ว ตลอดจนไปถึงคำสอนที่เป็นระดับสัจธรรมที่จะทำให้มนุษย์ที่เข้าถึง
สัจธรรมนั้นพบกับความสุขโดยพ้นจากความทุกข์อย่างสิ้นเชิงได้

ศาสนาจึงมีความจำเป็นที่จะต้องอยู่คู่กับสังคมตลอดไปตราบใดที่มนุษย์มีความทุกข์และ
ต้องการรอดพ้นจากความทุกข์นั้น

ประเภทของศาสนา

มี ๒ ประเภท ได้แก่

๑. **ประเภทเทวนิยม (Theism)** หมายถึง ศาสนาที่เชื่อในความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า
หรือความนับถือพระผู้เป็นเจ้า หากนับถือพระผู้เป็นเจ้าเพียงองค์เดียวก็ได้ชื่อว่าเป็น “เอกเทวนิยม”
เช่น ศาสนายูดาห์ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ส่วนบางศาสนาที่นับถือพระผู้เป็นเจ้าหลายองค์
ก็ได้ชื่อว่าเป็น “พหุเทวนิยม” เช่น ศาสนากรีกโบราณ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นต้น ซึ่งนอกจาก
จะมีความเชื่อเกี่ยวกับองค์ของพระเจ้าต่างกัน ความเชื่อเกี่ยวกับบทบาทของพระเจ้าที่มีต่อมนุษย์
ยังแตกต่างกันออกไปอีกด้วย กล่าวคือ มีทั้งเชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลก สร้างมนุษย์ และสร้าง
สรรพสิ่ง แล้วบางศาสนายังเชื่อว่าพระเจ้ามียุคบางประการคล้ายบุคคลคือมีรัก โกรธ มีการให้
รางวัล มีการลงโทษมนุษย์ ในขณะที่บางศาสนาเชื่อว่า พระเจ้าไม่มีลักษณะบางประการดังกล่าว
ไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับโลกและมนุษย์ แต่เป็นผู้วางกฎเกณฑ์ความเป็นไปของโลกและจักรวาล ฯลฯ

ด้วยเหตุนี้ศาสนาประเภทเทวนิยมจึงเน้นความสำคัญของพิธีกรรมมากกว่าศาสนาประเภทอเทวนิยม

๒. ประเภทอเทวนิยม (Atheism) หมายถึง ศาสนาที่ไม่ได้ยอมรับในความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ปฏิเสธสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนาประเภทนี้ไม่เชื่อว่ามีพระเจ้าสร้างโลก ไม่มีอำนาจในการให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ ความสุข ความทุกข์ ความสำเร็จ ความล้มเหลว และสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้รับนั้นเกิดจากการกระทำของตนเอง และบางสิ่งบางอย่างก็เป็นไปตามกฎของธรรมชาติเช่น ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ได้แก่ ศาสนาพุทธ และศาสนาเซน เป็นต้น

องค์ประกอบของศาสนา

โดยทั่วไป ศาสนามีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

๑. มีศาสดาผู้ก่อตั้ง โดยที่ศาสดาอาจจะมีลักษณะที่เป็นผู้ค้นพบสัจธรรมและแนวทางปฏิบัติให้บุคคลรอดพ้นจากความทุกข์และนำมาสอนแก่มนุษยชาติ ดังเช่น พระพุทธเจ้าของศาสนาพุทธ ส่วนบางศาสนาถือศาสนายูดาห์ ศาสดาคือโมเสส ศาสนาคริสต์ ศาสดาคือพระเยซู และศาสนาอิสลาม ศาสดาคือนบีมุฮัมมัด ท่านเหล่านั้นแม้มิได้ทรงค้นพบหลักคำสอนด้วยพระองค์เอง แต่การได้นำโอองการของพระผู้เป็นเจ้ามาสอนต่อมนุษยชาติอีกต่อหนึ่ง

๒. มีคัมภีร์ซึ่งรวบรวมบรรดาหลักคำสอนทั้งที่เป็นของศาสดาโดยตรง และทั้งนี้เป็นคำสอนที่ศาสดารับโอองการมาจากพระผู้เป็นเจ้ามาสอนต่ออีกทอดหนึ่ง ซึ่งศาสนิกชนจะให้ความเคารพเชื่อถือและปฏิบัติตาม ได้แก่คัมภีร์พระไตรปิฎกของศาสนาพุทธ พระคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ และพระคัมภีร์อัล-กุรอานของศาสนาอิสลาม สำหรับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แม้จะไม่มีศาสดา ก็มีคัมภีร์พระเวท ซึ่งพราหมณ์เป็นผู้รวบรวมขึ้นจากการได้ยินมาจากพระผู้เป็นเจ้า

๓. มีหลักคำสอนอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต แต่ละศาสนาอาจมีเป้าหมายสูงสุดที่อาจจะคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันอยู่บ้างดังเช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีเป้าหมายสูงสุดคือโมกษะ คือการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ศาสนาพุทธมีเป้าหมายสูงสุดคือ นิพพาน คือภาวะการดับกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามมีเป้าหมายสูงสุดเหมือนกันคือการได้อยู่กับพระผู้เป็นเจ้าโดยแต่ละศาสนาต่างก็ได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติที่จะสามารถนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุดได้

๔. มีสาวก นักบวชเป็นผู้สืบต่อคำสอนให้ดำรงอยู่ต่อไปหรือมีคณะบุคคลเพื่อปฏิบัติอยู่ในระเบียบแบบแผนของศาสนา เช่น ศาสนาพราหมณ์ก็มีวรรณะพราหมณ์ ศาสนาพุทธมีพระสงฆ์ ศาสนาคริสต์มีบาทหลวง ศาสนาอิสลามไม่มีนักบวช แต่มีคณะบุคคลดังกล่าวไว้ข้างต้นทำหน้าที่

๕. มีพิธีกรรมทางศาสนา ทุกศาสนาล้วนแต่มีพิธีกรรมทางศาสนาที่ศาสนิกชนจะปฏิบัติ โดยที่แต่ละพิธีกรรมล้วนมีจุดมุ่งหมายต่างกันไป ข้อเปรียบเทียบที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดก็คือ

หากเป็นศาสนาประเภทเทวนิยมจะเน้นให้เห็นความสำคัญของการทำพิธีกรรมในฐานะที่ผูกพันกับพระผู้เป็นเจ้า เช่น ศาสนาพราหมณ์ก็มีพิธีบูชาเทวดา ศาสนาคริสต์มีพิธีศีลล้างบาป ศีลมหาสนิท ศาสนาอิสลามมีพิธีละหมาด ฯลฯ ในขณะที่ศาสนาประเภทอเทวนิยม เช่น ศาสนาพุทธ พิธีกรรมมีความสำคัญเพียงเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้พุทธศาสนิกชนรำลึกถึงพระรัตนตรัย ดังเช่นการทอดกฐิน มีความมุ่งหมายเพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้มีโอกาสดูแลผ้าครองใหม่ หรือพิธีถวายสังฆทาน มีความมุ่งหมายเพื่อให้พระภิกษุที่ขัดสนได้มีโอกาสรับปัจจัย ฯลฯ

๖. มีศาสนสถานเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรม โดยมีชื่อเรียกทั้งที่เหมือนกันและที่แตกต่างกัน คือศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ เรียกว่า โบสถ์ ส่วนศาสนาอิสลามเรียกว่า มัสยิดหรือสุเหร่า

อย่างไรก็ตาม ศาสนาบางศาสนาอาจมีองค์ประกอบไม่ครบถ้วนทั้ง ๖ ประการ เช่น ศาสนาพราหมณ์ไม่มีศาสดา ศาสนาอิสลามไม่มีนักบวช แต่ถึงแม้จะต่างกันอยู่บ้างในลักษณะดังกล่าวหากแต่ทุกศาสนาจะมีลักษณะร่วมที่สำคัญที่สุดตรงกันก็คือ ศาสนาจะต้องมีลักษณะของความศักดิ์สิทธิ์นั่นเอง

คุณประโยชน์ของศาสนา

๑. ศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของบุคคล ความเข้าใจ การเห็นคุณค่า และการปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา ในระดับศีลธรรม ย่อมทำให้บุคคลเป็นคนดีประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง เมื่อประสบปัญหาชีวิต ก็รู้จักใช้เหตุผล ใช้ปัญญา ใช้หลักคำสอนทางศาสนาเป็นหลักในการแก้ปัญหาได้ถูกต้อง ทำให้การดำรงชีวิตถูกต้องตามหลักศีลธรรม สังคมโดยรวมไม่เดือดร้อน ในระดับสังคมบุคคลก็สามารถเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดคือ ภาวะที่หลุดพ้นจากความทุกข์

๒. ศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจของบุคคล เมื่อมนุษย์ต้องเผชิญกับปัญหา ความผิดหวัง ความสูญเสีย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ทำให้มนุษย์ต้องการที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจเพื่อให้ความทุกข์เหล่านั้นคลี่คลายศาสนาที่ไม่ได้นับถือพระเจ้า เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาเซน เมื่อเผชิญปัญหาและต้องการคลี่คลายความทุกข์ก็จะปฏิบัติตามหลักคำสอนที่เป็นสังฆธรรม เพียงแต่จะสัมฤทธิ์ผลเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับระดับการเข้าถึงและระดับความสามารถในการปฏิบัติได้มากน้อยเพียงใด เพราะหากบุคคลใดเข้าถึงสังฆธรรมได้ก็จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดของศาสนาคือภาวะการหลุดพ้นจากความทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง

๓. เป็นแหล่งกำเนิดศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี เพราะเหตุที่วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น ศาสนาได้เข้ามามีบทบาทในผลงานของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นในด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตลอดจนไปจนถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งมาจากหลักคำสอนทางศาสนา

๔. เป็นกลไกสำคัญในการควบคุมสังคมให้สงบสุข หลักความจริงประการหนึ่งที่จะปฏิเสธไม่ได้ก็คือ สังคมจะสงบสุขได้ก็เพราะสมาชิกทุกคนในสังคมเป็นคนดี ไม่เบียดเบียนไม่คดโกงกัน ซื่อสัตย์ต่อกัน มีการเอื้อเฟื้อ เสียสละ เมตตากรุณาต่อกัน ให้อภัยกัน การเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนตามหลักคำสอนทางศาสนาแล้ว สังคมย่อมสงบสุข

ประเด็นอภิปราย

ข้ออภิปรายต่อไปนี้ เป็นการแสดงความคิดเห็นจากความรู้ที่นักเรียนได้รับ และความรู้สึกส่วนตัวที่สุจริต จริงใจ ดังนั้นการแสดงออกจึงต้องใช้เหตุผลทางวิชาการไม่ใช่การโต้เถียงโดยใช้อารมณ์และสามัญสำนึก

- ทำไมคนเราจึงต้องนับถือศาสนา คนที่ไม่มีศาสนาจะดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุขหรือไม่
- คนที่นับถือศาสนาต่างกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติเพราะเหตุใด
- “ศาสนาเป็นบ่อเกิดของศิลปวัฒนธรรม” จงยกตัวอย่างประกอบข้อความนี้
- การนับถือศาสนาอย่างถูกต้องมีแนวปฏิบัติอย่างไรบ้าง

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนยกตัวอย่างหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่นักเรียนนำมาใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน
๒. จัดนิทรรศการเกี่ยวกับศาสนาที่สำคัญและผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ นักเรียนควรวิเคราะห์ตนเองในฐานะที่เป็นศาสนิกชนว่าตนเป็นผู้ที่นำหลักธรรมของศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิตบ้างหรือไม่

คำถาม

๑. อะไรคือแก่นแท้หรือหัวใจของศาสนา อะไรเป็นเพียงเปลือกหรือสิ่งประกอบเท่านั้น นักเรียนจะเข้าถึงหัวใจของศาสนาได้อย่างไร
๒. นักเรียนควรมีบทบาทอย่างไรในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนในฐานะที่เป็นศาสนาประจำชาติ

๑.๒ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย

แนวคิดสำคัญ

๑. พระพุทธศาสนาหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้รับการสืบทอดโดยเหล่าสาวก และเนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาได้ก่อตั้งมานานจึงมีประวัติความเป็นมาที่ชาวพุทธควรศึกษาเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง

๒. พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทที่เผยแผ่ในประเทศไทยในปัจจุบัน เป็นแบบลังกาวงศ์

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ตั้งแต่หลังพุทธปรินิพพานจนถึงปัจจุบัน

๒. เพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย

พระพุทธศาสนาหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน

เมื่อก้าวถึงประวัติการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย นักเรียนควรจะได้ทราบถึงประวัติความเป็นไปของพระพุทธศาสนาหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน เพื่อให้เชื่อมโยงเหตุการณ์ที่เข้าสู่ประเทศไทยได้ถูกต้อง ดังนี้

ภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๗ วัน พระพุทธสรีระยังมิได้รับการถวายพระเพลิงที่เมืองกุสินารา ได้มีเหตุการณ์เกิดขึ้น โดยมีพระภิกษุบางรูปกล่าวถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์กับคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่สมัยนั้นคือพระมหากัสสปเถระได้ถือเอามูลเหตุประชุมพระสงฆ์สาวกให้เห็นความจำเป็นต้องสังคายนา*พระธรรมวินัย เพื่อรวบรวมและสอบทานไว้เป็นหลักฐาน ด้วยว่าถ้าปล่อยไว้จะเป็นเหตุให้คำสอนของพระพุทธศาสนาคลาดเคลื่อนจากเดิมอันเป็นผลให้พระพุทธศาสนาเสื่อมลง พระมหากัสสปเถระจึงได้รวบรวมพระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๕๐๐ องค์ แล้วจัด

* หมายถึง การประชุมตรวจสอบทานและจัดหมวดหมู่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน, การรื้อกรองพระธรรมวินัย

ประชุมสังคายนา ที่ถ้ำกุเขาเวภาระ แขวงเมืองราชคฤห์ เมืองหลวงของแคว้นมคธ เป็นเวลา ๗ เดือน จึงเสร็จสิ้น นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๑

ล่วงมาอีก ๑๐๐ ปี วงการพระสงฆ์เกิดความคิดเห็นแตกต่างกัน ในการตีความหมาย พระธรรมวินัย เช่นฝ่ายหนึ่งเห็นว่าเวลาบ่ายแล้วพระภิกษุฉันอาหารได้ น้ำดองผลไม้ที่มีรสอ่อน ๆ ต้มแต่น้อยไม่ทำให้ผู้ดื่มเมา เว้นแต่ต้มมาก พระภิกษุฉันได้ อีกฝ่ายหนึ่งเห็นตรงตามพระวินัยว่า หลังเที่ยงแล้วพระภิกษุฉันอาหารไม่ได้ น้ำดองผลไม้เช่นนั้นก็ดื่มไม่ได้ เพราะเป็นสุราเมรัย เป็นต้น

พระสงฆ์ฝ่ายยึดถือพระธรรมวินัยเป็นหลักมีพระยศกาทถกบุตร เป็นประธานสงฆ์ ได้รวบรวมพระสงฆ์อรหันต์ได้ ๗๐๐ องค์ ประชุมทำสังคายนาพระธรรมวินัยที่เมืองไพศาลี อยู่เป็นเวลา ๘ เดือนจึงเสร็จ นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๒

การสังคายนาครั้งนี้ทำให้เกิดผลอีกอย่างหนึ่ง คือพระสงฆ์ฝ่ายแรกที่เสนอว่าเวลาบ่ายแล้วพระภิกษุฉันอาหารได้นั้นไม่ยอมรับมติที่ประชุมสังคายนา ได้แยกตัวออกไปเป็นกลุ่มต่างหาก เรียกตัวเองว่า มหาสังฆิกะ ส่วนฝ่ายพระยศกาทถกบุตรได้รับการเรียกว่า “เถรวาท” หมายถึง ผู้ยึดถือพระธรรมวินัย

ฝ่ายมหาสังฆิกะนั้นคือฝ่ายมหายาน และฝ่ายเถรวาทคือฝ่ายหินยานในเวลาต่อมา มหายานนั้น เรียกตามท้องที่ภูมิประเทศที่พระพุทธศาสนาแผ่ไปถึงว่าอุตรนิคาย แปลว่า ฝ่ายเหนือ ส่วนหินยาน เรียกตามภูมิประเทศที่แผ่ไปถึงว่าทักษิณนิคาย แปลว่า ฝ่ายใต้

ล่วงมาถึง พ.ศ. ๒๑๗ ได้เกิดความสับสนขึ้นในวงการสงฆ์ เนื่องจากมีคนในลัทธิอื่น ปลอมตนเข้ามาบวชเพราะเห็นว่าพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ได้รับพระราชทานการบำรุงจาก พระเจ้าอโศกมาก เป็นเหตุให้พระสงฆ์ไม่ลงอุโบสถสังฆกรรมร่วมกันเป็นเวลา ๑๒ ปี พระเจ้าอโศกมหาราชจึงอาราธนาพระโมคคัลลบุตร ให้เป็นประธานสงฆ์ทำสังคายนาพระธรรมวินัย ที่โอศกการามเมืองปาตลิบุตร เมืองหลวงใหม่ของแคว้นมคธ การสังคายนาครั้งนี้เป็นเหตุให้พระภิกษุปลอมบวชถูกจับสึกเป็นจำนวนมาก นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๓

หลังจากการสังคายนาครั้งนี้ พระเจ้าอโศกได้โปรดให้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ศิลจาริกหลักหนึ่งของพระองค์ได้กล่าวถึงการส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนตะวันตก เช่นอาณาจักรตริโปลี อียิปต์ กรีก นอกจากนี้หนังสือมหาวงศ์พงศาวดารลังกาได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีการส่งพระเถระไปยังดินแดนต่าง ๆ รวม ๔ สาย

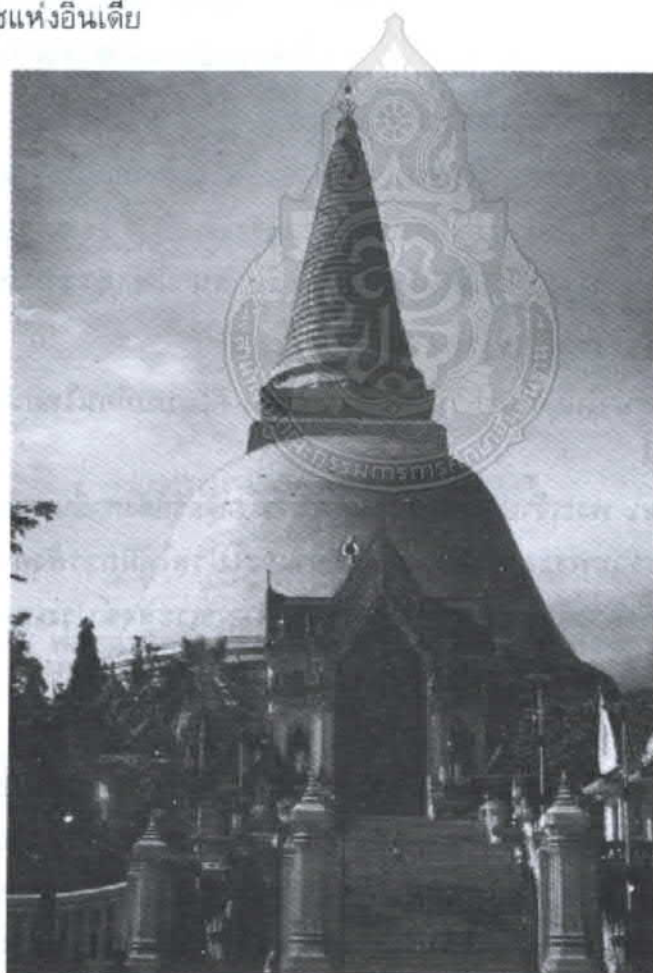
การเผยแผ่ของพระเถระสายที่ ๑-๗ นั้น เผยแผ่ในบริเวณใกล้เคียง หรือเรียกว่า อยู่ในชมพูทวีป ส่วนพระเถระสายที่ ๘ มาเผยแผ่บริเวณสุวรรณภูมิ คือทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีประเทศไทยรวมอยู่ด้วย พระเถระสายที่ ๙ มีพระมหินทเถระซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราชได้ไปเผยแผ่ในลังกาทวีป คือประเทศศรีลังกาในปัจจุบัน การเผยแผ่ของพระเถระสองสายนี้เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทยดังจะได้กล่าวต่อไป

ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอาจแบ่งได้ ๔ ยุค คือ

๑. ยุคเถรวาทสมัยอโศก
๒. ยุคมหายาน
๓. ยุคเถรวาทแบบพุกาม
๔. ยุคเถรวาทแบบลังกาวงศ์

ยุคที่ ๑ เถรวาทสมัยอโศก

เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ แล้ว ได้ส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระศาสนา รวม ๙ สาย ซึ่งสายหนึ่งมีพระโสณะเถระ และพระอุตระเถระ ไปเผยแผ่ยังดินแดนสุวรรณภูมิซึ่งหมายถึงดินแดนทางตะวันออก ซึ่งรวมประเทศไทยอยู่ด้วย หลักฐานที่พบในเมืองไทยที่จังหวัดนครปฐม คือ ธรรมจักรกับกวางหมอบ แท่นสฐูป อันเป็นสิ่งเคารพบูชาเหมือนกับสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย

พระปฐมเจดีย์ จ.นครปฐม

ยุคที่ ๒ มหายาน

ใน พ.ศ. ๖๒๐ พระเจ้ากนิษกะมหาราช ทรงอุปถัมภ์การสังคายนา ครั้งที่ ๔ ของฝ่ายมหายาน ณ เมืองชลันธร และได้ส่งสมณทูตไปเผยแผ่ในเอเชียกลาง จนถึงประเทศจีน และจากจีนก็เผยแผ่ต่อมายังอาณาจักรอัยลาว ซึ่งเป็นอาณาจักรของคนไทย

พ.ศ. ๑๓๐๐ กษัตริย์แห่งอาณาจักรศรีวิชัยในเกาะสุมาตรา ได้เผยแผ่ขยายอำนาจเข้ามาถึงดินแดนตอนใต้ของไทย กษัตริย์แห่งศรีวิชัยนับถือพระพุทธศาสนา มหายาน จึงทำให้พระพุทธศาสนา มหายานแผ่เข้ามาทางใต้ หลักฐานที่ได้พบคือเจดีย์พระธาตุไชยา และพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช

พ.ศ. ๑๕๕๐ ราชวงศ์สุริยวรมันของเขมรเรืองอำนาจ แผ่ขยายอาณาเขตทั่วบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางของไทยปัจจุบัน ได้มาตั้งเมืองหลวงที่เมืองละโว้หรือลพบุรี กษัตริย์เขมรนับถือพระพุทธศาสนา มหายาน ซึ่งได้รับมาจากอาณาจักรศรีวิชัยก็ได้มาเผยแผ่ในบริเวณนี้ ซึ่งแต่เดิมในบริเวณนี้มีอิทธิพลศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาเถรวาทที่สืบมาแต่เดิม จึงทำให้ประชาชนนับถือพระพุทธศาสนาทั้งสองแบบ และศาสนาพราหมณ์ด้วย

ยุคที่ ๓ เถรวาทแบบพุทgam

พ.ศ. ๑๖๐๐ พระเจ้าอนุรุธมหาราช กษัตริย์พุทgamเรืองอำนาจแผ่ขยายอาณาเขตเข้ามาถึงอาณาจักรล้านนา ล้านช้าง จรดลพบุรี พระเจ้าอนุรุธทรงเลื่อมใสพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ทำให้ดินแดนล้านนาก็รับนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทแบบพุทgamด้วย

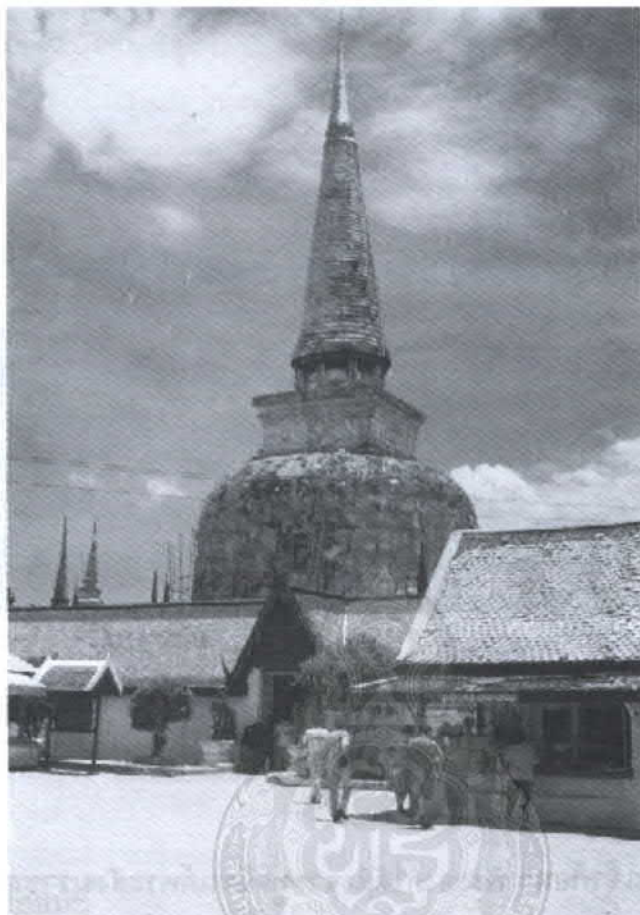
ยุคที่ ๔ เถรวาทแบบลังกาวงศ์

พระพุทธศาสนาในยุคเถรวาทแบบลังกาวงศ์ คือแบบที่คนไทยนับถือสืบมาจนปัจจุบัน มีลำดับความเป็นมาดังนี้

ใน พ.ศ. ๑๖๙๖ พระเจ้าปراجรมพาหุมหาราช กษัตริย์ลังกาขึ้นครองราชย์ ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยรวมพระสงฆ์เป็นนิกายเดียวและโปรดให้มีการสังคายนา ครั้งที่ ๗ ขึ้น พระพุทธศาสนาเจริญทั้งทางด้านการศึกษาและปฏิบัติ พระสงฆ์ประเทศต่าง ๆ ได้ทราบข่าว จึงเดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัย และกลับมาเผยแผ่ในประเทศของตน

สมัยสุโขทัย

สำหรับพระสงฆ์ไทยที่ไปศึกษาพระศาสนาในลังกาได้กลับมายังประเทศไทย ในราว พ.ศ. ๑๘๐๐ ได้มาตั้งสำนักเผยแผ่ศาสนาขึ้นที่เมืองนครศรีธรรมราช และได้นำเอาพระสงฆ์ชาวลังกามาด้วย ระยะเวลาเป็นช่วงที่กษัตริย์วงศ์ศรีวิชัยเสื่อมอำนาจลง พระลังกาวงศ์เหล่านี้จึงได้ปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุขึ้นใหม่ รูปเดิมแบบมหายานจึงไปเป็นแบบลังกาวงศ์ดังที่ปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

พระบรมธาตุ จ.นครศรีธรรมราช

พ.ศ. ๑๘๒๐ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชขึ้นครองราชย์ ทรงทราบกิตติศัพท์และเลื่อมใส จึงได้ส่งทูตไปนิมนต์พระมหาเถรสังฆราชจากนครศรีธรรมราชมายังวัดอรุณญิก ในกรุงสุโขทัย พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ก็รุ่งเรืองแต่นั้นมา ส่วนพระพุทธศานามหายานก็เสื่อมสูญไป

พ.ศ. ๑๘๔๗ พระเจ้าลิไทขึ้นครองราชย์ ได้นิมนต์พระมหาสามีสังฆราชเมืองลังกา ชื่อสมณะ เข้ามาสู่สุโขทัย พระองค์ทรงเลื่อมใสได้เสด็จออกผนวชชั่วคราว ณ วัดอรุณญิก และได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเตภูมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วง และได้ทรงสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน ด้วยพระองค์เอง

เจดีย์วัดช้างล้อม ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย ศิลปะแบบลังกา

สมัยล้านนาไทย

ในรัชกาลพระเจ้ากือนา พระองค์ได้ส่งราชทูตนิมนต์พระสังฆราชสุมนเถระต่อพระเจ้าลิไท เพื่อไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาประมาณ พ.ศ. ๑๙๑๓ เป็นการเริ่มต้นพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในล้านนา

ในรัชกาลพระเจ้าติโลกราช ได้มีการส่งคณะสงฆ์ไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกา ต่อมาพระองค์ได้อุปถัมภ์การสังคายนา นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๘ ที่วัดโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด

ในรัชกาลพระเมืองแก้ว (พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘) เป็นยุครุ่งเรืองของวรรณคดีพระพุทธศาสนา มีพระสงฆ์เป็นนักปราชญ์คัมภีร์ภาษาบาลีจำนวนมาก เช่น พระสิริมังคลาจารย์ แต่งหนังสือมังคลัตถที่ปิณี เวสสันดรที่ปิณี จักรวาฬที่ปิณี สังขยาปกาธกฏิกา พระรัตนปัญญาแต่งหนังสือวชิรสารัตถสังคห และชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น

สมัยอยุธยา

ในสมัยอยุธยา ก็ยังคงนับถือพระพุทธศาสนาตามแบบสุโขทัย คือลัทธิลังกาวงศ์ ในสมัยนี้ได้มีการแต่งหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น มหาชาติคำหลวง กาพย์มหาชาตินันโทปนันทสูตร พระมาลัยคำหลวง ปุณโณวาทคำฉันท์ เป็นต้น ในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ทางด้านลังกาขาดพระภิกษุที่จะสืบศาสนา จึงได้ขอคณะสงฆ์ไทยไปบรรพชาอุปสมบทชาวลังกา

จึงเรียกพระสงฆ์ลังกาว่า นิกายอุบาลีวงศ์ ตามชื่อหัวหน้าคณะสงฆ์ไทย หรือเรียกว่า “นิกายสยามวงศ์” อันเป็นคณะสงฆ์ใหญ่ที่สุดในลังกา

เมื่อกรุงศรีอยุธยาสิ้นสุดลง ในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ไทยก็ยังคงนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทแบบลังกาวงศ์เหมือนกับประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคนี้

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ชาวพุทธทุกฝ่ายทั้งพระภิกษุ สามเณร ฆราวาสชาย หญิง มีหน้าที่หลักที่จะต้องทำในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนด้วยกันนั้นคือ การศึกษา การปฏิบัติ และการเผยแผ่หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาด้วยกันทุกคน เพียงแต่ว่าใครจะทำมากทำน้อย หรือทำในระดับใดเท่านั้นเอง เพราะชาวพุทธทุกคนเมื่อได้ศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมแล้ว จะรู้สึกรว่าตนเองมีความสุขความสงบเพิ่มขึ้น จึงต้องการที่จะเห็นคนอื่นเป็นอย่างที่ตนเป็นบ้างดังกล่าว ถึงได้นำหลักธรรมเหล่านั้นไปสอนคนอื่น ทำให้การสอนมีหลายวิธี เช่น การครองรูปแบบของการสอนตามที่พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ ท่านสอนกันมาก่อน และในปัจจุบันมีการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาทางสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ตลอดจนมีการนำตัวอย่างและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมมาเป็นสื่อประกอบด้วย

ประเด็นอภิปราย

พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

- ให้นักเรียนศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน ๔ ยุค โดยค้นคว้าจากเอกสารประวัติศาสตร์ และพระพุทธศาสนา
- นิมนต์พระสงฆ์มาบรรยายและตอบคำถามที่นักเรียนสนใจ

คำถาม

- จงบอกถึงสาเหตุของการสังคายนา ครั้งที่ ๑, ๒ และ ๓
- การสังคายนาครั้งที่ ๓ มีความสำคัญกับพระพุทธศาสนาในไทยอย่างไร
- ปูชนียสถานแห่งใดบ้างในประเทศไทย ที่แสดงถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากประเทศอินเดีย และลังกา เข้าสู่สุวรรณภูมิ

๑.๓ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ

แนวคิดสำคัญ

พระพุทธศาสนาผูกพันกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย
๒. เพื่อให้นักเรียนเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ

พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยเป็นเวลานาน ประวัติศาสตร์ของชาติไทยมีความเกี่ยวเนื่องผูกพันกับพระพุทธศาสนามาโดยตลอด โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยที่ชนชาติไทยมีประวัติศาสตร์อันชัดเจน ชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนาสืบต่อกันมาจนอาจกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ของประเทศไทยเป็นประวัติศาสตร์ของคนที่นับถือพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทย พอสรุปได้ดังนี้

๑. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ในปัจจุบันประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 95 นับถือศาสนาพุทธ เมื่อใช้จำนวนส่วนใหญ่เป็นหลัก ก็ถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ

๒. พระพุทธศาสนาเป็นหลักของการดำเนินชีวิต คนไทยได้รับนับถือพระพุทธศาสนาและได้นำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน จะสังเกตได้จากลักษณะนิสัยของคนไทยซึ่งมีชีวิตจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แสดงความเป็นมิตร ยินดีให้ความช่วยเหลือจนเป็นลักษณะเด่นของคนไทยที่คนต่างชาติตั้งสมญาว่า “สยามเมืองยิ้ม”

๓. พระพุทธศาสนาเป็นที่มาของวัฒนธรรมไทย วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันกับพระพุทธศาสนา พิธีการต่างๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตนับตั้งแต่ การโกนผมไฟ การบวช การแต่งงาน การทำบุญอายุตลอดจนพิธีศพ การจัดพิธีเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น นอกจากนี้แล้วยังมีวันสำคัญถือว่าเป็นประเพณีในรอบปีเริ่มตั้งแต่วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันตรุษ วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันลอยกระทง งานประเพณีเหล่านี้ล้วนใหญ่มาจาก

พระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น และวันสำคัญดังกล่าวนั้นทางราชการให้ความสำคัญให้เป็นวันหยุดราชการ ประเพณีและพิธีกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดความสามัคคี ความเสียสละ ในด้านกิจกรรมอื่นๆ ของบุคคลหรือหน่วยงาน เมื่อจะเริ่มทำการงานใดๆ เช่น การเปิดประชุม สัมมนา การวางศิลาฤกษ์ ฯลฯ ก็ใช้พระพุทธศาสนาเป็นพิธีการเพื่อให้เป็นสิริมงคลกับงานนั้น

พิธีการในการเปิดประชุม

ในด้านภาษาซึ่งเป็นส่วนสำคัญยิ่งของวัฒนธรรมไทย ภาษาไทยมีถ้อยคำส่วนใหญ่มาจากภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต คำบาลีนั้นมาจากพระพุทธศาสนาโดยตรง ส่วนคำสันสกฤตมาจากพระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู อย่างไรก็ตามพระพุทธศาสนาก็เป็นที่มาของความเจริญงอกงามของภาษาไทย ถ้านักเรียนเปิดหนังสือพจนานุกรมจะพบว่าคำต่าง ๆ ในพจนานุกรมส่วนใหญ่เป็นคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต ตัวอย่างคำที่ใช้โดยทั่วไป เช่น คำว่า บุตร ภรรยา สามี อาจารย์ การศึกษา เกษตร มหาวิทยาลัย เป็นต้น

นอกจากภาษาแล้ว วรรณกรรมไทยส่วนใหญ่ก็มาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา กวีนิพนธ์ และวรรณคดีที่เป็นมรดกสืบทอดมากเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาโดยตรงบ้าง และอิทธิพลโดยอ้อมบ้าง ตัวอย่างเช่น ไตรภูมิพระร่วง ปฐมสมโพธิกถา มหาชาติคำหลวง ปุณณเวทคำฉันท์ เป็นต้น แม้แต่ในวรรณกรรมปัจจุบันนักเรียนจะสังเกตได้ว่ามีคติทางพระพุทธศาสนาอยู่ด้วย เช่น ในเรื่อง การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาในประเทศไทยได้ซึมซับหล่อหลอมวิถีชีวิตของคนไทย ให้มีลักษณะเฉพาะตนที่เรียกว่าเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย จึงเรียกได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย

ประเด็นอภิปราย

- ประเพณีไทยซึ่งเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาสร้างความสามัคคีในหมู่ชาวไทยอย่างไร
กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนเลือกเขียนเรียงความเรื่องประเพณีไทย ๑ เรื่อง
๒. แนะนำหรือจัดให้นักเรียนดูสารคดีเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของไทยและของประเทศเพื่อนบ้าน
๓. จัดให้นักเรียนร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและให้เขียนรายงานกิจกรรมนั้น พร้อมบอกความรู้สึกที่เข้าร่วมกิจกรรมนั้น
๔. ให้นักเรียนค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเพณีไทย วรรณคดีไทย จากหนังสือในห้องสมุด เพื่อให้เกิดความเข้าใจให้ดียิ่งขึ้น

คำถาม

๑. ให้นักเรียนบรรยายถึงพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับการเรียนการทำงานของนักเรียนอย่างไร
๒. ให้นักเรียนบอกเหตุผลที่กล่าวว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ

บทที่ ๒

พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธ ตัวอย่าง

๒.๑ พุทธประวัติ

แนวคิดสำคัญ

๑. การศึกษาพุทธประวัติ ตั้งแต่ประสูติ เสด็จออกทรงผนวช ตรัสรู้ ประกาศศาสนาและมอบคุณความเป็นใหญ่ให้พระสงฆ์ จนถึงปรินิพพาน จะมีคุณค่าในการสร้างศรัทธา และการนำพระจริยวัตรของพระพุทธองค์มาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างผาสุก

๒. หลักธรรมของพระพุทธองค์ช่วยให้มนุษย์พ้นทุกข์ และการศึกษาคำสอนของพุทธศาสนาอย่างแจ่มแจ้ง สามารถนำมาปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เป็นแนวทางที่สำคัญของพุทธศาสนิกชน

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. มีความรู้ ความเข้าใจในพุทธประวัติ และสามารถลำดับเหตุการณ์สำคัญในพระพุทธประวัติได้

๒. วิเคราะห์พุทธจริยวัตรที่สำคัญ และนำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของตนได้

พุทธประวัติ

พุทธประวัติ คือ เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เริ่มตั้งแต่ประสูติ เสด็จออกผนวช ตรัสรู้ ปฐมเทศนา ประกาศพระศาสนา จนถึงปรินิพพาน

ดินแดนที่ประสูติของพระพุทธเจ้าอยู่ทางภาคเหนือของอินเดีย ปัจจุบันอยู่ในเขตประเทศเนปาล สมัยพระพุทธเจ้าประสูติ เรียกว่า แคว้นสักกะ มีแม่น้ำโรहिณีไหลผ่าน มีเมือง ๒ เมือง ตั้งอยู่

คนละริมฝั่งของแม่น้ำสายนี้คล้ายประเทศลาวและประเทศไทยซึ่งตั้งอยู่คนละริมฝั่งแม่น้ำโขงในปัจจุบัน แม่น้ำโรหิณีไม่กว้าง ไม่ลึกหน้าฝนแล้งสามารถทอดน้ำเข้าทำนาได้ เมืองทั้งสองนั้นคือเมืองกบิลพัสดุ์ และเมืองเทวทหะ

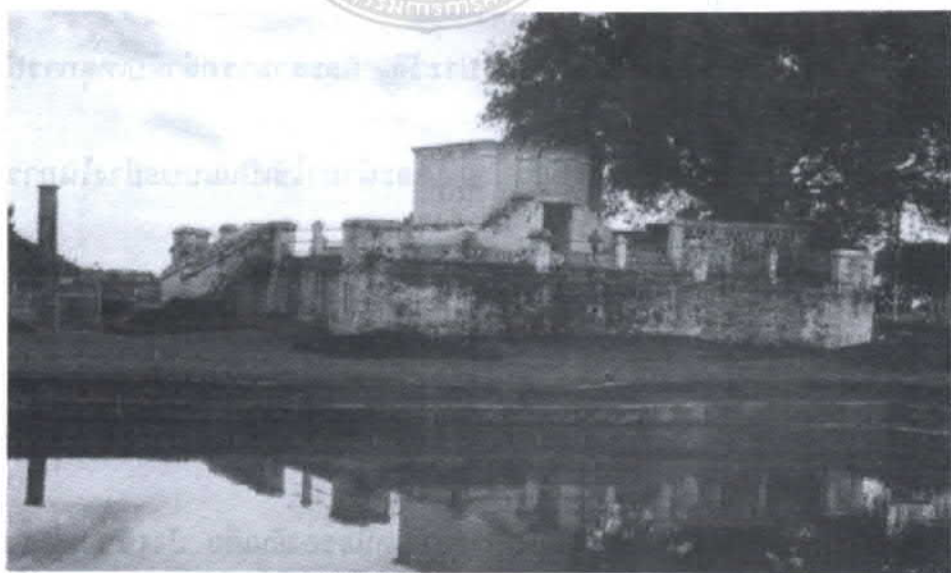
เมืองกบิลพัสดุ์มีวงศ์กษัตริย์ชื่อ ตากยะ ครอง ส่วนเมืองเทวทหะมีกษัตริย์วงศ์โกลิยะ ครอง ทั้งสองวงศ์กษัตริย์นี้เกี่ยวดองเป็นพระญาติกัน โดยเจ้าชายและเจ้าหญิงทั้งสองฝ่ายทรงอภิเษกกัน พระบิดาของพระพุทธเจ้าคือ พระเจ้าสุทโธทนะ ทรงเป็นกษัตริย์ศากยวงศ์ สายสกุลโคตมะ หรือโคตม ปกครองเมืองกบิลพัสดุ์ ส่วนพระมารดาของพระพุทธเจ้า คือ พระนางสิริมหามายา เป็นเจ้าหญิงจากโกลิยวงศ์ ของเมืองเทวทหะ

ประสูติ

เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงสิริมหามายา ราชธิดาของกษัตริย์โกลิยวงศ์ไม่นานก็ทรงพระครรภ์ และเมื่อพระครรภ์แก่จนถึงเวลาประสูติ พระนางสิริมหามายาก็กราบทูลลาพระเจ้าสุทโธทนะเพื่อเดินทางไปประสูติพระโอรสที่เมืองเทวทหะของกษัตริย์โกลิยวงศ์ ตามธรรมเนียมอินเดียสมัยก่อนที่ถือกันเคร่งครัดมากกว่าสตรีที่แต่งงานแล้วถึงเวลามีครรภ์ จะต้องกลับไปคลอดบุตรที่บ้านเรือนบิดามารดา อันเป็นบ้านเกิดของตน

พระพุทธเจ้าประสูติระหว่างทาง

เมื่อพระนางสิริมหามายา เสด็จมาถึงระหว่างทางซึ่งเชื่อมต่อเมืองกบิลพัสดุ์กับเมืองเทวทหะ พร้อมด้วยข้าราชบริพาร ก็ประจวบพระครรภ์ จึงทรงแวะลงข้างทางแล้วประสูติพระโอรสที่นั่น ในพระอริยาบถยืน โดยทรงเหนี่ยวพระหัตถ์ที่กิ่งสาละ ยืนประสูติพระโอรส ข้าราชบริพารทำหน้าที่นำผ้ามารับแล้วทำความสะอาดพระโอรส สถานที่ตรงนั้นเรียกว่า ลุมพินีวัน

สถานที่ประสูติ

ขนานพระนาม

พระโอรสประสูติแล้วได้ ๕ วัน ได้รับการขนานพระนามจากผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งพระเจ้าสุทโธทนะทรงเชิญมาประชุมประกอบพิธี ที่ประชุมถวายพระนาม พระโอรสว่า “สิทธัตถะ” มีความหมายว่า ต้องการสิ่งใดย่อมได้สิ่งนั้นสมใจปรารถนา

พระโอรสได้รับการขนานพระนามแล้วได้ ๒ วัน หรือนับแต่วันประสูติเป็นต้นมาได้ ๗ วัน พระนางสิริมหามายาก็สิ้นพระชนม์

พระเจ้าสุทโธทนะทรงสว่ขอพระนางประชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นน้องสาวของพระนางสิริมหามายามาเป็นพระมเหสีและเป็นพระมารดาเลี้ยงของเจ้าชายสิทธัตถะ

ทำพิธีทำนายนายลักษณะพระโอรส

พระเจ้าสุทโธทนะได้เชิญพราหมณ์ ๑๐๘ ท่าน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญดำรการทำนายนายลักษณะมาประชุมแล้วคิดเอาท่านผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญยอดเยี่ยม ได้จำนวน ๘ นาย ให้ทำนายนายลักษณะพระโอรส ผลของการทำนายนมี ๒ มติ

มติที่ ๑ จากผู้เชี่ยวชาญ ๗ คน ทำนายนเป็น ๒ นัยว่า พระโอรสนี้ถ้าทรงอยู่ครอบครองบ้านเมืองจะเป็นกษัตริย์ผู้ทรงอำนาจขนาดจอมจักรพรรดิแห่งโลก แต่ถ้าเสด็จออกผนวชจะได้เป็นพระบรมศาสดาเอกของโลก ทรงเป็นพระพุทธเจ้า

มติที่ ๒ ทำนายนโดยพราหมณ์หนุ่มกว่าทุกท่าน ท่านผู้นี้ชื่อ โกณฑัญญะ ทำนายนเป็นนัยเดียวว่า พระโอรสนี้จะต้องเสด็จออกผนวชและจะได้เป็นพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระบรมศาสดาเอกของโลกเท่านั้น

พระราชประสงค์ของพระเจ้าสุทโธทนะ

พระเจ้าสุทโธทนะ ทรงมีพระประสงค์อยู่ประการเดียวเท่านั้น คือ ทรงต้องการให้พระราชโอรสได้ทรงครอบครองเมืองสืบต่อจากพระองค์ในภายหน้า ไม่มีพระประสงค์จะให้เสด็จออกผนวช

เมื่อทรงเจริญวัยพอที่จะเข้ารับการศึกษ พระเจ้าสุทโธทนะได้ทรงส่งพระราชกุมารสิทธัตถะ เข้ารับการศึกษใน สำนักครุวิศวามิตร ซึ่งเป็นสำนักที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น

พระราชกุมารทรงศึกษาได้รวดเร็ว ไม่นานก็ทรงจบหลักสูตรและทรงแสดงความสามารถเหนือบรรดานักศึกษาอื่นๆ

ทรงได้รับการอภิเษกสมรส

พระเจ้าสุทโธทนะได้ทรงผูกมัดพระราชกุมารยิ่งขึ้น คือเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะทรงมีพระชนมายุ ๑๖ พรรษา ก็ทรงสว่ขอพระราชธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะ ซึ่งทรงพระนามว่าพิมพา

ยโสธรา ผู้เป็นน้องสาวของพระเทวทัตมาอภิเษกสมรสกับเจ้าชายสิทธัตถะ

ทรงเป็นนักคิด

เจ้าชายสิทธัตถะนั้นแม้จะทรงอยู่ในวัยเยาว์ แต่ทรงเป็นนักคิด แม้พระบิดาจะทรงผูกมัดทุกวิถีทางให้ทรงเห็นแต่ความสุขด้านเดียว ไม่ให้ทรงเห็นความทุกข์ แต่ก็ทรงปิดบังไม่ได้ เพราะสภาพความเกิด ความเจ็บปวด ความชราและความแตกดับชีวิตร่างกายตลอดถึงความเศร้าโศกเสียใจอันเป็นชีวิตประจำของมนุษย์ พระองค์ก็ย่อมจะทรงทราบ เมื่อทราบก็ทรงคิด

ทรงคิดว่า ชีวิตการครองเรือนของพระองค์ที่แม้จะได้เป็นกษัตริย์รัชทายาทต่อจากพระราชบิดาในภายหน้าก็ยังอยู่ในที่คับแคบ จำกัด ไม่มีทางจะแก้ไขให้ตนและคนอื่นได้พ้นทุกข์ ทรงเห็นแจ้งว่ามีทางเดียวเท่านั้น ที่จะคิดค้นหาทางพ้นทุกข์ได้ คือการออกบวชประพฤติปฏิบัติธรรม

เสด็จออกผนวช

เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงครุ่นคิดอยู่ตลอดเวลาเรื่องเสด็จออกผนวช ความที่พระองค์ทรงครุ่นคิด ความคิดนั้นแก่กล้าขึ้นโดยลำดับ จนกระทั่งพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา พระองค์จึงตัดสินใจพระทัยเด็ดขาดว่าจะต้องเสด็จออกผนวช

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะ ตัดสินพระทัยเด็ดขาดก็เสด็จออกผนวชในราตรีกกลางดึกวันนั้น ขณะที่ผู้คนในเมืองส่วนใหญ่กำลังหลับสนิท โดยเสด็จออกพร้อมมหาดเล็กคนสนิทชื่อนายฉันทะ ซึ่งเกิดปีเดียวกัน โดยนายฉันทะผูกม้าพระที่นั่งสีขาวปลอด ม้านั้นชื่อ กัณฐกะ นายฉันทะทำหน้าที่ถือบังเหียนงูม้า ส่วนเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จขึ้นทรงม้า

เจ้าชายสิทธัตถะพร้อมด้วยนายฉันทะ เสด็จเข้าเขตแคว้นโกศลและวัชชี พอสว่างก็ถึงแม่น้ำสายเล็ก ๆ ชื่อ อโนมา แม่น้ำสายนี้เป็นแม่น้ำแบ่งเขตแดนกันระหว่างแคว้นสักกะแคว้นโกศล และแคว้นวัชชีเหมือนแม่น้ำโขงตอนเป็นเขตแดนพม่า ไทยและลาวในปัจจุบัน เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จลงจากหลังม้าใช้พระขรรค์ตัดมุ่นมวยผมที่เรียกว่า “พระเมาลี” ถ้าว่ายอย่างภาษาไทยทุกวันนี้ก็ว่าทรงปลงผมและโกนหนวดเคราทิ้ง ทรงครองเพศเป็นนักบวช แล้วส่งนายฉันทะและม้ากัณฐกะกลับ พร้อมด้วยทรงมอบพระขรรค์และเครื่องทรงให้นายฉันทะนำกลับเมืองกบิลพัสดุ์ เพื่อส่งข่าวให้ทางเมืองกบิลพัสดุ์ทราบว่า เจ้าชายสิทธัตถะได้ตัดพระเกศาและครองเพศเป็นนักบวชแล้ว

เสด็จสู่สำนักนักบวช

เมืองใหญ่ ๆ ที่มีพลเมืองมากและมีเจ้าลัทธิ หรือเจ้าคำสอนขนาดที่มหาชนยกย่องว่าเป็นศาสดาจำนวนมาก ในสมัยนั้นก็มีเมืองสาวัตถิ เมืองหลวงของแคว้นโกศลและเมืองราชคฤห์ เมืองหลวงของแคว้นมคธ

นักบวชใหม่หรือเจ้าชายสิทธัตถะ เสด็จมุ่งเข้าเขตแคว้นมคธ จนได้พบพระเจ้าพิมพิสาร

ผู้ทรงเป็นกษัตริย์ครองแคว้น อันมีเมืองราชคฤห์เป็นเมืองหลวง โดยพระเจ้าพิมพิสารมีวัยไล่เลี่ยกันกับเจ้าชายสิทธัตถะ พระเจ้าพิมพิสารได้ทราบข่าวแล้วเสด็จออกมาพบ ทรงต้อนรับและทรงเชื้อเชิญให้ครองเมืองด้วยกัน

เจ้าชายสิทธัตถะทรงปฏิเสธด้วยเหตุผลว่า ต้องการเป็นนักบวช แสวงหาธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นทุกข์ พระเจ้าพิมพิสารทรงอนุโมทนา และขอร้องว่าถ้าสำเร็จดังปรารถนาขอให้เสด็จกลับมาโปรดด้วย

เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จต่อไปยังสำนักคณาจารย์ ๒ สำนัก ผู้มีชื่อเสียงเพื่อขออาศัยศึกษาค้นคว้าธรรม คณาจารย์ ๒ สำนักนั้น คือ สำนักอาหารดาบส และสำนักกฤทกดาบส ทรงศึกษาและค้นคว้าอยู่ที่สองสำนักนี้ จนได้สำเร็จฉาน ๘ ชั้น ฉาน คือวิธีเข้าสมาธิ มีสุขุมลุ่มลึกเป็นชั้น ๆ ตั้งแต่ชั้นต่ำจนเป็นชั้นหยาบ จนถึงขั้นสูงที่ละเอียดจนจบหลักสูตรของอาจารย์ทั้งสองสำนัก ทรงเห็นว่ายังมีใช่เป็นทางหลุดพ้นทุกข์ เพราะทรงรู้ได้ว่าจิตใจยังมีรัก ชัง และหลงอยู่ จึงอลาอาจารย์ทั้งสองเสด็จมุ่งหน้าสู่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ปัจจุบันอยู่ในตำบลพุทธคยา ประเทศอินเดีย

ทรงเปลี่ยนแนวทางปฏิบัติ

นักบวชจำพวกโยคีของอินเดียในสมัยนั้น แม้ทุกวันนี้ก็ยังมียูอยู่ ต่างนิยมทรมานตนให้ลำบากอย่างยิ่งยวดที่เรียกว่า “ทฤกริยา” ถ้าใครทำได้จะได้รับการนับถือจากมหาชน ถึงขนาดเรียกว่าเป็นพระศาสดาบ้าง เป็นพระอรหันต์บ้าง

นักบวชสิทธัตถะ ทรงใคร่พิสูจนดูว่าวิธีทรมานตนให้ลำบากอย่างที่นักบวชสมัยนั้นนิยมปฏิบัติกันจะเป็นทางหลุดพ้นได้จริงหรือไม่ พระองค์จึงทรงทดลองปฏิบัติ

ทรงเลิกวิธีทรมานตน

เมื่อทรงเห็นว่า วิธีทรมานตนให้ลำบากอย่างที่คนสมัยนั้นนิยมทำกัน เป็นเรื่องไร้สาระหาผลดีอะไรมิได้ จึงทรงเริ่มเสวยอาหารตามเดิม จนพระกายแข็งแรงขึ้นโดยลำดับ

เบญจวัคคีย์ผละหนิ

เบญจวัคคีย์ คือ กลุ่มบุคคลจำนวน ๕ คน ทั้ง ๕ คนนี้เป็นชาวเมืองกบิลพัสดุ์ มีโกณฑัญญะเป็นหัวหน้า อีก ๔ คน คือ วัปปะ ภททิสะ อัสสชิ และมหานามะได้ตามเสด็จเจ้าชายสิทธัตถะมาคอยให้ความดูแล ครั้นเห็นเจ้าชายหรือนักบวชสิทธัตถะกลับเสวยอาหาร ก็บังเกิดความไม่เชื่อ จึงชวนกันผละหนิไปอยู่แขวงเมืองพาราณสี เมืองหลวงของแคว้นกาสิ

เมื่อเจ้าชายหรือนักบวชสิทธัตถะทรงอยู่ตามลำพัง พระองค์ทรงเริ่มบำเพ็ญเพียรทางใจตามหลักฉานหรือสมาธิที่เคยทรงมีพื้นฐานมาก่อน จากสำนักคณาจารย์ดาบสทั้ง ๒ ดังกล่าวข้างต้น จนย่างเข้าปีที่ ๖

เช้าวันกลางเดือน ๖ นางสุชาดา ลูกสาวหัวหน้าหมู่บ้านทุ่งข้าว “มรุปายาส” เป็นข้าวที่หุงด้วยน้ำผึ้งผสมนมโค เพื่อนำไปสังเวยเทพเจ้าตามความเชื่อถือของคนสมัยนั้น นางสุชาดา นำข้าวที่หุงแล้วใส่ถาดไปยังโคนต้นไทร ที่โคนต้นไทร หรือต้นนิโครชนั้น มีนักบวชสิทธิ์ตะประทับอยู่ นางสุชาดามาถึงก็เข้าใจว่าเป็นเทพเจ้า จึงนำข้าวมรุปายาสเข้าไปถวาย ท่านนักบวชก็ทรงรับ นางสุชาดาเห็นท่านนักบวชไม่มีภาชนะรับข้าวมรุปายาส จึงกราบนมัสการว่า ถวายทั้งถาดทองนั้นด้วย

เมื่อนักบวชสิทธิ์ตะเสวยข้าวมรุปายาสแล้วนักบวชสิทธิ์ตะ ก็นำถาดเปล่าไปยังริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราซึ่งตอนนั้นน้ำกำลังไหลเชี่ยวกรากทรงลอยถาดริมแม่น้ำแห่งนั้น แล้วเสด็จมาทรงพักผ่อนที่ดงไม้สาละ เวลาเย็นเสด็จไปยังดงมหาโพธิ์ ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก แล้วทรงตั้งพระทัยแน่วแน่ว่า ถ้าไม่สำเร็จทางพันทุกข์จะไม่ยอมเสด็จลุกขึ้นไปไหน ถึงแม้เนื้อและเลือดจะเหือดแห้งก็ตาม

จากนั้นทรงเจริญธรรมสมาธิให้ละเอียดขึ้นไปเป็นชั้น ๆ เมื่อประมาณ ๓ ทุ่ม ก็ทรงได้สำเร็จญาณหยั่งรู้อัตถิ จนถึงเที่ยงคืนก็ได้สำเร็จญาณหยั่งรู้ความเกิดดับของสัตว์ในโลก และพอถึงเวลาก่อนรุ่งอรุณ ก่อนวันใหม่จะมาถึงก็ทรงสำเร็จญาณ หยั่งรู้ว่า หมดกิเลส ความรัก ชัง และหลง ได้สิ้นเชิงเพราะได้ทรงเห็นแจ้ง ธรรม ๔ หมวด ที่เรียกว่าอริยสัจ ๔ คือ

- ทุกข์ ๑. ความเดือดร้อน
- สมุทัย ๒. เหตุให้เกิดความเดือดร้อน
- นิโรธ ๓. ความดับทุกข์
- มรรค ๔. ปัจจัยอันเป็นเหตุให้ดับเหตุของทุกข์ได้สนิท

อริยสัจ ๔ คือ เหตุผล ทุกข์เป็นผล เกิดจากสมุทัย อันได้แก่

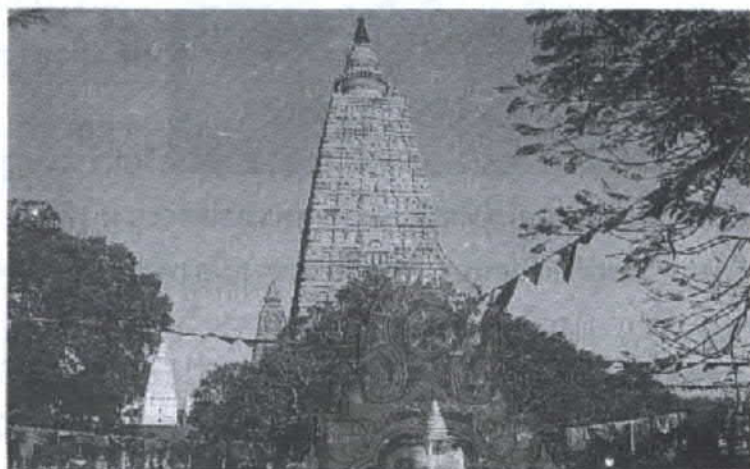
เนินบ้านนางสุชาดา (ภาพถ่าย พ.ศ. ๒๕๓๐)
ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเนรัญชรา

สถูป อนุสรณ์ลอยถาดข้าวมรุปายาสที่นางสุชาดาถวาย
ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา

กิเลส ถ้าจะดับทุกข์ ต้องดับเหตุ คือ กิเลส นิโรธเป็นผล จะดับทุกข์ได้ต้องมีปัจจัยเป็นเหตุให้ดับ
เมื่อได้สำเร็จความเป็นพระพุทธเจ้าที่เรียก “ตรัสรู้” พระพุทธเจ้าได้เสด็จแปรสถานที
สำหรับทรงพักผ่อนในสถานที่ต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกับสถานที่ตรัสรู้ ๗ แห่งด้วยกันโดยเสด็จ
แห่งละ ๗ วัน ทั้ง ๗ แห่งนั้นเรียกว่า “สัตตมหาสถาน”

การแปรสถานที่ทรงพักผ่อนเรียกว่า “เสวยวิมุตติสุข” สุขที่เกิดจากการหลุดพ้นจาก
ความทุกข์

เจติยพุทธคยา (อยู่ข้างพระแท่นวัชรอาสน์) สถานที่ตรัสรู้

พระแท่นวัชรอาสน์ พระแท่นที่ประทับนั่งตรัสรู้

ตรัสปฐมเทศนา

ขณะพระพุทธเจ้าเสด็จกลับมาประทับอยู่ที่โคนต้นนิโครธหรือต้นไทร พระองค์ทรงนึกถึงผู้ที่ฟังธรรมคำสั่งสอนที่พระองค์ได้ทรงสำเร็จ ทรงเห็นว่า ธรรมคำสั่งสอนละเอียดอ่อนและสุขุม ลุ่มลึกมากยากที่คนจิตใจมีกิเลสหนาปัญญาหยาบจะฟังเข้าใจ ทรงถามพระองค์เองว่า จะมีคนพอฟังรู้เรื่องละหรือ ฉับพลันพระเมตตาและพระมหากรุณาอันบริสุทธิ์ก็ผุดขึ้นมาในพระทัยทำหน้าที่ตอบว่า ชาวโลกที่มีสติปัญญาพอฟังรู้เรื่องนั้นยังมีอยู่ ขอได้โปรดแสดงธรรมโปรดชาวโลกเถิด

ทรงพิจารณาว่าใครสมควรจะรับฟังก่อน ก็ทรงเห็นภาพคณาจารย์ทั้งสองที่เคยเสด็จไปทรงศึกษาจนสำเร็จมาน ๘ มาแล้ว คือ อาหารดาบส และอุทกดาบส เมื่อทรงนึกถึงก็ทรงทราบวาททั้งสองท่านนั้นได้สิ้นชีพเสียแล้ว

กลุ่มบุคคลที่ทรงเห็นภาพต่อมาคือ กลุ่มบุคคล ๕ คนที่เรียกว่า เบญจวัคคีย์ ที่เคยตามออกบวชและคอยปรนนิบัติตบแต่งทรงบำเพ็ญความเพียรทรมานพระองค์ให้ลำบาก ก็ทรงทราบว่า เวลานี้พากันหลีกจากไปอยู่ที่อิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี วันต่อมาพระพุทธเจ้าจึงเสด็จโดยลำพังทรงจาริกทางไกลไปจนถึง อิสิปตนมฤคทายวัน

พระพุทธเจ้าเสด็จจากตำบล อรุเวลาเสนานิคมสถานที่ได้ตรัสรู้ ไปถึงอิสิปตนมฤคทายวันนั้นเป็นวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ วันรุ่งขึ้น ๑๕ ค่ำ ทรงแสดงธรรมแก่หัวหน้าเบญจวัคคีย์ คือ โกณฑัญญะ พระธรรมที่ทรงแสดงนั้นภายหลังต่อมาได้จัดเป็นพระสูตรเรียกว่า ธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร โกณฑัญญะฟังจบก็บังเกิดหุตาสว่างฟังเข้าใจ พระพุทธเจ้าทรงสังเกตเห็นก็ทรงเปล่งวาจาแสดงความชื่นชมว่า “อัญญาสิ วต โภ โกณฑัญโญ” พระพุทธเจ้าดำรัสนี้เป็นภาษาบาลี แปลเป็นภาษาไทยว่า “อา! โกณฑัญญะได้รู้แล้ว” ได้รู้แล้ว หมายถึง ฟังเข้าใจแล้ว ได้แจ่มแจ้งธรรมที่ทรงแสดงแล้ว

โกณฑัญญะ กราบทูลพระพุทธเจ้าขอบวชเป็นพระภิกษุ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้บวชด้วยพระดำรัสว่า “ขอท่านจงเป็นพระภิกษุ จงประพฤติธรรมอันเป็นเหตุให้หลุดพ้นความทุกข์เกิด” โกณฑัญญะซึ่งครองเพศเป็นนักบวชอยู่ก่อนแล้วได้เป็นพระภิกษุผู้เป็นพระสาวกองค์แรกของพระพุทธเจ้า

ต่อจากนั้นได้ทรงเทศนาโปรดอีก ๔ ท่าน จนเกิดความเข้าใจธรรม และต่อมาได้ทรงเทศนาอบรมท่านทั้ง ๕ จนได้สำเร็จพระอรหันต์ทั้ง ๕ ท่าน

ขณะนั้นมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๖ องค์ คือ พระพุทธเจ้า ๑ องค์ และพระเบญจวัคคีย์อีก ๕ องค์ นอกจากนั้นยังเรียกว่า พระรัตนตรัยเกิดครบ ๓ คือ พระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์

ด้วยเหตุนี้วันขึ้น
๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ก่อนวัน
เข้าพรรษา ๑ วัน ต่อมา
ผู้นับถือพระพุทธศาสนาเห็น
ว่าวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘
เป็นวันมีเหตุการณ์สำคัญของ
พระพุทธศาสนาวันหนึ่ง จึง
กำหนดให้เป็นวันประกอบพิธี
บูชา เรียกว่า “วันอาสาฬห-
บูชา” สืบมาจนทุกวันนี้

สถูปสารนาถ สถานที่แสดงปฐมเทศนา

พรรษาที่ ๑ ของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ปัญจวัคคีย์อีก ๕ องค์ ทรงจำพรรษาที่อิสิปตนมฤคทายวัน
ในระหว่างพรรษา มีชาวเมืองพาราณสีได้ฟังธรรม จนสำเร็จอรหันต์ และได้ขอบวชเป็นพระสงฆ์
สาวกอีก ๕๐ องค์ จึงมีพระอรหันต์ทั้งหมดรวมทั้งพระพุทธเจ้าด้วย ๖๑ องค์ ในจำนวนพระอรหันต์
๕๐ องค์หลังนี้ มีหัวหน้าชื่อ พระยสะ กุลบุตร มิตามารดาและอดีตภรรยาของพระยสะกุลบุตรได้
มาฟังธรรมและเลื่อมใสประกาศตนเป็น อุบาสก อุบาสิกาจึงนับเป็นอุบาสกและอุบาสิกาคนแรก
ของพระพุทธศาสนา

ออกพรรษาประชุมพระสาวก

ออกพรรษาที่ อิสิปตนมฤคทายวันแล้ว พอฤดูฝนสิ้นสุดลงพระพุทธเจ้าทรงจัดประชุม
ปฐมนิเทศ คือ ประชุมชี้แจงแก่พระสาวก ๖๐ องค์ ก่อนทรงส่งไปประกาศเผยแผ่พระศาสนา

ความที่ทรงชี้แจงมีโดยสรุปว่า ขอให้พระสาวกแยกย้ายกันไปประกาศพระศาสนา
เพื่อยังประโยชน์และความสุขแก่ชาวโลก เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลชาวโลก ตรัสว่า “ขอให้แยกย้าย
กันไปแห่งละ ๑ องค์อย่ารวมกันไป ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จะไปยังอุรุเวลาเสนานิคม” อุรุเวลา
เสนานิคม คือ หอถ้ำอันเดียวกับที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติธรรมจนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

เมื่อสาวกทุกองค์เข้าใจพระพุทธดำรัสดีแล้ว ต่างแยกย้ายจาริกไปประกาศพระศาสนา
ตามเมืองและย่านชุมนุมชนต่างๆ

พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังอุรุเวลาเสนานิคม ระหว่างทางได้ทรงพบชายหนุ่ม ๓๐ คน
ที่เรียกว่า กลุ่มภิกษุวัคคีย์ ทรงแสดงธรรมให้ฟัง ทั้งหมดได้กราบทูลขอบวชเป็นพระภิกษุ
พระพุทธเจ้าประทานให้บวชด้วย พระพุทธดำรัสสั้นๆ ว่า “ขอพวกท่านจงมาเป็นพระภิกษุเถิด”

“จงประพฤติธรรมเพื่ออันเป็นเหตุให้พ้นทุกข์เกิด” นั่นก็เพราะว่า ทั้ง ๓๐ ท่านได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ก่อนบวชกันแล้ว

เมื่อบวชทั้ง ๓๐ ท่านแล้วทรงจัดส่งไปประกาศพระศาสนาทำนองเดียวกับพระสาวก ๖๐ รูปดังกล่าวข้างต้น

โปรตขฏิสามพี่น้อง

ขฏิสามพี่น้องเป็นนักบวชประเภทหนึ่งในสมัยนั้นและตั้งสำนักที่พักเผยแผ่คำสอนของตน มีบิรารและคนนับถือมาก อยู่ที่ริมแม่น้ำเนรัญชรา คือ

๑. พี่ชายใหญ่ชื่อ อรุเวลกัสสปะ มีบิราร ๕๐๐ อยู่ทางเหนือแม่น้ำ
 ๒. น้องชายคนรองชื่อ คยากัสสปะ มีบิราร ๓๐๐ อยู่ทางใต้แม่น้ำลงมา
 ๓. น้องชายคนเล็กชื่อ นทิกัสสปะ มีบิราร ๒๐๐ อยู่ทางใต้แม่น้ำถัดลงมาอีก
- ทั้งสามท่านทำพิธีบูชาไฟก่อกองกุณฑล อันได้แก่ ที่จุดไฟบูชาตลอดวันตลอดคืน

พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังสำนักขฏิสามพี่น้องทรงใช้เวลาอยู่ประมาณ ๒ เดือนด้วยการแสดงธรรมแก่ขฏิสามพี่น้องพร้อมด้วยบิราร ๑,๐๐๐ คน จนสำเร็จ ทั้งหมดได้เห็นแจ้งว่าสิ่งที่ตนเชื่อถือและปฏิบัตินั้นไร้สาระ ได้หันมานับถือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วกราบทูลขอบวชยอมเป็นพระสาวก พระพุทธเจ้าได้ตรัสเทศนาอบรมจนทั้งหมดได้สำเร็จอรหันต์

เสด็จเข้าเมืองราชคฤห์

พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยขฏิสามพี่น้อง ซึ่งได้บวชเป็นพระสาวกแล้วนั้น เสด็จเข้าเมืองราชคฤห์ไปทรงพักอยู่ที่ลัฏฐิวัน คือ สวนหรือดงตาลหนุ่ม (ตาลหนุ่มคือตาลแรกุ่น) ได้ทรงแสดงธรรมแก่ชาวเมืองซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารทรงเป็นประมุขจนเกิดความเลื่อมใสนับถือพระพุทธศาสนา

ผลแห่งการประกาศพระศาสนา

พระเจ้าพิมพิสารได้สำเร็จมรรคผลชั้นที่ ๑ คือ โสตาปัตติผล เป็นโสดาบัน ชาวเมืองนอกนั้นได้บังเกิดศรัทธาและความเลื่อมใสประกาศตนเป็นผู้นับถือพระรัตนตรัย หมายถึงนับถือพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ และพระเจ้าพิมพิสารได้ทรงยกอุทยานสวนป่าไผ่ที่เรียกว่า พระเวฬุวัน ให้เป็นพระอารามที่ประทับของพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระสงฆ์สาวก **พระเวฬุวันหรือพระเวฬุวนารามจึงเป็นวัดพระพุทธศาสนาแห่งแรกของโลก**

พระเจ้าพิมพิสารได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าให้เสด็จไปฉันอาหารในพระราชนิเวศน์ในวันรุ่งขึ้นพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวก ภายหลังถวายอาหารพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกแล้วพระเจ้าพิมพิสารทรงหลั่งน้ำใส่พระหัตถ์พระพุทธเจ้า ยกพระเวฬุวันถวายให้เป็นที่ประทับอย่างเป็นทางการ

ประชุมใหญ่พระสาวก

ต่อมามีพระสาวกจำนวนมากขึ้น สาวกเหล่านั้นได้เดินทางไปประกาศพระศาสนาและมาเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเวฬุวันเมืองราชคฤห์จำนวนมาก พระพุทธเจ้าทรงเห็นเป็นโอกาสดี จึงจัดให้ประชุมพระสาวกขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ทรงแสดงหลักคำสั่งสอนที่เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์

ลักษณะเด่นเป็นพิเศษของการประชุมครั้งนี้มี ๔ ประการด้วยกันคือ

๑. วันนั้นตรงกับวันเพ็ญพระจันทร์เต็มดวงเดือน ๓
๒. พระสงฆ์สาวกจำนวนทั้งหมด ๑,๒๕๐ องค์ ล้วนมากันโดยมิได้นัดหมาย
๓. พระสงฆ์ทั้งหมดล้วนเป็นพระอรหันต์
๔. พระสงฆ์ทั้งหมดล้วนเป็นพระภิกษุที่พระพุทธเจ้าบวชให้

พระเกียรติคุณที่แผ่ขยายไปในชมพูทวีปของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงได้กำลังจากพระสงฆ์สาวกเผยแผ่พระศาสนาไปยังเมืองและแคว้นต่าง ๆ ทั้งแคว้นเล็กและแคว้นใหญ่ แคว้นใหญ่ เช่น แคว้นโกศล ซึ่งมีเมืองสาวัตถี เป็นเมืองหลวง แคว้นเล็ก ๆ เช่น แคว้นวัชชี ซึ่งมีเมืองไพศาลีเป็นเมืองหลวง รวมทั้งแคว้นสักกะ ซึ่งมีเมืองกบิลพัสดุ์และเมืองเทวทหะ เป็นเมืองหลวง เป็นต้น

พร้อมกันนี้ได้ทรงวางรากฐานพระศาสนาด้วยการทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเป็นหลักปกครองสงฆ์สืบมาจนทุกวันนี้

สำหรับแคว้นสักกะเป็นแคว้นที่พระพุทธเจ้าทรงกำเนิด พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปโปรดพระเจ้าสุทโธทนะ พระบิดาและประยูรญาติ ได้แสดงธรรมทำให้พระบิดาและพระญาติสำเร็จมรรคผลมีพระญาณออกบวชตามพระองค์เป็นพระภิกษุ และเป็นพระภิกษุณีเป็นจำนวนมาก

พุทธบริษัท ๔

ขณะนั้น พระพุทธศาสนาเริ่มเป็นปึกแผ่น มีบุคคลผู้เป็นกำลังของพระพุทธเจ้าซึ่งเรียกว่า พุทธบริษัท ๔ เกิดขึ้น คือ

๑. ผู้ชายบวชเป็นพระภิกษุ เรียกว่า ภิกษุบริษัท
๒. สตรีบวชเป็นพระภิกษุณี เรียกว่า ภิกษุณีบริษัท
๓. เพศชายชาวบ้าน เรียกว่า อุบาสกบริษัท
๔. เพศสตรีชาวบ้าน เรียกว่า อุบาสิกาบริษัท

บุคคลเหล่านี้รวมเรียกสั้น ๆ ว่า พระภิกษุ พระภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา

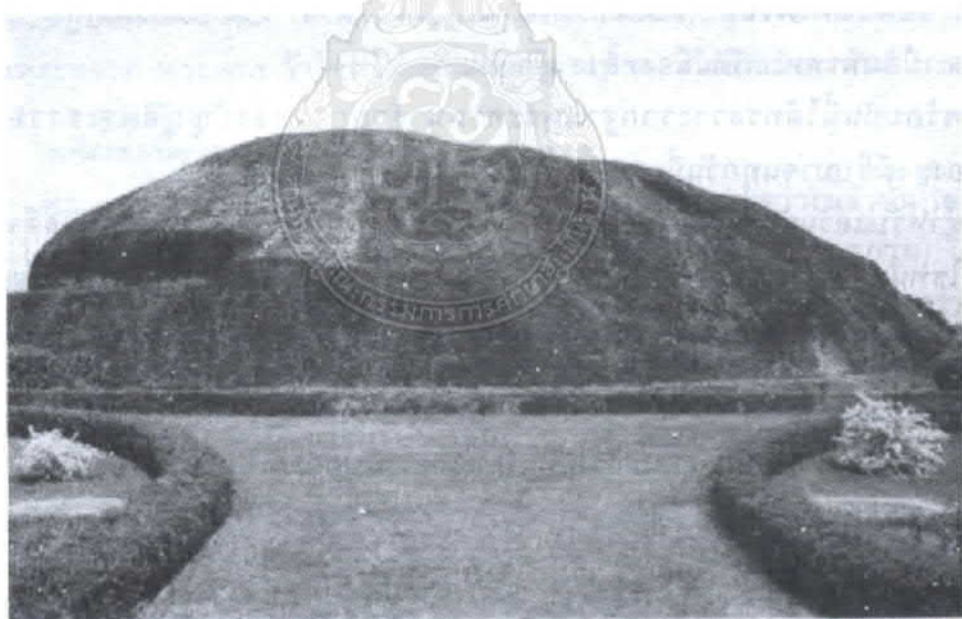
ทรงมอบความเป็นใหญ่แก่พระสงฆ์

เมื่อพระพุทธศาสนาเป็นปึกแผ่น พระพุทธเจ้าทรงมอบอธิปไตย อันได้แก่ความเป็นใหญ่แก่พระสงฆ์ โดยให้พระสงฆ์ทำหน้าที่ต่อไปนี้ คือ

๑. ช่วยเผยแผร์พระศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
๒. ช่วยเป็นภาระรับเป็นพระอุปัชฌาย์ ทำหน้าที่บวชกุลบุตร กุลธิดาที่ประสงค์จะบวช
๓. ช่วยปกครองดูแลคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นและหน้าที่

ปรีณิพพานประกาศพระศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาโดยมีพุทธบริษัท ๔ ช่วยเป็นกำลังสำคัญเป็นเวลาทั้งหมด ๔๕ พรรษา รวมพระชนมายุได้ ๘๐ ปี จึงได้ปรีณิพพานที่เมืองกุสินาราเมืองหลวงของแคว้นมัลละ ก่อนปรีณิพพานได้เทศนาแก่สุภทัตทปริพาชกจนได้สำเร็จอรหันต์และบวชเป็นพระสาวกองค์สุดท้าย วันปรีณิพพานคือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖

สถานที่ปรีณิพพาน

เมื่อพระพุทธเจ้าปรีณิพพาน อันได้แก่ พระชนม์ชีพหรือชีวิตร่างกายแล้ว พระสงฆ์ทั้งปวงต่างเข้ารับภาระหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาให้ต่อเนื่องสืบมา จนพระพุทธศาสนาได้รับการเผยแผร์ไปยังนานาประเทศ รวมทั้งประเทศไทยด้วย

พระจริยวัตรที่เป็นแบบอย่าง

๑. ทรงมีเมตตากรุณาสูง เมื่อทรงพระเยาว์ ได้ช่วยเหลือคนที่ถูกเจ้าชายเทวทัตยิงตกด้วยความสงสาร จนถึงกับมีเรื่องกับเจ้าชายเทวทัต เรื่องต้องเข้าสู่สภาตัดสินของผู้ใหญ่และพระเทวทัตเคยคิดมุ่งร้ายทำลายพระองค์ให้ถึงกับสิ้นพระชนม์ พระองค์ก็ทรงให้อภัย และทรงสงสาร ปรารภนาให้พระเทวทัตละเว้นความประพฤตินั้น พระองค์ทรงรักและเมตตาต่ออร่าหุลกุมารมากเพียงใด พระองค์ก็ทรงรักและเมตตาต่อผู้ที่มุ่งร้ายพระองค์มากเพียงนั้นเช่นกัน

๒. ทรงมีความพากเพียรสูง การที่พระองค์บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ พระองค์ได้ทรงพยายามอย่างมาก ด้วยการทรมานพระองค์ด้วยวิธีต่าง ๆ จนกระทั่งท้ายสุดทรงอดอาหารจนพระวรกายผ่ายผอมเหลือแต่หนังหุ้มกระดูก ในที่สุดทรงตั้งปณิธานว่า “ตราบใดที่ยังไม่บรรลุสิ่งที่ต้องการจะไม่ยอมลุกจากที่นั่ง แม้เนื้อและโลหิตจะเหือดแห้งไปเหลือแต่กระดูกก็ตามที”

๓. ทรงเฝ้ารู้และทรงแก้ปัญหาด้วยปัญญา พระองค์แสวงหาความรู้จากการทดลองด้วยพระองค์เอง จนกระทั่งรู้แจ้งในที่สุด ทรงใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาดังเช่น การที่พระองค์อดอาหารจะทำให้บรรลุ ครั้นทำไปนานเข้าร่างกายซูบผอมสิ้นพลังกำลัง ก็ทรงตระหนักว่า วิธีทรมานตนมิใช่แนวทางที่ถูกต้อง จึงทรงหันมาดำเนินตามทางสายกลาง

๔. ทรงเป็นนักเสียสละ เจ้าชายสิทธัตถะอยากให้สัตว์โลกได้พ้นจากความทุกข์จนยอมสละความสุขส่วนตัวและประโยชน์ที่ตนพึงได้รับ เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่จนยอมสละพระชายา พระโอรส ละทิ้งราชสมบัติ ยอมสละความสุข สนุกสบาย พระองค์เสียสละทุกอย่างเพื่อหาทางช่วยสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ เมื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วก็ทรงอุทิศเวลาสั่งสอนประชาชนไม่เห็นแก่ความเหนื่อยพระวรกาย พระองค์อาการประชวรทรมานนัก จวนจะสิ้นพระชนม์ พระองค์ก็ยังประทานโอกาสให้สุภทัชมานพเข้าทูลถามปัญหา ทรงสละชีวิตทั้งชีวิตของพระองค์เพื่อประโยชน์ต่อมวลมนุษย์

ประเด็นอภิปราย

๑. พระพุทธเจ้ากำเนิดในตระกูลกษัตริย์ ทรงเสวยสุขอย่างเพียบพร้อม การที่มาดำรงพระองค์เป็นพระศาสดาเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนเช่นนี้ แสดงถึงพระคุณธรรมที่ล้ำเลิศกว่าคนทั่ว ๆ ไปอย่างไร และนักเรียนเห็นว่าจะเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธได้หรือไม่

๒. การบำเพ็ญเพียรของพระพุทธเจ้าจนตรัสรู้เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าได้นั้น มีข้อคิดในการทำงานให้บรรลุความสำเร็จของนักเรียนอย่างไรบ้าง

๓. พระจริยวัตรที่ปรากฏในพุทธประวัติที่ศึกษามาในเรื่องใดที่นักเรียนเห็นว่าจะเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของนักเรียนได้เป็นอย่างดี

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นำประเด็นอภิปรายข้างต้นมาปรับปรุงให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ในชีวิตจริงของนักเรียน โดยการแบ่งกลุ่มอภิปรายร่วมกัน แล้วหาข้อสรุปมาเป็นแนวทางปฏิบัติของนักเรียนและของกลุ่ม ส่งตัวแทนมารายงานที่หน้าชั้น แล้วส่งรายงาน

๒. ให้นักเรียนแต่ละคนจัดทำสมุดภาพเกี่ยวกับพระพุทธประวัติ แล้วนำเสนอให้ครูผู้สอนตรวจ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

นักเรียนเคยมีพฤติกรรมดังต่อไปนี้บ้างหรือไม่

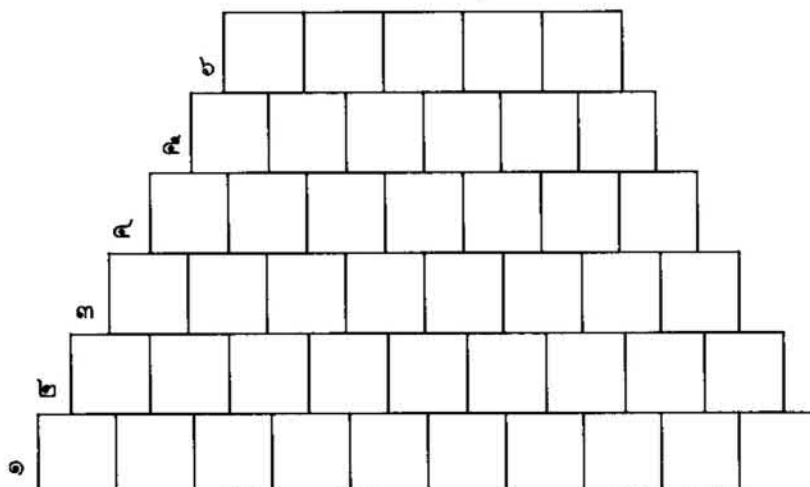
- เมตตากรุณา พากเพียร ใฝ่หาความรู้ แก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยปัญญา
- การเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวมโดยถือประโยชน์ส่วนรวมสำคัญกว่าประโยชน์ส่วนตัว

หากนักเรียนมีพฤติกรรมดังกล่าวจะทำให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

คำถาม

๑. การศึกษาพุทธประวัติ ทำให้นักเรียนได้รับประโยชน์อะไรบ้าง
๒. นักเรียนเป็นพุทธศาสนิกชนจะปฏิบัติตนต่อพระพุทธเจ้าอย่างไร
๓. เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวชเป็นการไม่รับผิชอบครอบครองหรือไม่
๔. นักเรียนอ่านพุทธประวัติในหนังสือเรียนแล้วทำกิจกรรมดังต่อไปนี้

เกมปริศนาอักษรเกี่ยวกับชื่อบุคคลและสถานที่ในพุทธประวัติ
(สระหน้า สระหลัง สระบน สระล่าง อยู่ต่างช่อง)

- (๑) สถานที่ประสูติ
- (๒) พระอาจารย์คนแรก
- (๓) ความจริงอันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้
- (๔) สถานที่ปรินิพพาน
- (๕) สาวกองค์สุดท้าย
- (๖) พระโอรสของพระพุทธเจ้า

๒.๒ พระสารีบุตร

แนวคิดสำคัญ

การศึกษาประวัติของพระสารีบุตร ซึ่งเป็นพุทธสาวกผู้เป็นเลิศกว่าภิกษุอื่นในทางปัญญา เป็นกำลังสำคัญในการช่วยประกาศพระศาสนาจะเป็นการสร้างศรัทธา และเกิดความซาบซึ้งในคุณงามความดีของท่านแล้วพยายามนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตตนได้

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. สามารถเล่าประวัติของพระสารีบุตรอย่างสังเขปได้
๒. วิเคราะห์คุณธรรมของพระสารีบุตรและการนำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของตนได้

พระสารีบุตร

พระสารีบุตรชื่อเดิมว่า อุปติสสะ บิดาชื่อวังคันตะ มารดาชื่อนางสารี ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ชุมชนขนาดย่อมชื่อนาลันทา อันได้แก่สถานที่ตั้งมหาวิทยาลัยนาลันทาของอินเดียทุกวันนี้ และมีวัดไทยตั้งอยู่ที่นั่นในปัจจุบันด้วย บิดามารดามีฐานะร่ำรวย

หมู่บ้านนาลันทาขึ้นอยู่ในแคว้นมคธ ซึ่งปัจจุบันเรียกว่าแคว้นพิหาร มีเมืองราชคฤห์เป็นเมืองหลวง

อุปติสสนั้นเมื่อบวชเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้าแล้วไม่มีใครเรียกนามเดิม แต่เรียกตามชื่อของมารดาว่า สารีบุตร แปลว่า ลูกนางสารี

อุปติสสมีเพื่อนอยู่คนหนึ่งซึ่งมีฐานะทัดเทียมกัน จบการศึกษาระดับเดียวกัน ชื่อโกลิตะ อยู่ในย่านชุมชนขนาดเดียวกัน หมู่บ้านชุมชนนั้นชื่อ โกลิตคาม ทั้งสองเป็นเพื่อนสนิทกัน เทียวด้วยกัน ศึกษาเล่าเรียนด้วยกัน วันหนึ่งทั้งสองพากันไปดูมหรสพในเมือง แล้วเห็นความไร้สาระของมหรสพ จึงปรึกษากันแล้วชวนกันไปบวชเป็นปริพาชกอยู่ในสำนักของสัทธชัย เพื่อศึกษาธรรม พร้อมด้วยบริวารจำนวนมาก แต่ก็ไม่เป็นที่พอใจ ตั้งใจอยู่ตลอดเวลาว่า คงได้พบผู้รู้แจ้งธรรมที่ดีกว่านี้

เมื่อพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนาจนมีพระอรหันต์สาวกเกิดขึ้น ๖๐ องค์ และได้ส่งไปประกาศพระศาสนานั้น พระสาวกองค์หนึ่งคือ พระอัสสชิ ซึ่งเป็นองค์หนึ่งในจำนวนพระเบญจวัคคีย์ทราบข่าวว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงเมืองราชคฤห์ จึงเดินทางมาเพื่อเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้พบอุปติสสขณะท่านบิณฑบาตในเมือง

ภายหลังท่านฉันอาหารเช้าแล้ว อุปติสสซึ่งติดตามท่านไป ได้เข้าไปสนทนาถามถึงข้อปฏิบัติ ท่านอัสสชิ พุดถามตัวว่าท่านบวชมาไม่นาน ขอตอบอย่างสั้น ๆ ว่า “สิ่งทั้งหลายย่อมเกิดจากเหตุ จะดับไปก็เพราะเหตุดับ”

อุปติสสนั้นได้รับการศึกษามาก สถิติปัญญาเฉียบแหลม เป็นปัญญาชน เมื่อได้ฟังก็เข้าใจแจ่มแจ้ง ความเข้าใจนั้น เรียกว่า สำเร็จมรรคผลขั้นโสดาปัตติผล แล้วจึงถามพระอัสสชิว่า พระศาสดาผู้ทรงประกาศคำสอนนี้ เวลานี้ประทับอยู่ที่ไหน

อุปติสสนำความที่ได้ฟังจากพระอัสสชิแสดง ไปเล่าถ่ายทอดให้โกลิตะผู้สหายฟัง โกลิตะก็เข้าใจแจ่มแจ้งถึงความหมายของบทพระธรรมสั้น ๆ นั้น จนได้สำเร็จมรรคผลขั้นโสดาปัตติผล ทั้งสองกราบลาอาจารย์สัทธชัย พร้อมด้วยบริวารทั้งสองฝ่ายจำนวน ๕๐๐ คน มาเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ที่พระเวฬุวนาราม แขวงเมืองราชคฤห์ ทั้งหมดรวมทั้งบริวารได้กราบทูลขอบวชเป็นพระสาวก พระพุทธเจ้าประทานให้บวชทั้งหมด

บวชแล้วพระพุทธเจ้าตรัสเทศนาอบรม บริวารทั้งหมดได้สำเร็จอรหันต์ ส่วนอุปติสสได้บำเพ็ญธรรมต่อมาอีก ๑๕ วัน จึงได้สำเร็จอรหันต์

พระสารีบุตรได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นพระสาวกมีคุณธรรมดีเด่น มีปัญญามากกว่าพระสาวกทุกองค์ ท่านเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธเจ้าในการประกาศพระศาสนา ได้รับตำแหน่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาของพระพุทธเจ้า

ท่านพยายามให้บิดา มารดาของท่านหันมานับถือพระพุทธศาสนา แต่ไม่สำเร็จเพราะบิดามารดาที่ยึดถือลัทธิเก่า แม้ท่านจะแนะนำให้น้องชายและน้องสาวของท่านมาบวชเป็นพระภิกษุ และพระภิกษุณีจนหมด แต่บิดา มารดาของท่านก็ยังไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพระประยูรญาติที่เมืองกบิลพัสดุ์ พระสารีบุตรก็ได้ตามเสด็จไปด้วย คราวนั้นราหูลุมารได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และบวชเป็นสามเณร โดยพระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์บวชราหูลุมารเป็นสามเณรองค์แรกในพระพุทธศาสนา

พระสารีบุตรมีอาพาธประจำอยู่อย่างหนึ่ง คือ ถ่ายเป็นโลหิต มีผู้สันนิษฐานว่าเป็นโรคริดสีดวงในลำไส้ ครึ่งสุดท้ายได้อาพาธด้วยโรคนี้ ท่านเห็นว่าชีวิตใกล้ถึงแตกดับ ด้วยความหวังว่าบิดามารดาจะได้ขึ้นถือนิพพานพระพุทธศาสนา จึงพาพระจุนทะน้องชายเดินทางไปในาลันทา ไปที่บ้านโยมบิดามารดา ขณะอาพาธหนัก ท่านพักที่บ้านบิดามารดาและสามารถเทศนาถ่อมเกล่าจิตใจให้บิดามารดากลับใจขึ้นถือนิพพานพระพุทธศาสนาจนสำเร็จ โดยบิดามารดาได้สำเร็จมรรคผลชั้นโสดาปัตติผล และท่านได้นิพพานในห้องซึ่งมารดาเคยคลอดท่านนั่นเอง นับเป็นพระสาวกที่แปลกจากพระสาวกองค์อื่น ๆ ตรงที่เคยเกิดที่ไหนได้นิพพานคือตายที่นั่น

พระจุนทะผู้น้องชายพร้อมด้วยบิดามารดาได้ทำฌาปนกิจศพท่านแล้วห่ออัฐิส่วนหนึ่งไปถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้ารับสั่งให้กอสถูปเจดีย์บรรจุอัฐิของพระสารีบุตรไว้ที่ขุมประตูปวัดพระเชตะวัน เมืองสาวัตถี พระสารีบุตรนิพพานวันเพ็ญกลางเดือน ๑๒ นิพพานก่อนพระมหาโมคคัลลานะ ๑๕ วัน และก่อนพระพุทธเจ้าประมาณ ๗ เดือน

พระสารีบุตรเป็นพระสาวกที่ช่วยพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนาสมกับที่เป็นพระอัครสาวกฝ่ายขวา เป็นผู้มีความประพฤติดีเด่นด้านมีปัญญามาก และเป็นพระอรหันต์ยอดกตัญญู เพราะเพียงแต่ชายแก่ได้ใส่บาตรถวายข้าวทัพพีหนึ่ง ท่านยังจำได้ เมื่อชายแก่นั้นอยากบวช ไม่มีใครรับเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้ ท่านจึงกราบทูลพระพุทธเจ้าขอรับหน้าที่บวชให้

แม้ขณะที่ท่านอยู่ ณ ที่แห่งใดก็ตาม เมื่อถึงเวลากลางคืนก่อนนอน พระสารีบุตรจะไหว้พระอัสสชิและหันศีรษะไปทางทิศที่พระอัสสชิอยู่

และวาระสุดท้ายได้พยายามสนองคุณบิดามารดาด้วยการเทศนาให้กลับใจจนทำให้ท่านทั้งสองนับถือพระพุทธศาสนา

คุณธรรมที่เป็นแบบอย่าง

๑. เป็นผู้ที่มีปัญญาเลิศ สามารถเข้าใจพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ได้อย่างลึกซึ้งพิสดาร เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า พระสงฆ์จะทูลลาไปต่างเมือง พระพุทธเจ้ามักตรัสให้ท่านเหล่านั้นไปลาและรับฟังโอวาทจากพระสารีบุตรด้วย

๒. เป็นผู้ที่มีขันติเป็นเลิศ พระสารีบุตรได้รับการสรรเสริญว่าท่านมีความอดทน ไม่โกรธใคร แม้จะถูกพราหมณ์คนหนึ่งอยากทราบว่าคุณไม่โกรธและมีความอดทนจริงดังคำสรรเสริญ

หรือไม่ จึงย่องไปข้างหลัง และทาบหลังท่านอย่างแรง พระสารีบุตรเซไปข้างหน้า เมื่อท่านตั้งตัวได้ก็เดินต่อไป โดยไม่เหลียวหลังมามองว่าใครทำร้าย จนพราหมณ์ต้องไปกราบแทบเท้าขอขมาที่ล่วงเกิน

๓. เป็นผู้มี**ความกตัญญู**ต่อบุคคลที่เป็นเลิศ มีความกตัญญูต่อครูอาจารย์ ต่อบิดามารดา ต่อพระบรมศาสดา ท่านนับถือพระอัสสชิเถระว่าท่านมีบุญคุณมาก เป็นพระอาจารย์องค์แรก หากท่านไม่พบพระอัสสชิแล้วท่านคงไม่มีโอกาสบวชในพระพุทธศาสนา เวลาท่านจะนอนเมื่อรู้ว่าพระอัสสชิอยู่ ณ ทิศใด ท่านจะหันศีรษะไปทางทิศนั้นเพื่อแสดงความเคารพอาจารย์

๔. เป็นผู้มี**ความอ่อนน้อมถ่อมตน** ท่านได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่ามีปัญญาเทียบเท่าพระองค์ แต่ท่านไม่เคยลืมนั่น ไม่เคยยกตนเท่าพระพุทธองค์ ยิ่งได้รับการยกย่องมากเท่าใดท่านก็ยิ่งนอบน้อมถ่อมตนมาก ท่านอ่อนโยนและอ่อนน้อมต่อพระศาสดา ต่อครูอาจารย์ และต่อเพื่อนพระสาวกด้วยกัน ด้วยคุณสมบัตินี้เองทำให้ท่านเป็นที่รักของเพื่อนพระสาวกด้วยกัน

ประเด็นอภิปราย

- คุณธรรมของพระสารีบุตรที่ปรากฏในประวัติที่ศึกษามา มีเรื่องใดบ้างที่นักเรียนเห็นว่าเด่น และนักเรียนสามารถยึดถือเป็นแบบอย่างได้

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนเขียนเรียงความเรื่อง คุณธรรมของพระสารีบุตรที่ข้าพเจ้าประทับใจ ยาวประมาณ ๑ หน้ากระดาษ ส่งให้อาจารย์ผู้สอนตรวจ และคัดเลือกเรียงความที่เขียนได้สมบูรณ์ที่สุด ๕ ฉบับติดที่ป้ายนิเทศ

๒. ให้นักเรียนช่วยกันหาข่าวสารและภาพของบุคคลที่มีความกตัญญูต่อบุคคลที่เป็นที่ยกย่องของสังคม แล้วนำมารายงานให้เพื่อนฟังหน้าชั้นเรียน

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ นักเรียนจะเป็นบุคคลที่เพื่อน ๆ พ่อ แม่ ครู อาจารย์รักใคร่ด้วยการเป็นบุคคลที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความอดทน ไม่โกรธง่าย มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ

คำถาม

๑. การศึกษาประวัติของพระสารีบุตร นักเรียนได้ประโยชน์อะไรบ้าง ให้แสดงความคิดเห็น

๒. พระสารีบุตรท่านอาพาธเห็นว่าชีวิตจะต้องแตกดับ ยังห่วงใครที่ยังไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา

๓. พระสารีบุตรได้รับการยกย่องเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุอื่นในด้านใด

๒.๓ พระโมคคัลลานะ

แนวคิดสำคัญ

การศึกษาประวัติของพระโมคคัลลานะ ซึ่งเป็นพุทธสาวกผู้เป็นเลิศกว่าภิกษุอื่นในทางมฤตยุมาก เป็นผู้ที่ใคร ๆ เชื่อฟัง และเกรงขาม ทำประโยชน์ให้ส่วนรวม สามารถควบคุมคนจำนวนมากได้จนสำเร็จ จะเป็นการสร้างศรัทธา และเกิดความซาบซึ้งในคุณธรรมความดีของท่าน แล้วพยายามนำเอามาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของตนได้

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. สามารถเล่าประวัติของพระโมคคัลลานะอย่างสังเขปได้
๒. วิเคราะห์คุณธรรมพระโมคคัลลานะ และการนำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของตนได้

ประวัติพระโมคคัลลานะ

พระโมคคัลลานะ เดิมชื่อโกสิตะ บิดาก็คือโกสิตะ มารดาชื่อนางโมคคัลลี อยู่ที่หมู่บ้านโกสิตคาม เมืองนาลันทา ใกล้กับหมู่บ้านบิดามารดาของพระสารีบุตร เมื่อบวชแล้วพระสงฆ์และคนทั้งปวงเรียกท่านในนามมารดาว่าโมคคัลลานะ

ชีวิตก่อนบวชของท่านเกี่ยวข้องกับพระสารีบุตรผู้สหาย ได้บวชพร้อมกันกับพระสารีบุตร บวชแล้วได้สำเร็จอรหัตตก่อนพระสารีบุตร ๗ วัน

ก่อนสำเร็จท่านได้ไปปฏิบัติธรรมอยู่ที่หมู่บ้านกัลลวาลมุตตคาม แขวงมคธ ขณะที่ปฏิบัติธรรม ความง่วงได้ครอบงำ พระพุทธเจ้าเสด็จไปที่นั่น และทรงแสดงวิธีแก้ความง่วงนอนว่า

๑. ขณะง่วงนั้นใจจดจ่ออยู่สิ่งใด พยายามนึกถึงนั้นให้มากจะหายง่วง
๒. ถ้ายังไม่หายง่วงควรนึกถึงเรื่องที่ได้ฟังและเรียนมาแล้วด้วยจิตใจจดจ่อจะหายง่วงได้
๓. ถ้ายังไม่หายง่วงควรท่องเรื่องที่ได้ฟังมาแล้วดัง ๆ โดยพิสดารจะหายง่วงได้
๔. ถ้ายังไม่หายง่วงให้ใช้มือเหยยอนหูทั้ง ๒ ข้าง จะหายง่วงได้
๕. ถ้ายังไม่หายง่วงให้ใช้ฝ่ามือลูบไปตามตัว จะทำให้หายง่วง

๖. ถ้ายังไม่หายง่วงให้ลุกขึ้นใช้มือเปิกน้ำลูบหน้าตาทั้ง ๒ ข้าง จะทำให้หายง่วงได้
๗. ถ้ายังไม่หายง่วงให้เหลียวดูไปรอบทิศ พลังแห่งนาคาบรรพตทั้งฟ้าจะทำให้หายง่วง
๘. ถ้าไม่หายง่วงให้นึกถึงแสงสว่างเหมือนแสงเจดีย์ในกลางวัน จะทำให้หายง่วงได้
๙. ถ้าไม่หายง่วงให้เดินจงกรม คือเดินไปเดินมา จะทำให้หายง่วงได้
๑๐. ถ้าไม่หายง่วงให้นอนอย่างมีสติ ทำความในใจว่าจะตื่น พอตื่นให้รีบลุกขึ้น

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอบรมท่านอีกหลายเรื่อง ท่านได้ปฏิบัติตามจนได้สำเร็จอรหัตตกายหลัง

พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระโมคคัลลานะว่าเป็นพระสาวกที่มีฤทธิ์มากกว่าบรรดาพระสาวกทั้งปวง ความมีฤทธิ์มากนั้นในพระคัมภีร์ต่าง ๆ แจ้งไว้ว่า ท่านสามารถเหาะได้ ดำดินได้ โดยความหมายคงหมายถึงมักเป็นที่เกรงขามของคนอื่น พุทธอะไรก็มีคนเชื่อฟัง ท่านเป็นกำลังของพระพุทธเจ้าในด้านการปกครอง ทำหน้าที่ปราบพระภิกษุที่ประพฤติมิชอบ เป็นพระอัครสาวกฝ่ายซ้ายของพระพุทธเจ้าคู่กับพระสารีบุตร

ความสามารถพิเศษอีกอย่างหนึ่งนั้นคือมีความสามารถในงานก่อสร้างจะเห็นได้จากเมื่อคราวนางวิสาขา จะสร้างโลหะปราสาท พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้ควบคุมงานก่อสร้างจนเสร็จบริบูรณ์

พระโมคคัลลานะนิพพานที่ตำบลกาฬศิลา เหตุที่นิพพานเพราะถูกกลุ่มโจรล้อมทุบตีครั้งแรกท่านล่องหนหลบหนี ครั้งที่สองก็หลบหนี แต่เมื่อโจรมาอีกครั้งเป็นครั้งที่สาม ท่านเห็นว่าเป็นวิบากกรรมเก่าก่อนของท่านมาถึงแล้ว ท่านจึงไม่หลบหนีปล่อยให้โจรทุบตีจนกระดูกหักแล้วอาพาธ พยายามรักษาร่างกายพอให้พุงไปเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลลานิพพานได้

เมื่อนิพพานแล้วพระพุทธเจ้ารับสั่งให้เก็บอัฐิของพระโมคคัลลานะบรรจุไว้ที่ขุมประตูลวัดพระเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ พระโมคคัลลานะนิพพานวันสิ้นเดือน ๑๒ ภายหลังพระสารีบุตร ๑๕ วัน

ท่านเป็นพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ซึ่งมีความรับผิดชอบและช่วยพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนาสมกับได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่ามีฤทธิ์มาก

ในเมืองไทยทุกวันนี้ ถ้าใครเข้าไปในพระอุโบสถและพระวิหาร จะเห็นพระประธานพร้อมด้วยรูปปั้นคล้ายพระพุทธรูปยืนประนมมือบ้าง นั่งคุกเข่าประนมมือบ้าง อยู่ทางเบื้องซ้ายพระพุทธเจ้า นั่นคือ พระโมคคัลลานะ ส่วนที่อยู่ทางด้านขวาของพระประธานคือพระสารีบุตร

คุณธรรมที่เป็นแบบอย่าง

๑. เป็นผู้ที่มีฤทธิ์มาก มีความสามารถพิเศษที่ได้ด้วยการบำเพ็ญสมาธิ คือมีอภิญญาสามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ แสดงฤทธิ์เดชต่าง ๆ ได้ สามารถท่องเที่ยวไปในสวรรค์และในนรก

แล้วนำมาเล่าที่พยายสมบัติในสวรรค์ การทบทวนทุกขธรรมมานในนรกให้มนุษย์ทราบ ทำให้ผู้ได้ยินได้ฟัง มีความรู้สึกกลัวบาป คิดทำบุญกุศล พระโมคคัลลานะจะเป็นผู้ไปปราบพวกที่มีความคิดเห็นผิด ชั่วร้าย มีทิฐิมานะและพวกที่ใช้ฤทธิ์เดชของตนเป็นเครื่องมือเบียดเบียนคนอื่น จนพวกนี้หันมานับถือพระพุทธศาสนากันมาก

๒. เป็นผู้มียุทธโบายในการสอนคน ท่านมีความสามารถพิเศษเหนือสาวกอื่น ๆ ในด้านการชี้แจงให้พุทธบริษัทเห็นบาปบุญคุณโทษ

ประเด็นอภิปราย

- จากการศึกษาประวัติของพระโมคคัลลานะอัคระสาวกเบื้องซ้ายผู้เป็นเลิศกว่าภิกษุอื่นในทางฤทธิ์มาก หากนักเรียนมีฤทธิ์แบบท่านนักเรียนจะทำอะไรบ้าง และฤทธิ์นี้สามารถนำมาใช้กับการทำงานให้สำเร็จได้หรือไม่
- การที่พระโมคคัลลานะถูกลอบฆ่าจากพวกลัทธิตรงข้ามกับพุทธศาสนา ท่านรู้ตัวก่อนแล้วเหาะหนีไปได้ทุกครั้ง ครั้งที่สามทำไมท่านจึงไม่เหาะหนี และไม่แสดงฤทธิ์สู่ผู้ที่ลอบฆ่าท่าน

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนสังเกตพระพุทธรูปที่อยู่เบื้องขวาและเบื้องซ้ายของพระประธานในพระอุโบสถ ว่ามีความแตกต่างอย่างไร
๒. นักเรียนช่วยกันวิเคราะห์วิธีแก้ง่วงที่พระพุทธเจ้าแสดงให้พระโมคคัลลานะฟัง ว่าข้อไหนนักเรียนสามารถนำมาใช้ในการเรียน การอ่านหนังสือของนักเรียนได้บ้าง แล้วลองทำดูได้ผลอย่างไรบันทึกไว้ด้วย

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ การที่พระโมคคัลลานะเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุอื่นในทางฤทธิ์ สามารถแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ เพราะผ่านการฝึกสมาธิมาอย่างเชี่ยวชาญ ท่านใช้ฤทธิ์ปราบคนชั่ว ปราบยักษ์มารที่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม จนสามารถชักจูงให้เขาเหล่านั้นหันมานับถือพระพุทธศาสนาได้
- ๐ สำหรับคนธรรมดาไม่มีฤทธิ์อย่างพระโมคคัลลานะแต่ก็สามารถปรับมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยเปรียบเทียบคำว่าฤทธิ์ก็คือ “ความสำเร็จ” ในทุกด้าน ถ้าเราฝึกฝนตนเองให้มีความสำเร็จด้านต่าง ๆ เช่นด้านการศึกษา มีความรู้ความสามารถเหนือคนอื่น ก็แสดงว่าเรามีฤทธิ์คือมีฤทธิ์ทางความรู้ หรือหากนักเรียนพยายามสร้างควมดีไว้มาก ๆ ก็เรียกว่ามีฤทธิ์ทางความดี

คำถาม

๑. จากการศึกษาประวัติพระโมคคัลลานะ นักเรียนคิดว่าพระโมคคัลลานะมีคุณธรรมที่เด่น ๆ ในเรื่องใดบ้าง ที่สามารถยึดถือมาเป็นแบบอย่างได้
๒. ถ้านักเรียนเข้าไปในพระอุโบสถและพระวิหารจะเห็นพระประธานพร้อมกับมีรูปพระพุทธรูปยืนประนมมือบ้าง นั่งคุกเข่าประนมมือบ้าง พระพุทธรูปที่ยืนประนมมือนั่งขาและด้านซ้ายของพระประธานคือใคร

๒.๔ จิตตะ คหบดี

แนวคิดสำคัญ

การศึกษาประวัติของ จิตตะ คหบดี ซึ่งได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นอุบาสกที่เก่งในการอธิบายธรรมยิ่งกว่าอุบาสกคนอื่น ๆ เป็นหนึ่งในจำนวนพุทธบริษัท ๔ ท่านได้เสียสละปัจจัยบำรุงพระศาสนา และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของชาวพุทธ จะเป็นการทำให้เกิดความซาบซึ้งในคุณงามความดีของท่าน แล้วนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. สามารถเล่าประวัติของจิตตะ คหบดีอย่างสังเขปได้
๒. วิเคราะห์คุณธรรมของจิตตะ คหบดี และการนำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของตนได้

จิตตะ คหบดี

ในสมัยพุทธกาลที่มีฉณิกาสนทนกันในแคว้นมคธ ได้มีเด็กผู้หนึ่งเกิดขึ้น ตอนท่านผู้นี้เกิดนั้นเป็นเวลาพอดีกับฤดูดอกไม้บาน บิดามารดาจึงตั้งชื่อว่า จิตตะ ครั้นเติบโตได้รับการศึกษาจนมีความรู้ในเรื่องทำมาค้าขายตามอย่างบิดามารดา และเมื่อโตเป็นหนุ่มสมควรแก่การมีครอบครัว บิดามารดาก็จัดการแต่งงานให้มีภรรยา และมอบทรัพย์สมบัติให้ปกครอง

จิตตะ คหบดี ได้เห็นพระมหานามะซึ่งจาริกมายังเมืองนี้ ออกเดินบิณฑบาตในเมือง

ด้วยอาการกิริยาสงบ สำรวม เรียบร้อย จะเคลื่อนไหวร่างกายอย่างใดก็จงมานำเลื่อมใส ก็บังเกิดศรัทธา ได้ออกไปนิมนต์ท่านเข้าไปในบ้านของตน แล้วถวายอาหาร เมื่อพระมหานามะฉันอาหารเสร็จแล้วท่านได้แสดงธรรมอนุโมทนาว่าด้วยเรื่องการสำรวมกาย วาจา ใจ

จิตตะ คหบดี ได้ฟังก็พิจารณาเห็นแจ้งเข้าใจธรรม อาการที่เห็นแจ้งธรรมอย่างนี้เรียกว่าได้สำเร็จขั้นต้น ผู้ที่ได้สำเร็จธรรมขั้นนี้เรียกว่าโสดาบัน จิตตะ คหบดีได้ประกาศตนต่อหน้าพระมหานามะ เพื่อให้ท่านรับทราบเป็นพยานว่าตนเป็นอุบาสก นับถือพระพุทธศาสนา ไม่มีวันเปลี่ยนแปลงจนตลอดชีวิต

หลังจากนั้นจิตตะ คหบดี ได้ถวายสวนของตนที่ชื่อ อัมพาวุกวัน ให้เป็นวัดที่อาศัยแก่พระมหานามะ วิถีถวายก็คือหลั่งน้ำลงในมือพระมหานามะ เป็นเครื่องหมายว่ายกสวนนั้นให้เป็นสมบัติของพระศาสนา พอจิตตะ คหบดี หลั่งน้ำเสร็จได้เกิดแผ่นดินไหว เป็นเครื่องหมายบอกให้รู้ว่า **“พระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นลงแล้ว”**

เมื่อพระมหานามะจาริกไปประกาศพระศาสนาในเมืองอื่น ๆ จิตตะ คหบดีได้มอบหมายให้พระภิกษุรูปหนึ่งในท้องถิ่นนั้นชื่อพระสุธรรม ดูแลวัด พระสุธรรมนั้นต่อมาได้เป็นเจ้าอาวาสที่นั่น

ต่อมาไม่นาน พระอัครสาวกของพระพุทธเจ้า ๒ องค์ คือ พระมหาโมคคัลลานะและพระสารีบุตร ได้ยินข่าวความดีความมีศรัทธาของจิตตะ คหบดี จึงเดินทางมาที่เมืองมัจฉิกาสัณฑะ พร้อมด้วยพระสงฆ์ติดตามอีกจำนวนหนึ่ง จิตตะ คหบดี ได้ทราบข่าวก็พาบริวารพวกพ้องไปคอยต้อนรับอยู่ระหว่างทาง ครั้นพระอัครสาวกทั้งสองและพระสงฆ์มาถึง จิตตะ คหบดี ก็นิมนต์ท่านทั้งหมดไปพักที่อารามที่ตนได้สร้างถวายสงฆ์แล้วขอฟังธรรมจากพระสารีบุตร

พระสารีบุตรกล่าวว่า “กำลังมาถึงเหนื่อย ๆ ฟังนิดเดียวเถอะนะอุบาสก”

จิตตะ คหบดี ตอบว่า “นิดเดียวก็ได้ขอรับ”

พระสารีบุตรแสดงธรรมสั้น ๆ จบลง จิตตะ คหบดี ได้สำเร็จธรรมขั้นที่ ๓ ที่เรียกว่า **อนาคามี**

จิตตะ คหบดี ได้นิมนต์พระอัครสาวกทั้งสองพร้อมด้วยพระสงฆ์ทั้งหมดเข้าไปฉันอาหารในบ้านของตนในวันรุ่งขึ้น พระอัครสาวกทั้งสองนั้นรับนิมนต์ด้วยอาการนิ่ง ซึ่งแปลว่า รับ อาการนิ่งนั้นเป็นธรรมเนียมรับนิมนต์ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

เมื่อนิมนต์พระอัครสาวกทั้งสองแล้ว จิตตะ คหบดี ไม่ลืมไปนิมนต์พระสุธรรมเจ้าอาวาส แต่พระสุธรรมไม่พอใจว่า จิตตะ คหบดี นิมนต์ตนภายหลัง จึงปฏิเสธด้วยวาจาไม่ยอมรับนิมนต์

รุ่งขึ้น ขณะที่ จิตตะ คหบดี กำลังตระเตรียมอาหารถวายพระอัครสาวก คือ พระมหาโมคคัลลานะ และพระสารีบุตร พร้อมด้วยพระสงฆ์อยู่ที่บ้านของตน พระสุธรรมเจ้าอาวาสได้ไปที่บ้านของจิตตะ คหบดีและพูดเสียดสีกล่าวคำหยาบกระทบกระเทือนจิตตะ คหบดี ดังนั้น จิตตะ

คหบดีตอบได้ว่าพระสุธรรมนั้นเหมือนอีกา แปลว่า ปากกล้ำหน้าด้าน พระสุธรรมโกรธ ละทิ้งวัดไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ที่วัดพระเชตะวัน กรุงสวตถิ กราบทูลเรื่องทั้งหมดให้ทรงทราบ

พระพุทธเจ้าทรงทราบแล้วกลับทรงดำนิพระสุธรรมว่าพูดไม่เหมาะสม ทรงบังคับให้เดินทางกลับไปขอโทษจิตตะ คหบดี เมื่อจิตตะ คหดียอมยกโทษให้แล้ว พระสุธรรมกลับไปเฝ้าพระพุทธเจ้าอีก พระพุทธเจ้าทรงเทศนาให้ฟังว่า ไม่ควรถือตัวว่าเป็นเจ้าอาวาส ไม่ควรอิจฉาริษา พระสุธรรมได้ฟังเกิดความสลดใจ ภายหลังได้ตั้งใจบำเพ็ญธรรมก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

เมื่อทำบุญถวายอาหารพระอัครสาวกทั้งสองและพระสงฆ์แล้ว จิตตะ คหบดีรำพึงว่า ตนเองได้ฟังธรรมจากพระมหานามะ ได้สำเร็จโสดาบัน ครั้นได้ฟังธรรมจากพระสารีบุตรก็ได้สำเร็จเป็นพระอนาคามี แต่ยังไม่เคยได้เฝ้าพระพุทธเจ้าเลย

ครั้นดําริเช่นนั้นแล้ว จิตตะ คหบดี ประสงค์จะได้กราบพระบาทพระพุทธเจ้า จึงเตรียมการวางแผนเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เมืองสวตถิ การเตรียมการนั้นคือ สั่งให้พวกคนงานและบริวารจัดหาเสบียงอาหาร บรรทุกใส่เกวียนจำนวนมาก แล้วออกประกาศให้พระสงฆ์และชาวเมืองได้ทราบทั่วกันว่าท่านผู้ใดใคร่เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยก็ให้เตรียมตัว ปรากฏว่ามีพระสงฆ์และชาวเมืองมัจฉิกาสัณฑะติดตามไปด้วยจำนวนมาก ผู้ติดตามทั้งหมดไม่ลำบากด้วยอาหาร เพราะจิตตะ คหบดี ได้เตรียมไปจำนวนมาก และได้เตรียมน้ำ อาหารไปทำถวายพระพุทธเจ้าที่เมืองสวตถิด้วย

ก่อนจิตตะ คหบดีเดินทางไปถึงเมืองสวตถิ ชาวเมืองซึ่งรู้ข่าวการมาของท่านผู้นี้ส่วนหนึ่งได้มาคอยดู อีกส่วนหนึ่งได้เตรียมการต้อนรับด้วยการโปรยปรายดอกไม้ ครั้นจิตตะ คหบดีมาถึง ประชาชนก็โปรยดอกไม้ต้อนรับตลอดทาง

จิตตะ คหบดีได้เข้าไปที่วัดพระเชตะวัน ซึ่งขณะนั้นพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์จำนวนมาก คอยต้อนรับอยู่ จิตตะ คหบดีได้เข้าไปกราบพระบาทพระพุทธเจ้า พร้อมกับจับพระบาทไว้แน่นด้วยความดีนตื้นใจหาที่สุดมิได้

ชาวบ้านชาวเมืองสวตถิเมื่อรู้ข่าวว่าจิตตะ คหบดี ผู้มีชื่อเสียงจากเมืองมัจฉิกาสัณฑะ มาเมืองสวตถิเพื่อกราบไหว้พระพุทธเจ้าและทำบุญเลี้ยงพระ ต่างนำข้าวปลาอาหารมาสมทบทำบุญด้วยล้นหลาม จนถึงเวลาจิตตะ คหบดีจะเดินทางกลับ ข้าวของสำหรับทำบุญก็ยังเหลืออีกจำนวนมาก

จิตตะ คหบดี กราบทูลเรื่องนี้กับพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งให้พระอานนท์หาสถานที่เก็บของ คือโรงครัว

โรงครัวนั้นภาษาวินยสงฆ์เรียกว่ากัปปิยกุฏิ (อ่านว่า กัป-ปิ-ยะ-กุด) พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์มีโรงครัวในวัดได้ตั้งแต่คราวนั้นเป็นต้นมา

จิตตะ คหบดี เป็นผู้มียธยาชัยโอบอ้อมอารี ชอบทำบุญ ใคร ๆ จึงรัก ไม่ว่าไปที่ไหน ประชาชนมักต้อนรับค้ำคั่งด้วยของให้ของกิน จึงนับเป็นอุบาสกผู้มีบุญมาก ทั้งจิตตะ คหบดี พุทธซึ่งแจ้งในเรื่องธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแก่ใคร ๆ ก็เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้ง

ด้วยเหตุดังกล่าว จิตตะ คหบดี จึงได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นอุบาสกผู้เก่งในการอธิบายธรรม ยิ่งกว่าอุบาสกคนอื่น ๆ การแสดงธรรม การสั่งสอนธรรมนั้น ตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้ายังดำรงพระชนม์อยู่ เป็นหน้าที่ของชาวพุทธแทบทุกคน ไม่ใช่ว่าเป็นเรื่องของพระโดยเฉพาะ แต่ว่าคนที่เป็ชาวพุทธ จะเป็นเด็กหรือเป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้หญิงหรือเป็นผู้ชายก็ตาม มีหน้าที่ในการศึกษาธรรมะให้เกิดขึ้นแก่ตน และเมื่อตนเองได้รับผลคือความสุขความเจริญแล้ว ก็มีใจเมตตากรุณาเมื่อแผ่ต่อบุคคลอื่น บอกกล่าวชี้แจงให้บุคคลเหล่านั้นศึกษาและปฏิบัติเพื่อจะได้รับความสุขความเจริญเช่นเดียวกับตน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เช่นเดียวกับที่ท่านจิตตะ คหบดี ได้กระทำมาในสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่

คุณธรรมที่เป็นแบบอย่าง

๑. เป็นคนเก่งและคนดี ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นอุบาสกผู้เก่งในการแสดงธรรม การสั่งสอนธรรม ท่านไม่เพียงแต่ทำบุญทำทานอย่างเดียว ท่านยังฉลาดหลักแหลมสามารถโต้แย้ง หักล้างความเชื่อผิด ๆ และกล่าวผิด ๆ ต่อพระศาสนา ท่านพยายามศึกษาคำสั่งสอนให้รู้แจ้งเห็นจริง

๒. เป็นแบบอย่างของชาวพุทธผู้ครองเรือน ท่านจะศึกษาหาความรู้จนแตกฉานและปฏิบัติตามคำสั่งสอน ชอบสนทนารธรรม แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดกับผู้อื่นอยู่เสมอ

๓. เป็นผู้อุปถัมภ์ศาสนาด้วยศรัทธามั่นคง ท่านศรัทธาแรงกล้าในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้ใญ่บุญ ทำบุญทำทานคราวละมาก ๆ

๔. เคารพพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นคฤหัสถ์ ถึงแม้ท่านจะบรรลุธรรมระดับสูง แต่ยังคงเคารพนอบน้อมต่อพระสงฆ์ที่เป็นปุถุชน เพื่อเป็นแบบอย่างชาวพุทธ ท่านถือว่าสมมติสงฆ์คือเพศบรรพชิต สูงกว่าคฤหัสถ์ แม้บางครั้งพระภิกษุจะล่วงเกินท่าน ท่านก็ไม่ถือสา ยังคงเคารพยำเกรงเหมือนเดิม ดังเช่นกรณีพระสุธรรมประชดท่านเพราะริษยาเห็นท่านซึ่งเป็นโยมอุปฐากให้การต้อนรับพระอัครสาวกทั้งสองอย่างดี ท่านก็ไม่ถือสาพระสุธรรม

ประเด็นอภิปราย

- จิตตะ คหบดี ได้รับการยกย่องว่าเป็นแบบอย่างของชาวพุทธที่ครองเรือน ในฐานะที่นักเรียนก็เป็นชาวพุทธเช่นเดียวกัน นักเรียนควรจะยึดถือเรื่องใดของท่านมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

- การที่จิตตะ คหบดีศึกษาธรรมจนแตกฉาน ชอบสนทนาธรรม แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดกับผู้รู้เสมอ และสามารถถ่ายทอดธรรมได้เป็นอย่างดีนั้น นักเรียนจะสามารถนำมาปรับใช้กับการเรียนได้อย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนยกตัวอย่างบุคคลที่เป็นคนเก่งและเป็นคนดี ตามทัศนะของนักเรียน
๒. ให้นักเรียนในห้องช่วยกันคิดว่านักเรียนจะอุปถัมภ์ศาสนาได้อย่างไรบ้าง

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ การศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนให้แตกฉาน การปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน เป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคนไม่ใช่เป็นเรื่องของพระโดยเฉพาะ ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ ผู้หญิง ผู้ชาย ก็มีหน้าที่ศึกษาธรรมให้เกิดขึ้นแก่ตน สังคมใดมีธรรมะ สังคมนั้นจะมีแต่ความสงบสุข การเผยแผ่ธรรมะเป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคน และนอกจากนั้นจะต้องช่วยกันป้องกันศาสนาด้วย

คำถาม

๑. จากการศึกษาประวัติของจิตตะ คหบดีแล้วนักเรียนเห็นว่าคุณธรรมข้อใดของท่านที่ชาวพุทธควรยึดถือมาเป็นแบบอย่าง จงวิเคราะห์พอสังเขป
๒. จิตตะ คหบดีได้รับการยกย่องว่าเป็นอุบาสกผู้เก่งในด้านใดบ้าง
๓. เมื่อนักเรียนเป็นพุทธศาสนิกชน จะปฏิบัติตนต่อพุทธศาสนาอย่างไร

บทที่ ๓

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๓.๑ พระรัตนตรัยและไตรสรณคมน์

แนวคิดสำคัญ

๑. สิ่งที่เป็นที่เคารพสูงสุดของชาวพุทธเรียกว่า พระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์
๒. พระพุทธเจ้าเป็นผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนาและค้นพบหลักธรรมแล้วนำมาสอนสาวกให้ปฏิบัติตาม ทรงเพียบพร้อมด้วยพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ
๓. พระธรรมเป็นสภาพความเป็นจริงที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วนำมาเผยแผ่สามารถให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติได้ตามสมควรแก่การปฏิบัติ
๔. พระสงฆ์คือเหล่าสาวกผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามคำสอนของพระพุทธเจ้าและนำธรรมะมาเผยแผ่แก่ชาวพุทธให้ได้รับประโยชน์ตามสมควร
๕. การถือพระรัตนตรัยเป็นที่ระลึกเป็นที่พึ่งเรียกว่าไตรสรณคมน์

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว

๑. เกิดความซาบซึ้งศรัทธาในพระรัตนตรัย มีความรู้ความเข้าใจในพระรัตนตรัยอย่างถูกต้อง
๒. สามารถปฏิบัติตนให้เป็นผู้เข้าถึงพระรัตนตรัยได้อย่างถูกต้อง

นักเรียนเคยสวดหรือได้ยินบทสวดนี้บ้างหรือไม่

อะระหัง สัมมาสัมพุทธो ภะกะวา พุทธัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิฯ

สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม ธัมมัง นะมัสสามิฯ

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สังฆัง นะมามิฯ

บทสวดนี้ เป็นบทที่ใช้สวดในตอนเช้าก่อนเข้าห้องเรียนทุกวันและบางคนก็ใช้สวดเวลาก่อนนอนเป็นประจำ เรียกว่า สวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน เมื่อสวดบทสวดมนต์นี้แล้วจะทำให้เราเกิด

ความรู้สึกปลอดโปร่ง สบายใจ อิ่มเอิบใจ บรรเทาความตึงเครียดไปได้เนื่องจากในขณะที่สวดจิตของเราจะเป็นสมาธิ เกิดความสงบเยือกเย็น ดังนั้น จะพบว่าบางครั้งเมื่อยามที่จิตเกิดความฟุ้งซ่าน และความตึงเครียดแล้ว บางคนจะหาวิธีทำให้จิตใจหายจากความตึงเครียดฟุ้งซ่านด้วยการสวดมนต์หรือการนั่งสมาธิ ซึ่งจะสามารถทำให้จิตของเราหมดความฟุ้งซ่านคลายความตึงเครียดได้

บทสวดที่นักเรียนใช้สวดทุกวันดังกล่าวข้างต้นนั้น มีความหมายว่าอย่างไร และเราสวดเพื่อบูชาใคร

บทว่า อะระหัง ฯลฯ เป็นบทสวดอภิวาทองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

บทว่า สวากขาโต ฯลฯ เป็นบทสวดแสดงความนอบน้อมต่อพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

บทว่า สุปะฏิปันโน ฯลฯ เป็นบทสวดแสดงความนอบน้อมพระสงฆ์สาวกที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ทำไม เราจึงต้องสวดแสดงความนอบน้อมต่อ ๓ สิ่งเหล่านี้

เพราะเหตุที่เราในฐานะเป็นชาวพุทธต้องปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ก่อตั้งโดยพระองค์ได้ทรงตรัสรู้พระธรรม แล้วนำมาสั่งสอนให้เราได้ปฏิบัติตาม ธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนนั้นมีความเป็นจริง สามารถอำนวยผลแก่ผู้ปฏิบัติได้ตามสมควรแก่การปฏิบัติ กล่าวคือ ใครปฏิบัติได้มาก จริงจัง ก็ย่อมได้รับผลมาเต็มที่ แต่ถ้าใครปฏิบัติน้อยก็ย่อมได้รับผลน้อย เปรียบดังการรับประทานอาหาร หากใครรับประทานอาหารมากและมีประโยชน์ ร่างกายก็ย่อมได้รับสารอาหารมาก มีกำลังวังชา แต่หากรับประทานอาหารน้อยและมีประโยชน์น้อย ร่างกายก็จะได้รับสารอาหารน้อย ขาดกำลังวังชา เป็นต้น

เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระสงฆ์สาวกที่ได้ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนก็นำธรรมเหล่านั้นมาเผยแผ่สอนแก่พุทธศาสนิกชนมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งในส่วนตัวของพระองค์เองก็เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปฏิบัติเพื่อบรรลुरुธรรมตรงตามหลักคำสอน สมควรที่จะได้รับการกราบไหว้ เคารพนับถือ

ดังนั้น พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ จึงถือว่าเป็นสิ่งที่ควรเคารพนับถือสูงสุดของชาวพุทธ เรียกว่า พระรัตนตรัย ซึ่งแปลว่า แก้วอันประเสริฐทั้ง ๓ ประการ ซึ่งไม่มีแก้ววิเศษอย่างอื่นยิ่งไปกว่า

เมื่อนักเรียนอยู่ในภาวะน่ากลัว น่าหวาดเสียว รู้สึกว่ามีอันตราย หากนักเรียนนึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างมั่นคง นักเรียนจะไม่รู้สึกกลัว หรือหวาดระแวงใด ๆ กลับมีความรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย ไร้กังวล ทั้งนี้เป็นเพราะเรามีความรู้สึกเชื่อมั่นและยึดมั่นในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ โดยถือเป็นที่พักทางจิตใจในยามที่เราประสบภัยหรือเกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัย และในทางที่ถูกต้องแล้ว เราควรจะยึดพระรัตนตรัยนั้นเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจตลอดเวลา

ด้วยซ้ำไป เพราะเมื่อเรายึดมั่นในพระรัตนตรัยตลอดเวลาแล้ว จิตใจของเราจะเข้มแข็ง ปราศจากความกลัว ความวิตกใด ๆ ตลอดเวลา อันจะทำให้เราเป็นผู้มีสุขภาพจิตดี มีกำลังใจที่เข้มแข็งและเมื่อสุขภาพจิตดี กำลังกายก็ย่อมจะดีตามไปด้วย

การที่นักเรียนยึดมั่น เชื่อมมั่น ยึดเหนี่ยวพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจนี้ เรียกว่า ไตรสรณคัมภ์ หมายถึง การถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงตามความหมายที่นักเรียนสวดก่อนสมათานศีลว่า พุทธัง สาระณัง คัจฉามิ ธัมมัง สาระณัง คัจฉามิ สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ ตามลำดับนั่นเอง

อย่างไรก็ดี การถือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงนั้นควรจะเป็นไปโดยธรรม กล่าวคือ

๑. การถือพระพุทธเจ้าเป็นที่ระลึกถึงคือการระลึกถึงคุณความดีของพระองค์ ทั้งในด้านความบริสุทธิ์ปราศจากกิเลสของพระองค์ ด้านพระปัญญาสามารถในการตรัสรู้ธรรม และด้านพระกรุณาคุณคือ ความมีเมตตากรุณาต่อชาวพุทธทุกคน ในการเสด็จสั่งสอนโดยมิได้คำนึงถึงความยากลำบากของพระองค์ มิได้คำนึงถึงฐานะว่าจนหรือรวย ทรงสั่งสอนทั้งหมดตามสมควรแก่คนนั้น ๆ จากนั้นจึงยึดข้อปฏิบัติตามแนวของพระองค์เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน ซึ่งจะทำให้เรามีแนวทางที่จะปฏิบัติในชีวิตได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๒. การถือพระธรรมเป็นที่ระลึกถึง คือ การระลึกถึงคุณของพระธรรมว่าสามารถที่จะปกป้องผู้ปฏิบัติธรรมมิให้ตกไปอยู่ในสภาพที่เลวร้าย เปรียบดังร่มใหญ่ที่ป้องกันเราไม่ให้เปียกในเวลาฝนตก จากนั้นจึงน้อมนำเอาธรรมแต่ละข้อแต่ละประเภทให้ถูกต้องกับกาลเวลาและหน้าที่ธรรมก็จะสามารถอำนวยผลให้ได้ตามสมควรแก่การปฏิบัติ

๓. การถือพระสงฆ์เป็นที่ระลึกถึง คือ การระลึกถึงคุณของพระสงฆ์ว่าเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามคำสอนของพระพุทธเจ้า และนอกจากนี้ยังนำคำสอนที่มีประโยชน์มาเผยแผ่แก่ชาวพุทธให้ปฏิบัติและได้รับผลจากการปฏิบัตินั้นด้วย

การระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยในแนวนี จะทำให้นักเรียนมีความเชื่อมั่นศรัทธาในพระรัตนตรัย และพร้อมที่จะปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน อันจะเป็นผลส่งให้ได้รับผลของการปฏิบัติตามสมควร

ประเด็นอภิปราย

- ในปัจจุบัน คนเรามักจะยึดติดอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อทำให้ตัวเองมีความสุข เช่น การเที่ยวเตร่ การถือตามโชคกลาง การยึดติดกับความสุขทางวัตถุ นักเรียนคิดว่ามีผลดีและผลเสียจากการยึดถืออย่างนั้นหรือไม่ และเมื่อเทียบกับการยึดเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง แล้วการยึดถืออย่างใดจะก่อให้เกิดความสุขมากกว่ากัน และคำว่าพระรัตนตรัยไม่สามารถเป็นที่พึ่งทางกายได้

นักเรียนเห็นด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรรหาโอกาสไปวัดที่อยู่ใกล้บ้าน ไหว้พระสวดมนต์ต่อหน้าพระพุทธรูป แล้วนั่งทำจิตใจให้สงบสักครู่ หลังจากนั้น ให้นักเรียนพิจารณาตนเองว่าเกิดความรู้สึกเช่นไร เพราะเหตุใดจึงเกิดความรู้สึกเช่นนั้น

๒. เมื่อนักเรียนสนทนารธรรมกับพระสงฆ์ ให้นักเรียนสังเกตตัวเองว่าเกิดความหวาดระแวงพระสงฆ์หรือไม่ เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในขณะที่นักเรียนประสบกับเหตุการณ์ที่น่าหวาดเสียว น่ากลัว เช่น ความมืด เป็นต้น นักเรียนจะใช้พระรัตนตรัยให้เป็นประโยชน์อย่างไร โดยวิธีใด

๐ การไหว้พระสวดมนต์ที่ถูกต้อง ขณะที่กล่าวคำอธิษฐานขอพระรัตนตรัยอยู่นั้นใจควร จะคิดเรื่องใด

คำถาม

๑. หากจะลำดับการเกิดของพระรัตนตรัย นักเรียนคิดว่ารัตนะใดเกิดขึ้นก่อนและ หลังตามลำดับ เพราะเหตุใด

๒. ขณะที่นักเรียนนั่งฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในการทำบุญที่โรงเรียนนักเรียน คิดว่า ณ ที่นั้นมีพระรัตนตรัยครบหรือไม่ เพราะเหตุใด

๓.๒. โอวาท ๓

แนวคิดสำคัญ

โอวาท ๓ คือ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดี และการทำใจให้บริสุทธิ์ เป็นหลักปฏิบัติที่เป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อธรรมนี้แล้ว สามารถ

๑. ระบุพฤติกรรมที่จัดเป็นการทำดีหรือทำชั่วได้
๒. นำหลักคำสอนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

โอวาท ๓

นักเรียนคงจะจำได้ว่าในวันเพ็ญกลางเดือน ๓ ซึ่งเรียกว่า “วันมาฆบูชา” นั้นได้เกิดเหตุการณ์อันเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปว่า “จาตุรงคสันนิบาต” หรือ การประชุมที่ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ คือ

๑. วันนั้นเป็นวันที่ดวงจันทร์เสวยมาฆฤกษ์ (วันเพ็ญเดือน ๓)
๒. พระสงฆ์ ๑,๒๕๐ รูป มาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย
๓. พระสงฆ์ทั้งหมดที่มาประชุมกันนั้นเป็นพระอรหันต์ผู้ได้อภิญญาทั้งหมด
๔. พระสงฆ์เหล่านั้นเป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าอุปสมบทให้ทั้งหมด

เหตุการณ์ครั้งนี้เกิดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๓ หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ ๔ เดือน ณ วัดเวฬุวัน ในการประชุมครั้งนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสหลักคำสอนซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ๓ ประการ คือ

๑. การไม่ทำบาปทั้งปวง (สัพพะปาปัสสะ อะกะระณัง)
๒. การทำกุศลให้ถึงพร้อม (กุสะลัสสุปะสัมปะทา)
๓. การทำจิตของตนให้ผ่องใส (สะจิตตะปะริโยทะปะนัง)

หลักคำสอนทั้ง ๓ ประการ มีคำอธิบายดังนี้

๑. การไม่ทำบาปทั้งปวง หมายถึง การไม่ทำความชั่วร้าย กรรมชั่ว หรือสิ่งที่ทำให้จิตใจของผู้ทำตกไปสู่สภาพที่เลวร้าย อันเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ทำหรือผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน เช่น

การฉ้อโกงทรัพย์สินของผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเกิดความเศร้าโศกเสียใจ ส่วนผู้ฉ้อโกงก็จะมีสภาพจิตใจที่เลวร้ายยิ่งไปกว่าที่เป็นอยู่ การไม่ฉ้อโกงผู้อื่นก็จะทำให้เกิดประโยชน์ คือ ผู้ไม่ทำย่อมมีสภาพจิตใจที่สูงขึ้น ส่วนผู้ที่ถูกโกงก็ไม่ต้องเสียใจเนื่องจากทรัพย์สินของคนถูกโกงไป เป็นต้น

๒. การทำกุศลให้ถึงพร้อม หมายถึง การทำความดี สิ่งที่ดี ซึ่งทำไปแล้วไม่ทำให้ตนเองหรือผู้อื่นเดือดร้อน เช่น การช่วยเหลือคนตาบอดเดินข้ามถนนหรือการลูกให้เด็ก คนชรา หรือสุขภาพสตรีนั่งบนรถประจำทาง เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นความดี แสดงถึงความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของผู้ให้ ส่วนผู้ถูกช่วยเหลือก็จะได้รับประโยชน์ ความสะดวกสบาย เป็นต้น

นักเรียนเห็นว่าการกระทำต่อไปนี้เป็นการกระทำกุศลหรือไม่

- เก็บของตกได้แล้วส่งคืนเจ้าของ
- ช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ
- บริจาคสิ่งของช่วยเหลือผู้ถูกน้ำท่วม
- บริจาคหนังสือหรือเสื้อผ้าที่ไม่ใช้แก่เด็กยากจนในชนบท
- รักษาสัตว์ที่ถูกทำร้ายจนบาดเจ็บ
- ช่วยพ่อแม่หรือผู้ปกครองทำงานบ้าน

หากนักเรียนเป็นผู้ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งดังกล่าวข้างต้น นักเรียนจะเกิดความรู้สึกเช่นไร และหากนักเรียนเป็นผู้ที่ถูกช่วยเหลือนั้นจะเกิดความรู้สึกเช่นไรต่อผู้ที่ช่วยเหลือเรา

๓. การทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว หมายถึง การทำจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งที่ทำให้จิตใจเศร้าหมอง ขุ่นมัว อันได้แก่กิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง จิตใจผ่องใสย่อมเกิดความเบิกบาน สดใส ซึ่งจะส่งผลให้ชีวิตมีแต่ความสงบ

นักเรียนเคยสังเกตตนเองหรือผู้อื่นบ้างหรือไม่ว่า ในยามที่เกิดความโกรธในจิตใจของนักเรียนนั้น กิริยาท่าทางจะเป็นอย่างไร

ในยามโกรธ จิตใจของผู้โกรธย่อมจะมีความขุ่นเคือง ขุ่นมัว เกิดความอาฆาตพยาบาท แต่เนื่องจากจิตใจเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับร่างกาย ยามจิตใจผ่องใส ร่างกายก็ย่อมผ่องใสเบิกบานตามไปด้วย ยามจิตใจเศร้าสร้อยร่างกายก็เศร้าหมองไปด้วย ดังนั้นกิริยาท่าทางของผู้มีจิตใจขุ่นมัวก็ย่อมดูตมึงทึบไม่น่าเข้าใกล้

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนอภิปรายกับเพื่อนร่วมชั้นถึงกรณีต่อไปนี้ จัดเป็นการทำดีหรือทำชั่วหรือไม่ เพราะเหตุใดจึงจัดเช่นนั้น

๑. ฆ่าปลาเอาไปแกงทำบุญเลี้ยงพระ
๒. ทำบุญเอาหน้า

๓. ใส่บาตรเพื่อให้ถูกหอย

๔. นั่งสมาธิแต่โกรธแค้นเพื่อนในใจ

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. เมื่อนักเรียนใส่บาตรหรือทำความดีอย่างอื่นให้นักเรียนลองเปรียบเทียบความรู้สึกในขณะที่เราโกรธเพื่อนว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร และความรู้สึกชนิดใดทำให้เรามีความสุข

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในวันหนึ่ง นักเรียนควรสำรวจตนเองว่าได้ปฏิบัติตามโอวาท ๓ ข้อใดมากที่สุด และปฏิบัติตรงข้ามกับโอวาท ๓ ข้อใดมากที่สุด จากนั้นให้กำหนดในใจว่า ในวันต่อไปจะทำตามโอวาทข้อใดให้มากที่สุด

คำถาม

๑. การกระทำเช่นใดบ้างที่จัดเป็นบาป จงระบุนมา ๑๐ พฤติกรรม และการไม่ทำพฤติกรรมนั้นจะทำให้เกิดผลดีอย่างไรบ้าง

๒. การกระทำเช่นใดบ้างที่จัดเป็นการทำความดี จงระบุนมา ๑๐ พฤติกรรม และการทำพฤติกรรมนั้นจะทำให้เกิดผลดีอย่างไรบ้าง

๓. การทำจิตใจให้ผ่องใสจะเกิดผลดีอย่างไรบ้าง

๓.๓ เบญจศีล เบญจธรรม

แนวคิดสำคัญ

๑. ศีลเป็นข้อปฏิบัติที่ใช้ควบคุมกายและวาจาให้เกิดความสงบเรียบร้อย
๒. การรักษาศีลเป็นการตั้งใจที่จะงดเว้นจากการกระทำชั่วของผู้รักษาศีลจึงไม่ใช่ข้อห้ามตามที่เข้าใจกัน
๓. การรักษาศีลจะเป็นไปโดยง่าย เมื่อผู้รักษาประพฤติเบญจธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่เกื้อหนุนต่อการรักษาศีล
๔. ทั้งเบญจศีลและเบญจธรรมเป็นข้อปฏิบัติที่เอื้ออำนวยต่อกันและกันเป็นธรรมพื้นฐานของมนุษย์

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาหัวข้อธรรมนี้แล้ว สามารถ

๑. ระบุพฤติกรรมที่เป็นการละเมิดศีลได้
๒. ระบุพฤติกรรมที่ตรงข้ามกับการละเมิดศีลได้
๓. บอกผลดีของการรักษาศีลและผลเสียของการละเมิดศีลได้

เบญจศีล เบญจธรรม

เบญจศีล หมายถึง ความประพฤติดีทางกายและวาจา หรือข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ถืออยู่ในความดีงาม ๕ ประการ ได้แก่

๑. การงดเว้นจากการทำลายชีวิตของผู้อื่น การฆ่าสัตว์
๒. การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้
๓. การงดเว้นจากการประพฤติดูหมิ่นในกาม
๔. การงดเว้นจากการพูดเท็จ
๕. การงดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

ข้อปฏิบัติทั้ง ๕ ประการนี้ รวมเรียกว่า ศีล ๕ ซึ่งนักเรียนเคยได้รับและถือปฏิบัติกันมาแล้ว แต่นักเรียนจะเห็นว่าศีล ๕ เป็นการงดเว้นจากการทำความชั่วของผู้ปฏิบัติ มิใช่เป็นข้อห้ามอย่างที่เข้าใจกัน การสมาทานศีล ๕ หรือการรับศีล ๕ จึงหมายถึงการตั้งใจที่จะงดเว้น

และไม่ทำสิ่งที่ไม่ดี ๕ ประการ มีการฆ่าสัตว์ เป็นต้น การรักษาศีลจึงเป็นเครื่องวัดความมั่นคงทางจิตใจของผู้รักษาว่าจะมีมากน้อยเพียงใด

นักเรียนคิดว่าในห้องเรียนของนักเรียนจะมีสภาพเป็นอย่างไร

- หากนักเรียนทั้งห้องจ้องทำลายชีวิตของกันและกัน โดยไม่มีความผิดใด ๆ
- หากนักเรียนทั้งห้องหยิบฉวยสิ่งของที่เป็ของผู้อื่นได้ตามอำเภอใจ
- หากนักเรียนทั้งห้องทำอนาจารต่อเพื่อน โดยไม่มีความผิด
- หากนักเรียนทั้งห้องมีแต่การพูดโกหก เสียดสี นินทาว่าร้ายกัน
- หากนักเรียนทั้งห้องดื่มสุราตลอดเวลา

เป็นที่แน่นอนเหลือเกินว่าห้องเรียนทั้งห้องจะมีแต่ความสับสน เต็มดร้อนวุ่นวายตลอดเวลา

จะเห็นได้ว่า การรักษาศีล ๕ จะให้ประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ คือ มีพฤติกรรมทางกาย และวาจาดีงาม ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น และแก่สังคมส่วนรวม อันเป็นเหตุให้เกิดความสงบสุขแก่ชีวิตของผู้ปฏิบัติ แต่การที่จะรักษาศีลทั้ง ๕ ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ตลอดไปนั้น เป็นสิ่งที่อาจทำได้ยาก หากไม่มีสิ่งที่ช่วยส่งเสริมและอุดหนุน พระพุทธองค์จึงกำหนดหลักปฏิบัติซึ่งจะเป็นเครื่องช่วยให้การรักษาศีล ๕ เป็นไปโดยง่ายยิ่งขึ้น หลักปฏิบัติดังกล่าว เรียกว่า “เบญจธรรม” ได้แก่หลักธรรมที่ควรปฏิบัติ ๕ ประการ โดยหลักธรรมนี้จะเป็นเครื่องช่วยในการบำเพ็ญศีลแต่ละข้อ คือ

๑. เมตตากรุณา คือความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข (เมตตา) และความปรารถนาที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ (กรุณา) เกิดจากการคิดเปรียบเทียบตนกับผู้อื่นว่ามีสภาวะที่คล้ายคลึงกัน เช่น เราต้องการความสุขฉันใด ผู้อื่นก็ต้องการความสุขฉันนั้น ซึ่งจะทำให้จิตใจมีสภาพอ่อนโยน มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นนิตย์

๒. สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ประกอบอาชีพสุจริต เว้นจากอาชีพทุจริต อันเกิดจากการพิจารณาเห็นโทษในการประกอบอาชีพที่ทุจริต และเห็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพสุจริต เช่น เห็นว่าการขายยาฆ่า จัดเป็นอาชีพทุจริตผิดกฎหมายและสร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคม จึงงดประกอบอาชีพนี้ไปประกอบอาชีพอื่น เป็นต้น

๓. กามสังวร คือ ความสำรวมในกาม ได้แก่ ความระมัดระวังมิให้ล่วงละเมิดในสามภรรยาหรือบุตรธิดาของผู้อื่น อันเกิดจากการเคารพในสิทธิและสิ่งของส่วนตัวของแต่ละคน

๔. สัจจะ คือ ความจริงใจ ได้แก่ การปฏิบัติต่อผู้ใดผู้หนึ่งด้วยความจริงใจ ไม่เหลวไหล ซึ่งเกิดจากการฝึกจิตใจให้มีความมั่นคง การทำงานอย่างจริงจังและการพิจารณาโทษของการขาดสัจจะว่าเป็นอย่างไร

๕. **สติสัมปชัญญะ** คือ ความมีสติและรู้ตัวอยู่ตลอดเวลาว่าตนเองกำลังทำอะไรเกิดจากการควบคุมจิตใจให้อยู่กับอิริยาบถหรือการกระทำของตนเองอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะทำให้ผู้มีสติสัมปชัญญะมีพฤติกรรมทั้งการกระทำ คำพูด และความคิดไม่ผิดพลาด

ธรรมทั้ง ๕ ประการนี้เรียกว่า **เบญจธรรม** หรือ **เบญจกัลยาณธรรม** เป็นธรรมที่ใช้ปฏิบัติร่วมกับศีล ๕ ซึ่งจะเป็นสภาวะที่ช่วยให้การรักษาศีลเป็นไปโดยง่าย สะดวกยิ่งขึ้นและในทางกลับกัน เมื่อรักษาศีล ๕ ได้การปฏิบัติธรรม ๕ ก็จะช่วยยิ่งขึ้น โดยศีลและธรรมจะเป็นการปฏิบัติที่เอื้ออำนวยแก่กันและกันเป็นคู่ ๆ ดังนี้

ศีล ๕	คู่กับ	ธรรม ๕
เว้นจากการฆ่าสัตว์	คู่กับ	เมตตากรุณา
เว้นจากการลักทรัพย์	คู่กับ	สัมมาอาชีวะ
เว้นจากการประพฤติดินในกาม	คู่กับ	กามสังวร
เว้นจากการพูดเท็จ	คู่กับ	สัจจะ
เว้นจากการดื่มสุราเมรัย	คู่กับ	สติสัมปชัญญะ

เบญจศีลและเบญจธรรม รวมเรียกว่า **มโนยธรรม** ซึ่งหมายถึง ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ นักเรียนคิดว่า เพราะเหตุใด เบญจศีลและเบญจธรรมจึงเรียกว่าเป็นมโนยธรรม

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนอภิปรายกับเพื่อนร่วมชั้นในประเด็นที่ว่า หากทุกคนในสังคม ประเทศชาติ หรือโลกทั้งหมด ไม่ปฏิบัติตามศีล ๕ สังคม ประเทศชาติหรือโลกจะมีสภาพเป็นอย่างไร และหากปฏิบัติตามศีล ๕ จะมีสภาพเป็นอย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรฝึกตั้งใจพยายามรักษาศีล ๕ ข้อใดข้อหนึ่งที่คิดว่าเราสามารถรักษาได้ง่ายเพียงข้อเดียวในระยะเวลาหนึ่ง เช่น ๑ สัปดาห์ โดยไม่ให้ขาด จากนั้นจึงเพิ่มขึ้นอีก ๑ ข้อเรื่อย ๆ จนครบ ๕ ข้อ และเมื่อครบทั้ง ๕ ข้อแล้วให้นักเรียนบันทึกว่านักเรียนรักษาคครบทั้ง ๕ ข้อ โดยไม่ให้ข้อใดข้อหนึ่งขาดไปได้หรือไม่ หากได้ รักษาได้นานเพียงใด

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ให้นักเรียนสำรวจตนเองในวันหนึ่ง ๆ ว่า นักเรียนได้ละเมิดศีลข้อใดบ่อยที่สุด และ ศีลข้อใดที่นักเรียนรักษาได้โดยไม่ขาด จากนั้น ให้นักเรียนบันทึกแต่ละวันไว้ตลอด ๑ สัปดาห์ แล้วพิจารณาว่า จะมีแก้ไขอย่างไรจึงจะรักษาศีลข้อที่ละเมิดบ่อยที่สุดมิให้ขาดได้

คำถาม

๑. ให้นักเรียนใช้เบญจธรรมแก้ไขพฤติกรรมต่อไปนี้ (โดยทำลงในสมุดแบบฝึกหัด)

ตัวอย่าง	๐. ฆ่ามดตายโดยเจตนา
ก. เมตตากรรุณา	_____ ๑. เลขานินทานาย
ข. สัมมาอาชีวะ	_____ ๒. ปากว่าตาขยิบ
ค. กามสังวร	_____ ๓. สุริยชอบดื่มเบียร์
ง. สัจจะ	_____ ๔. ลูกเขาเมียใครไม่เว้น
จ. สติสัมปชัญญะ	_____ ๕. เผลอเป็นหยิบ
	_____ ๖. เมาจนหัวราน้ำ
	_____ ๗. ยุให้ร้านค้าให้ร้าย
	_____ ๘. เลี้ยงนกไว้ในกรง
	_____ ๙. เลี้ยงแมวไว้ในบ้าน
	_____ ๑๐. คนฉ้อโกง

๓.๔ หิริโอตตปปะ

แนวคิดสำคัญ

๑. หิริ เป็นความละอายใจที่จะทำความชั่ว ส่วนโอตตปปะ เป็นความเกรงกลัวผลของการทำความชั่ว เป็นธรรมที่ควรพิจารณาและให้มีในตนก่อนที่จะทำความชั่ว
๒. ทั้งหิริและโอตตปปะเป็นธรรมที่ช่วยสกัดมิให้คนทำความชั่ว จึงจัดเป็นธรรมที่คุ้มครองโลกไว้ไม่ให้วุ่นวาย

จุดประสงค์การเรียนรู้

- เมื่อนักเรียนได้เรียนหัวข้อธรรมนี้แล้ว สามารถ
๑. ระบุพฤติกรรมที่ขาดหิริและโอตตปปะ พร้อมทั้งระบุวิธีการคิดแบบมีหิริและโอตตปปะได้
๒. บอกผลดีที่เกิดจากการมีหิริและโอตตปปะ และผลเสียของการขาดหิริและโอตตปปะได้

หิริ โอตตปปะ

นักเรียนเคยได้ยินคำว่า “เทวดาในร่างคน” บ้างหรือไม่

คำดังกล่าวเป็นคำเรียกคนธรรมดาสามัญทั่วไปที่ประพฤติธรรมที่ทำให้คนธรรมดากลายเป็นเทวดา เรียกว่า เทวธรรม คือธรรมของเทวดาหรือธรรมที่ทำให้คนเป็นเทวดาธรรมดังกล่าวนี้ได้แก่

๑. หิริ ความละอายแก่ใจ หมายถึง ความละอายใจในการที่จะทำความชั่วทั้งปวง โดยพิจารณาถึงชาติตระกูล การศึกษา เป็นต้นว่า ตนมีชาติตระกูลอย่างนี้ มีการศึกษาอย่างนี้สมควรหรือไม่ที่จะทำความชั่วอย่างนั้นอย่างนี้ เช่น นักเรียนจะหนีเรียนซึ่งถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี ก็ควรจะนึกถึงตัวเองว่า นักเรียนเกิดในตระกูลของนักเรียน ซึ่งมีบิดามารดา ครูอาจารย์เป็นผู้อบรมสั่งสอน มีการศึกษาถึงระดับนี้ สมควรหรือไม่ที่จะหนีเรียนซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ตนเอง บิดามารดาและครูอาจารย์ การไม่หนีเรียนเพราะละอายใจดังกล่าวจัดว่า นักเรียนเป็นผู้มีหิริอยู่ในใจ

การกระทำต่อไปนี้ จัดเป็นหิริหรือไม่ เพราะเหตุใด

๑. ทำการบ้านส่งครูทุกครั้ง เพราะละอายแก่ใจว่าเป็นนักเรียนไม่ควรเกเรเรื่องเรียน

๒. ไม่ขโมยของผู้อื่น เพราะละอายแก่ใจว่าไม่สมควรที่ตนจะทำ
๓. ไม่นินทาเพื่อน เพราะละอายแก่ใจว่าตนไม่ควรพุดนินทาผู้อื่น
๔. ไม่ขโมยของเพื่อน เพราะไม่มีโอกาสจะทำ

จะเห็นว่าข้อที่ ๑-๓ จัดว่าเป็นการกระทำที่เกิดจากความละอายแก่ใจ ส่วนข้อที่ ๔ แม้จะเป็นพฤติกรรมเดียวกับข้อ ๒ แต่ไม่จัดว่าเป็นการกระทำที่เกิดจากหิริ เพราะไม่ใช่เกิดจากความละอายใจ ดังนั้น การกระทำที่เกิดจากความละอายใจที่จะทำความชั่ว จัดเป็นการกระทำที่มีหิริทั้งหมด

๒. โอตตปปะ ความเกรงกลัว หมายถึง ความเกรงกลัวต่อผลของความชั่ว โดยเกิดจากการพิจารณาโทษ ความเลวร้ายของผลที่จะเกิดจากการกระทำชั่วแล้วไม่ทำชั่ว เช่น การพิจารณาเห็นว่าการนินทาร้ายผู้อื่นจะทำให้เรากลายเป็นคนที่มีจิตใจเลวร้าย เป็นคนปากจัด ไม่มีใครอยากคบหาด้วย จึงไม่ยอมนินทาร้ายผู้อื่น หรือการไม่ลักทรัพย์ผู้อื่น เพราะกลัวผลคือทำให้จิตใจเลวร้ายและอาญาที่เกิดจากการลักทรัพย์ จึงไม่ยอมลักทรัพย์ผู้อื่น การกระทำทั้ง ๒ ประเด็นถือว่าเป็นการกระทำที่เกิดจากโอตตปปะทั้งสิ้น

นักเรียนคิดว่า หากทุกคนขาดหิริและโอตตปปะแล้ว โลกของเราจะเป็นอย่างไรบ้าง ทุกคนก็จะทำความชั่วกันโดยปราศจากความละอายใจ ความเกรงกลัวผลของความชั่ว โลกทั้งโลกก็จะขาดความสงบสุขเดือดร้อนไปทุกหย่อมหญ้า ดังนั้น หิริและโอตตปปะ นอกจากจะเรียกว่าเป็น “เทวธรรม” แล้ว ยังเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “โลกปาลธรรม” หมายถึงธรรมที่คุ้มครองโลก ให้มีความร่มเย็นสงบสุข อีกด้วย

ประเด็นอภิปราย

- จากประเด็นข้างต้นที่ว่า หิริและโอตตปปะทำให้คนเป็นเทวดานั้น นักเรียนเห็นว่าเป็นจริงหรือไม่ เพราะเหตุใด โดยอภิปรายกับเพื่อนร่วมชั้น

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรรหาโอกาสสนทนากับพระสงฆ์ถึงเรื่องเทวธรรม คือหิริและโอตตปปะว่า มีความเป็นมาอย่างไร และจะทำให้คนเป็นเทวดาได้อย่างไร และที่เรียกว่า โลกปาลธรรมนั้นเป็นเพราะเหตุใด

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ให้นักเรียนบันทึกพฤติกรรมของนักเรียนในวันหนึ่ง ๆ ว่า พฤติกรรมใดบ้างที่เห็นว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี จากนั้นให้ระบุว่าคิดแก้ไขอย่างไรจึงจะจัดว่า เป็นผู้ที่มีหิริโอตตปปะ

คำถาม

๑. ให้นักเรียนระบุพฤติกรรมที่ขาดhiriโอดตปปะมา ๕ พฤติกรรม พร้อมทั้งวิธีที่จะแก้ไขว่าควรจะทำอย่างไร พร้อมทั้งให้เหตุผลในการไม่ทำว่าเป็นเพราะเหตุใด
๒. ให้นักเรียนระบุผลดีของการมีhiriและโอดตปปะ และผลเสียของการขาดhiriและโอดตปปะมาอย่างละ ๒ ข้อ

บทที่ ๔

พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

๔.๑ ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์ในฐานะผู้สืบทอดพระศาสนา

แนวคิดสำคัญ

พระสงฆ์ คือผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์มีการดำเนินชีวิตที่เป็นแบบอย่างที่ดีงามต่อสังคม มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายทำประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคมมาก การศึกษาเกี่ยวกับพระสงฆ์จึงเป็นแรงจูงใจให้ผู้ศึกษาพยายามพัฒนาตนให้มีคุณธรรมสูงขึ้น

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. เห็นคุณค่าและความสำคัญของพระสงฆ์
๒. อธิบายบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ในฐานะผู้สืบทอดพระศาสนาได้
๓. สามารถวิเคราะห์ประเภทพระสงฆ์ได้
๔. สามารถนำคุณธรรมและแนวปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของพระสงฆ์มาเป็นแบบอย่างและประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์ในฐานะผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา

พระสงฆ์ คือ ผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม อาจจำแนกพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. **อริยสงฆ์** หมายถึง พระสงฆ์ที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจนบรรลุเป็นพระอริยบุคคล (พระผู้ประเสริฐ ผู้บรรลุธรรมวิเศษ) จำแนกได้เป็น ๔ ประเภท คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ทั้งนี้สุดแต่ว่าท่านจะละสังโยชน์ คือกิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์ลงได้มากน้อยเพียงใด

๒. สมมติสงฆ์ คือพระภิกษุที่บวชในพระพุทธศาสนาโดยถูกต้องตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติไว้ ถ้าเป็นหมู่ภิกษุตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป เรียกว่า “สงฆ์” สมมติสงฆ์เหล่านี้เมื่อได้ศึกษาและปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยสามารถละกิเลสได้มากยิ่งขึ้นตามลำดับเราเรียกว่า พระอริยสงฆ์

ผู้ที่จะเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้ จะต้องผ่านการบวชที่ถูกต้องสมบูรณ์ตามข้อบัญญัติของพระธรรมวินัย

การบวช^๑ คือ การละเพศจากผู้ครองเรือน มาดำรงเพศของผู้ไม่ครองเรือน

การบวชเป็นพระภิกษุ สำหรับชายที่มีอายุตั้งแต่ ๒๐ ปีขึ้นไป และมีคุณสมบัติครบบริบูรณ์ เราเรียกการบวชนี้ว่า “อุปสมบท” พระภิกษุรักษาศีล ๒๒๗ ข้อ

การบวชเป็นสามเณร ผู้จะบวชได้คือชายที่มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี แต่ไม่น้อยกว่า ๗ ปี และรู้แจ้งสาพothที่จะรักษาสอบัติของสามเณรได้ เราเรียกว่า “บรรพชา” สามเณรรักษาศีล ๑๐ ข้อ

การบวชเป็นสามเณร นิยมบวชกันในประเทศบางส่วน ส่วนการบวชเพื่อเป็นพระภิกษุ มักนิยมถือปฏิบัติกันทั่วไป ผู้จะบวชเป็นพระภิกษุได้จะต้องผ่านการบวชเป็นสามเณรก่อน คือ บรรพชาก่อน

การอุปสมบท

บวช^๑ การเว้นจากความชั่วทุกอย่าง

การบวชแนว

การบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนามีประวัติความเป็นมา คือ เริ่มแรกพระพุทธเจ้าประทานการบวชแก่พระสาวก ด้วยพระวาจาของพระองค์เอง ต่อมา พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสาวกอำนวยความสะดวกการบวช ทรงบัญญัติการบวชโดยเปล่งวาจาถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

ภายหลัง พระพุทธเจ้าทรงยกเลิกการบวชทั้ง ๒ แบบ แล้วทรงอนุญาตการบวชแบบที่ต้องประชุมสงฆ์ มีการสวดประกาศขอรับความเห็นชอบของสงฆ์ ซึ่งใช้มาจนถึงปัจจุบัน การบวชแบบนี้แสดงว่าพระองค์ทรงมอบอำนาจให้สงฆ์เป็นใหญ่อย่างสมบูรณ์ และทรงบัญญัติให้นำการบวชแบบที่ ๒ คือการเปล่งวาจาถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะไปใช้ในการบวชเป็นสามเณร

หน้าที่พระสงฆ์ในฐานะผู้สืบทอดพระศาสนา

พระสงฆ์มีหน้าที่สำคัญในการสืบทอดพระศาสนา เพราะเป็นพุทธบริษัทระดับผู้นำ สังคมยกย่องว่าเป็นศาสนทายาท เป็นที่เคารพสักการะ เป็นที่พึ่งทางใจและเป็นเนื้อนาบุญ

หน้าที่เพื่อตนเอง ดังนี้

๑. ศึกษาพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัย ถูกต้องตามเป็นจริง

๒. ศึกษาและปฏิบัติในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา การฝึกฝนอบรมจิตใจให้เป็นสมาธิ ให้มีพลัง เพื่อนำไปใช้ในการข่มหรือกำจัดกิเลส และให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง

หน้าที่เพื่อสังคมโดยการเกื้อกูลแก่ผู้อื่น มีดังนี้

การสั่งสอนและเผยแผ่พระธรรม ซึ่งเป็นการทำประโยชน์แก่สังคม ได้แก่ การทำประโยชน์แก่ชาวบ้านผู้ได้อนุเคราะห์ช่วยเหลือพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ และการทำประโยชน์แก่ชาวโลก

ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ พระพุทธเจ้าได้ตรัสหน้าที่ในด้านการสั่งสอนและเผยแผ่พระธรรมแก่ประชาชนไว้ ๖ ประการ คือ

๑. แนะนำ อบรม ชี้แจง ให้เขาละเว้นความชั่ว ให้เห็นถึงความชั่วเป็นอย่างไร โทษของความชั่วเป็นอย่างไร และพยายามชักจูงให้เขาละเว้นความชั่ว

๒. แนะนำสั่งสอนเชิญชวนให้เขาตั้งอยู่ในความดี การละเว้นการกระทำชั่วอย่างเดียว ยังไม่สามารถเป็นคนดีที่สมบูรณ์ได้และยังไม่ปลอดภัย อาจทำความชั่วได้อีก จึงจำเป็นต้องแนะนำให้เขาทำความดีเพิ่มขึ้น

๓. สงเคราะห์เขาด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุฑิตีปรารถนาดีต่อเขา มุ่งประโยชน์ที่เขาควรจะได้รับ โดยไม่หวังอามิส สินจ้าง ลาภ ยศ ชื่อเสียงใดๆ เป็นการตอบแทน

๔. ให้เขาได้ยินได้ฟังในเรื่องที่เขาไม่เคยได้ยินได้ฟัง ประชาชนส่วนมากคุ้นเคยอยู่กับการหาเลี้ยงชีพ ไม่ค่อยมีเวลาศึกษาและฟังธรรม พระสงฆ์มีโอกาสศึกษาและปฏิบัติธรรมมากกว่าชาวบ้าน จึงต้องนำสิ่งที่ตนเรียนรู้มาถ่ายทอดให้เขาได้รู้ด้วย

๕. อธิบายสิ่งที่เขาได้ฟังมาแล้วแต่ยังไม่เข้าใจชัดเจนให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น บางเรื่องเขาฟังมาแล้วเกิดความสงสัยไม่แน่ใจ ต้องชี้แจงให้เขาเข้าใจจนหายสงสัย โดยการจับประเด็นที่สำคัญมาขยาย ชี้แจงแต่ละประเด็นให้ชัดเจน

๖. บอกทางสุข ทางเจริญ ทางสวรรค์ให้แก่เขา โดยการแนะนำทางดำเนินชีวิตที่เที่ยงามและประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ประเด็นอภิปราย

- กรุณานำภาพหรือวีดิทัศน์ที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการแสดงวัตรปฏิบัติของสงฆ์มาให้นักเรียนดู แล้วให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายว่า วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มีอะไรบ้าง และให้นักเรียนช่วยกันยกตัวอย่างพระสงฆ์ที่มีข้อวัตรปฏิบัติที่ดีและเป็นแบบอย่างที่ดีที่นักเรียนเคยเห็นมา

- การที่มีผู้กล่าวว่า “การบวชเป็นพระนั้น มิใช่อยู่ที่การนั่งเหม่อลอยเหม่อลอยเท่านั้น” นักเรียนคิดว่าคำกล่าวนี้เป็นจริงหรือไม่ ร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็น

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. เชิญวิทยากรในห้องถื่น (ควรมีพระสงฆ์ด้วย) มาสนทนาในหัวข้อ “บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์” แล้วให้นักเรียนร่วมกันซักถาม
๒. นักเรียนช่วยกันหาภาพ ข่าวสาร หรือบทความจากหนังสือพิมพ์ วารสาร หนังสือต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ในฐานะผู้สืบทอดพระศาสนา
๓. นักเรียนช่วยกันอธิบายถึงการจำแนกประเภทของพระสงฆ์ แล้วครูช่วยสรุปประเด็นสำคัญ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

○ พระสงฆ์เป็นผู้อุทิศตนเพื่อศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา แล้วนำหลักธรรมมาสั่งสอนแก่ชาวโลก ท่านเป็นผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เป็นผู้มีความดีเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตที่ดีในสังคม เป็นผู้ชี้แนะแนวทางดำเนินชีวิตที่ดีต่อสังคมเป็นผู้เสียสละความสุขส่วนตัว อุทิศตนเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม

○ แม้ว่านักเรียนไม่ได้อุทิศตนศึกษาหลักธรรมและยอมเสียสละความสุขส่วนตน เช่น พระสงฆ์ แต่ก็สามารถนำคุณธรรมที่เป็นแบบอย่างของพระสงฆ์มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยการปฏิบัติตนให้เป็นคนดี คือละเว้นความชั่ว ทำความดี รักษาจิตใจให้บริสุทธิ์อยู่เสมอ เพื่อความเป็นคนที่ไม่มีความทุกข์ และยอมเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สังคมก็จะเป็นสุข

คำถาม

๑. พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีกี่ประเภท อะไรบ้าง
๒. นักเรียนบอกถึงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์มาพอสังเขป

๔.๒ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ

แนวคิดสำคัญ

พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติตนเพียบพร้อมด้วยความดีงาม เป็นผู้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า มีความกรุณาอันยิ่งใหญ่ ช่วยสั่งสอนแนวทางดำเนินชีวิตที่ประเสริฐให้แก่ชาวโลก ช่วยปลดเปลื้องทุกข์ สร้างความสุขที่แท้จริงแก่ชาวโลกโดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก ถ้าขาดพระสงฆ์ก็เท่ากับขาดศาสนาหายากอันจะทำให้พุทธศาสนาหมดสิ้นไป การศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ ช่วยให้ชาวพุทธปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. สามารถนำความรู้และรู้จักวิธีปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์มาปฏิบัติและนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้
๒. เกิดความตระหนักในการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ

การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ

เมื่อนักเรียนพบพระภิกษุสงฆ์ในที่สาธารณะ นักเรียนควรปฏิบัติดังนี้

การลุกขึ้นยืนรับพระสงฆ์ การลุกขึ้นยืนรับพระสงฆ์ถือเป็นการแสดงความเคารพอย่างหนึ่ง ในกรณีที่มิพริ้งงาน เมื่อพระเถระผู้ใหญ่เดินมาถึงที่พริ้งงานนั้น ๆ คฤหัสถ์ชายหญิงที่อยู่บริเวณนั้นควรปฏิบัติตนดังนี้คือ

๑. เมื่อพระสงฆ์มาในงาน และงานนั้นจัดให้นั่งเก้าอี้ คฤหัสถ์ชายหญิงควรลุกขึ้นให้พระสงฆ์ได้นั่งแถวหน้า แต่ถ้าเป็นงานนั่งกับพื้น ควรจัดอาสนสงฆ์ให้ท่านแยกไว้ส่วนหนึ่งต่างจากคฤหัสถ์ เช่น ถ้ามีพรมผืนใหญ่ปูเต็มห้อง ต้องปูลาดอาสนะเล็ก ปูบนพรมผืนใหญ่อีกทีหนึ่งสำหรับเป็นที่นั่งของพระสงฆ์แต่ละรูป ซึ่งจะต้องนั่งสูงกว่าคฤหัสถ์

๒. ในกรณีที่จำเป็นต้องนั่งเก้าอี้แถวเดียวกับพระสงฆ์ หากที่นั่งไม่พอ ถ้าเป็นคฤหัสถ์ชายควรนั่งเก้าอี้ด้านซ้ายมือของพระสงฆ์ สำหรับสตรีไม่ควรนั่งเก้าอี้แถวเดียวหรือนั่งอาสนะยาวร่วมกับพระสงฆ์ เว้นแต่มีชายนั่งคั่นระหว่างกลาง

๓. เมื่อพบพระสงฆ์บนเรือหรือบนรถโดยสาร ชาวพุทธพึงลุกให้ที่นั่งแก่ท่านด้วย
การเดินสวนหรือหลีกเลี่ยงให้พระสงฆ์

การหลีกเลี่ยงให้พระสงฆ์ ถือเป็นการแสดงความเคารพแก่พระสงฆ์ที่ชาวพุทธพึงปฏิบัติ
กันสืบมา คือ

๑. เมื่อพระสงฆ์เดินตามมาข้างหลัง คฤหัสถ์ชายหญิงควรหลีกเลี่ยงเข้าชิดข้างทางด้านซ้ายมือ
ของพระสงฆ์ แล้วหันหน้ามาทางท่าน ยืนตรง มือทั้งสองประสานกันไว้ข้างหน้าและเมื่อท่านเดิน
ผ่านมาเฉพาะหน้า ให้น้อมตัวลงยกมือไหว้ หากท่านพูดด้วย โดยเฉพาะพระเถระควรประนมมือ
พูดด้วย หากท่านมิได้พูดด้วย เมื่อยกมือไหว้แล้วลดมือทั้งสองลง เมื่อเดินเลยไปแล้วจึงเดินตาม
หลังท่านไป

๒. เมื่อเดินสวนทางกับพระสงฆ์ หลีกชิดเข้าข้างทาง ด้านซ้ายมือของพระสงฆ์ยืนตรง
มือทั้งสองประสานกันไว้ข้างหน้า แล้วหันหน้ามาทางท่าน สตรียืนเท้าชิด เมื่อพระสงฆ์เดินผ่านมา
เฉพาะหน้า น้อมตัวลงยกมือไหว้ตามควรแก่กาลเทศะ ถ้าท่านพูดด้วย ควรประนมมือพูดกับท่าน
ถ้าท่านมิได้พูดด้วย เมื่อยกมือไหว้แล้ว ก็ลดมือลงประสานไว้ข้างหน้า

การถวายภัตตาหารและปัจจัยที่สมควรแก่พระสงฆ์

๑. การใส่บาตร พึงถอดรองเท้า ดักข้าวและอาหารใส่บาตรด้วยความเคารพและ
ย่อตัวลงไหว้

๒. การถวายอาหารหรือเครื่องอุปโภคแก่พระสงฆ์ พึงประเคนของให้ท่าน ห่างประมาณ
หนึ่งศอก หรือระยะช่วงมือ

๓. การนิมนต์พระสงฆ์ไปรับสังฆทาน ไม่ควรเจาะจงพระภิกษุ

๔. การถวายปัจจัย (เงิน) พึงถวายเป็นใบปวารณา มอบเงินให้ศิษย์วัด ถ้ากรณีไม่มี
ศิษย์วัด พึงนำปัจจัยใส่ลงในย่ามให้ท่าน

พึงโอวาทกับพระสงฆ์ ควรปฏิบัติดังนี้

๑. พระสงฆ์ให้อโวาทหรืออวยพร พึงประนมมือฟังด้วยความเคารพ

๒. เวลาพระสงฆ์ให้ศีล พึงว่าตามด้วยเสียงดัง ไม่ควรนั่งฟังเฉย ๆ

๓. เวลาพระสงฆ์สวด เช่น สวดพระอภิธรรม เจริญพุทธมนต์ พึงประนมมือด้วย
ความเคารพ ไม่คุยกันหรือทำอย่างอื่น ๆ ในระหว่างท่านกำลังสวด

๔. เมื่อพระสงฆ์ท่านพูด พึงตั้งใจฟังด้วยความเคารพ ไม่พูดสอดขึ้นมาในระหว่าง
ที่ท่านพูดอยู่

ประเด็นอภิปราย

- นักเรียนในฐานะที่เป็นชาวพุทธเมื่อพบพระสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และสามารถนำมาเป็นแบบอย่างได้ นักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไรกับท่าน และหากนักเรียนพบพระสงฆ์รูปใดประพฤติไม่ดีในที่สาธารณะ เช่น ยืนสูบบุหรี่ ชื้อสลากกินแบ่ง หรือวนเวียนรับบิณฑบาต นักเรียนคิดว่านักเรียนจะปฏิบัติตนอย่างไรและจะหาทางแก้ไขอย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

ดังนี้

๑. นักเรียนค้นคว้าหาข้อมูลและลองฝึกปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ

- การลุกขึ้นยืนรับพระสงฆ์
- การให้ที่นั่งแก่พระสงฆ์
- การเดินสวนหรือหลีกเลี่ยงให้พระสงฆ์
- การถวายภัตตาหารและปัจจัยที่สมควรแก่พระสงฆ์
- การฟังโอวาทกับพระสงฆ์

ครูควรช่วยชี้แนะ แก้ไขข้อบกพร่องของนักเรียนที่แสดงบทบาทสมมุติด้วย

๒. นิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรมเพื่อให้นักเรียนจะได้ปฏิบัติตนในสถานการณ์จริง

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- นักเรียนลองสำรวจตนเองว่าได้ปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ โดยกระทำการผิดกรรมต่อไปนี้อย่างหรือไม่

- แสดงความเคารพพระสงฆ์ด้วยการประนมมือไหว้หรือกราบเบญจางคประดิษฐ์

๓ ครั้ง ตามควรแก่สถานที่

- ไม่นั่งบนอาสนะเดียวกับพระสงฆ์
 - บนเรือหรือรถโดยสาร เมื่อเห็นพระภิกษุควรลุกให้ที่นั่งแก่ท่าน
 - เวลาใส่บาตร ถอดรองเท้า ดักอาหารใส่บาตรด้วยความเคารพ
 - ทำบุญสังฆทานไม่เจาะจงภิกษุผู้รับ
 - ถวายอาหาร หรือเครื่องอุปโภคแก่พระภิกษุ เวลาประเคนของห่างจากพระภิกษุประมาณหนึ่งศอก หากเป็นหญิงจะประเคนโดยนำสิ่งของวางบนผ้ากราบที่ท่านทอดรับ
- ถ้านักเรียนปฏิบัติดังกล่าวข้างต้นแสดงว่านักเรียนปฏิบัติตนเหมาะสมต่อพระสงฆ์ได้

ถูกต้อง

คำถาม

๑. เมื่อนักเรียนขึ้นบนรถเมล์ หรือรถไฟ บนเรือโดยสารที่มีมานั่งยาว เก้าอี้ยาว มีกลุ่มสตรีนั่งอยู่ก่อนแล้วพระสงฆ์ขึ้นมา ควรทำอย่างไร
๒. ในกรณีที่นักเรียนไปร่วมในพิธีงานที่มีพระเถระผู้ใหญ่เดินมาถึงที่พิธี นักเรียนควรปฏิบัติอย่างไร
๓. ในกรณีที่นักเรียนเดินอยู่แล้วพระสงฆ์เดินตามมานักเรียนควรจะทำปฏิบัติอย่างไร
๔. ในกรณีที่นักเรียนเดินและปรากฏว่าพระสงฆ์เดินสวนทางมานักเรียนควรปฏิบัติอย่างไร

บทที่ ๕

ภาษาบาลี พุทธศาสนสุภาษิตและ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

๕.๑ การอ่านภาษาบาลี

แนวคิดสำคัญ

ภาษาบาลีเป็นภาษาที่ใช้จารึกหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มีหลักการอ่านที่แน่นอน ไม่สลับซับซ้อน ชาวพุทธควรอ่านได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาหัวข้อนี้แล้ว สามารถอ่านภาษาบาลีที่กำหนดให้ได้อย่างถูกต้อง

การอ่านภาษาบาลี

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศนับถือพระพุทธศาสนา ดังนั้นวิถีชีวิตของคนไทยจึงมีหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเกือบทั้งสิ้น แต่เนื่องจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาจะถูกจารึกไว้เป็นภาษาบาลี จึงสมควรที่ชาวพุทธจะต้องอ่านภาษาบาลีได้ โดยภาษาบาลีมีหลักเกณฑ์การอ่านดังต่อไปนี้

๑. พยัญชนะทุกตัวอ่านออกเสียงตามภาษาไทย
๒. สระทุกตัวที่ผสมกับพยัญชนะและไม่มีตัวสะกดให้อ่านออกเสียงตามรูปที่ปรากฏ เช่น

สีลานิ	อ่านว่า	สี-ลา-นิ*	เขียนเป็นบาลีสะกดแบบไทยว่า สีลานิ
โลเก	อ่านว่า	โล-เก	เขียนเป็นบาลีสะกดแบบไทยว่า โลเก
เทเสตุ	อ่านว่า	เท-เส-ตุ	เขียนเป็นบาลีสะกดแบบไทยว่า เทเสตุ
สุรา	อ่านว่า	สุ-รา	เขียนเป็นบาลีสะกดแบบไทยว่า สุรา

* คำอ่านทุกศัพท์เขียนตามหลักการเขียนคำอ่านตามพจนานุกรมไทย บางศัพท์อาจมีเสียงเพี้ยนจากภาษาบาลีแท้บ้าง

ส่วนสระ อะ เมื่อผสมพยัญชนะจะไม่มีรูป -ะ ปรากฏอยู่ ดังนั้น พยัญชนะที่ไม่มีสระอื่น และสัญลักษณ์อื่นผสมอยู่ให้อ่านเป็นเสียงสระอะ เช่น

ภควโต อ่านว่า พะ-คะ-วะ-โต เขียนเป็นบาลีสะกดแบบไทยว่า ภะคะวะโต

อรหโต อ่านว่า อะ-ระ-หะ-โต เขียนเป็นบาลีสะกดแบบไทยว่า อะระหะโต

ติสรณณ อ่านว่า ตี-สะ-ระ-เน-นะ เขียนเป็นบาลีสะกดแบบไทยว่า ติสระระณณะ

๓. เครื่องหมายจุด (.) ใช้ประกอบได้พยัญชนะ มีหลักการอ่าน ๓ กรณี คือ

๓.๑ อ่านพยัญชนะตัวที่มีจุดผสมอยู่เป็นตัวสะกดของพยัญชนะตัวหน้า เมื่อพยัญชนะตัวหน้ามีสระอื่นรวมอยู่ด้วย เช่น

เสฏฐิ อ่านว่า เสด-ถิ เขียนเป็นบาลีสะกดแบบไทยว่า เสฏฐิ

จิตตานิ อ่านว่า จิด-ตา-นิ เขียนเป็นบาลีสะกดแบบไทยว่า จิตตานิ

๓.๒ ใช้แทนไม้หันอากาศ (๕) โดยมีพยัญชนะตัวที่จุดผสมอยู่เป็นตัวสะกดของพยัญชนะตัวหน้า เมื่อพยัญชนะตัวหน้า ไม่มีสระอื่นผสมอยู่ เช่น

ปญจ อ่านว่า บัน-จะ เขียนเป็นบาลีสะกดแบบไทยว่า
ปัญจะ

รกษณตุถาย อ่านว่า รัก-ขะ-นัต-ถา-ยะ เขียนเป็นบาลีสะกดแบบไทยว่า
รักขะณัตถายะ

๓.๓ อ่านเสียงพยัญชนะตัวที่ผสมอยู่ทั้งเสียง เมื่อไม่มีพยัญชนะอื่นนำหน้า เช่น

ตฺวา อ่านว่า ตฺวา (ต ออกเสียงครึ่งหนึ่ง)

๔. นิคหิต (๕) ใช้ประกอบบนพยัญชนะและสระมีวิธีอ่าน ๒ กรณี คือ

๔.๑ ถ้าพยัญชนะตัวที่นิคหิตผสมอยู่มีสระอื่นรวมอยู่ด้วยให้อ่านเป็นเสียง ง สะกดอยู่ เช่น

วิสฺ อ่านว่า วิ-สูง เขียนเป็นบาลีสะกดแบบไทยว่า วิสูง

คมิ์ อ่านว่า คะ-มิง เขียนเป็นบาลีสะกดแบบไทยว่า คะมิง

๔.๒ ถ้าพยัญชนะตัวที่นิคหิตผสมอยู่ไม่มีสระอื่นรวมอยู่ด้วยให้อ่านออกเสียงเป็น อัง เช่น

สรณฺ์ อ่านว่า สะ-ระ-นัง เขียนเป็นบาลีสะกดแบบไทยว่า สะระณัง

อิมิ์ อ่านว่า อี-มัง เขียนเป็นบาลีสะกดแบบไทยว่า อิมัง

การเขียนภาษาบาลีให้เป็นภาษาบาลีสะกดแบบไทยให้ยึดหลักดังกล่าว โดยคงพยัญชนะและสระไว้ ยกเว้นสระ อะ ให้ประวิสรรชนีย์ตามภาษาไทย เช่น

ภาษาบาลี ภาษาบาลีสะกดแบบไทย

นโม ตสฺส นะโม ตัสสะ

สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส สัมมาสัมพุทธัสสะ

ให้นักเรียนอ่านข้อความต่อไปนี้

๑. พุทธศาสนสุภาษิต

อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ

นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญกตเวทิตา

อตฺตา หเว ชิตํ เสยโย

๒. คำอาราธนาศีล ๕

มยํ ภันเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณตฺถาย ติสฺระณเณ สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม

ทฺติยัมปิ มยํ ภันเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณตฺถาย ติสฺระณเณ สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม

ตติยัมปิ มยํ ภันเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณตฺถาย ติสฺระณเณ สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม

๓. คำสมาทานศีล

ปาณาติปาตา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาทียามิ

อทินฺนาทานา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาทียามิ

กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาทียามิ

มุสาวาทา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาทียามิ

สุราเมรยมชฺชชุปมาทฺตฺวจานา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาทียามิ

นักเรียนจะพบว่าข้อความเหล่านี้อ่านยาก ที่เป็นเช่นนั้นเพราะนักเรียนยังไม่คุ้นกับการอ่านภาษาบาลีล้วน ๆ แต่เมื่ออ่านบ่อย ๆ จะพบว่าภาษาบาลีอ่านไม่ยากเลย เพราะมีกฎการอ่านที่ไม่สลับซับซ้อนเหมือนภาษาอื่น

จากข้อความข้างต้น เมื่อนำมาเขียนเป็นภาษาบาลีโดยสะกดแบบไทยจะได้ ดังนี้

๑. พุทธศาสนสุภาษิต

อัตตา หิ อัตตโน นาโถ

นิมิตตํ สาธุรูปานํ กตัญญูกตเวทิตา

อัตตา หเว ชิตํ เสยโย

๒. คำอาราธนาศีล ๕

มะยัง ภันเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณตฺถายะ ติสระณเณ สะหะ ปญฺจะ สีลานิ ยาจามะ

ทฺติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณตฺถายะ ติสระณเณ สะหะ ปญฺจะ สีลานิ

ยาจามะ

ตติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณตฺถายะ ติสระณเณ สะหะ ปญฺจะ

สีลานิ ยาจามะ

๓. คำสมาทานศีล

ปาณาติปาตา เวระมะณีสิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 อะทินนาทานา เวระมะณีสิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 กาเมสุ มิจฉาราร เวระมะณีสิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 มุสาวาทา เวระมะณีสิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐาณา เวระมะณีสิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนอภิปรายกับเพื่อนร่วมชั้นว่า การอ่านภาษาบาลีได้จะมีประโยชน์ต่อนักเรียนอย่างไร ในด้านใดบ้าง

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนควรฝึกอ่านคำภาษาบาลีจากหนังสือบทสวดต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความชำนาญ เช่น หนังสือสวดมนต์ บทสวดสรรเสริญพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ คำถวายต่าง ๆ เป็นต้น และสังเกตด้วยว่าในขณะที่อ่านอยู่นั้น นักเรียนคิดถึงเรื่องใดหรือไม่

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ให้นักเรียนสังเกตคำขวัญหรือปรัชญาของสถานศึกษา หน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ จะพบว่าบางแห่งใช้คำขวัญหรือปรัชญาเป็นภาษาบาลี นักเรียนอ่านคำบาลีนั้นได้หรือไม่ อ่านว่าอย่างไร

๐ ให้นักเรียนเปิดพจนานุกรมภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๔๑๑ แล้วตรวจดูว่า คำที่มีอักษร ป.กำกับไว้หมายถึงคำที่มาจากภาษาใด ในหน้านั้นมีกี่คำ และมีคำที่นักเรียนพบบ่อยในหนังสือทั่วไปหรือคำที่นักเรียนทราบที่คำ

คำถาม

ให้นักเรียนอ่านและเขียนคำภาษาบาลีต่อไปนี้ให้เป็นภาษาบาลีสะกดแบบไทย

ตัวอย่าง บาลี บาลีสะกดแบบไทย

อิมานิ อี-มา-นิ

พุทธ.....

ธมฺโม.....

สงฺฆสฺส.....

สัพพปาปสฺส
 อกรรม
 กุสลสฺสุปสมฺปทา
 สจิตฺตปริโยทปน
 หิริโอตฺตပ္ป
 อรหโต
 ภิกขุ

๕.๒ พุทธศาสนสุภาษิต

แนวคิดสำคัญ

๑. พุทธศาสนสุภาษิต เป็นคำที่กล่าวไว้อย่างสั้น ๆ แต่มีความหมายลึกซึ้ง เน้นให้นำไปประพฤติ ปฏิบัติมากกว่าการฟังหรือท่องจำเพียงอย่างเดียว
๒. พุทธศาสนสุภาษิตที่เกี่ยวกับตน เน้นการพัฒนาตนด้วยตนเองมากกว่าการช่วยเหลือจากภายนอกตน

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว สามารถอธิบายศัพท์และความหมายของพุทธศาสนสุภาษิตที่กำหนดให้ได้ รวมทั้งนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

พุทธศาสนสุภาษิต

พุทธศาสนสุภาษิต หมายถึง สุภาษิตทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นข้อความที่กล่าวในเชิงสอนให้นำไปประพฤติปฏิบัติที่มีความหมายลึกซึ้ง สั้น กระชับ โดยพระพุทธเจ้า พระสาวก-สาวิกาในสมัยพุทธกาล รวมทั้งพระเถระในปัจจุบันประพันธ์ไว้ นับว่าเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนควรจะทำความเข้าใจพุทธศาสนสุภาษิตไว้ตามสมควรแก่วัยและภาวะของตน

ให้นักเรียนเลือกเรียนพุทธศาสนสุภาษิตต่อไปนี้เพียง ๑ บท

๑. อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ (ตนแลเป็นที่พึ่งของตน)

ความหมายของพุทธศาสนสุภาษิตบทนี้ มุ่งให้นักเรียนพึ่งตนเองให้มากที่สุด ในขอบเขตที่นักเรียนสามารถทำได้ในเมื่ออยู่ในวัยหรือภาวะหนึ่ง ๆ ทั้งนี้เพราะที่พึ่งอย่างอื่นที่นักเรียนจะยึดเป็นที่พึ่งไปตลอดชีวิตนั้นย่อมจะทำได้ยากหรือไม่มีเลย

นักเรียนจะพึ่งพ่อแม่หรือผู้ปกครองไปตลอดชีวิตได้หรือไม่ พ่อแม่จะอยู่กับเราตลอดไปหรือไม่เพราะอะไร

นักเรียนจะไปอาศัยอยู่กับเพื่อนหรือญาติจนตลอดชีวิตได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

เราจะเห็นว่า เราไม่สามารถที่จะพึ่งพาผู้ใดผู้หนึ่งไปตลอดชีวิตได้ ดังนั้น ผู้ที่จะเป็นที่พึ่งของเราได้ตลอดเวลาและตลอดชีวิตก็คือ “ตัวเรา” นั่นเอง โดยเราต้อง “ยืนบนขาตัวเอง” ภายใต้ขอบเขตที่เราสามารถทำได้

ให้นักเรียนอภิปรายกับเพื่อนร่วมชั้นว่า ในภาวะที่เราเป็นนักเรียน เราจะพึ่งตนเองได้อย่างไรบ้างและควรจะมีขั้นตอนในการคิดพึ่งตนเองอย่างไร

๒. นิमितฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญกตเวทิตา (ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี)

กตัญญู หมายถึง การรู้จักคุณที่ผู้อื่นกระทำต่อเรา

กตเวที หมายถึง การทำความดีที่ผู้อื่นทำนั้นให้ปรากฏหรือการตอบแทนคุณ

ดังนั้น กตัญญูกตเวที จึงหมายถึง การรู้และทำความดีที่ผู้อื่นทำต่อเราให้ปรากฏหรือการรู้และตอบแทนคุณที่ผู้อื่นทำไว้ต่อเรา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ประการหนึ่งของคนดี ตามหลักพระพุทธศาสนา และความกตัญญูกตเวทีนี้เองนับเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของคนไทยที่จะพบได้โดยทั่วไป อันแสดงถึงความผูกพันความเอื้ออาทรของผู้กตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ โดยสิ่งเหล่านี้จะหาได้ยากในชนชาติอื่นที่มีได้นับถือพระพุทธศาสนา

นักเรียนคิดว่า นักเรียนมีอายุ ความรู้ ร่างกายและส่วนประกอบอื่น ๆ ของนักเรียนจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ใครบ้างที่มีพระคุณต่อนักเรียน

พ่อแม่มีพระคุณต่อนักเรียนอย่างไรบ้าง

ญาติพี่น้องมีพระคุณต่อนักเรียนอย่างไรบ้าง

ครูอาจารย์มีพระคุณต่อนักเรียนอย่างไรบ้าง

สัตว์ เช่น สุนัข โค กระบือ มีบุญคุณต่อเราอย่างไรบ้าง

ธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำลำธารมีบุญคุณต่อเราอย่างไรบ้าง

นักเรียนจะเห็นว่า ทุกสิ่งที่กล่าวถึงข้างต้นล้วนมีพระคุณต่อเราทั้งสิ้น เนื่องจากเรามีชีวิตอยู่ได้ถึงปัจจุบันเพราะได้อาศัยพ่อแม่ ครูอาจารย์ ญาติพี่น้องและสิ่งต่าง ๆ คอยค้ำจุนเราให้มีชีวิต มีความรู้เจริญวัยทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ให้นักเรียนอภิปรายร่วมกันว่า ใครบ้างที่มีพระคุณต่อนักเรียน มีพระคุณอย่างไร นักเรียนจะตอบแทนคุณได้อย่างไรบ้าง และเมื่อนักเรียนทำไปแล้วนักเรียนจะได้อะไรบ้าง โดยสรุปเป็นข้อ ๆ ลงในสมุดบันทึก

๓. อุตตา หเว ชิตํ เสยโย (ชนะตนนั้นแหละเป็นสิ่งที่ดี)

นักเรียนเคยชมการแข่งขันกีฬา เกมหรือเคยแข่งขันบ้างหรือไม่ เมื่อสิ้นสุดการแข่งขันผู้แข่งขันจะมีกี่กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะมีความรู้สึกแตกต่างกันอย่างไร

ในการแข่งขันไม่ว่าชนิดใดก็ตาม เมื่อสิ้นสุดการแข่งขันจะมีกลุ่มผู้แข่งขัน ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ชนะ และกลุ่มผู้แพ้ ทั้ง ๒ กลุ่มนี้จะมีความรู้สึกที่แตกต่างกัน กล่าวคือ

ผู้ชนะก็ย่อมจะดีใจ ปิติยินดีในชัยชนะ

ผู้แพ้ก็น่าจะเสียใจ ท้อแท้ใจ ยิ่งไปกว่านั้น หากผู้แพ้ขาดความมั่นใจเป็นนักกีฬา ไม่ยอมรับความพ่ายแพ้ ก็ย่อมมีความโกรธ อาฆาต พยาบาทซึ่งจะเป็นเหตุทำให้เกิดผลเสียต่อจิตใจยิ่งขึ้น

ในขณะเดียวกัน ผู้ชนะในครั้งนี้อาจจะเป็นผู้แพ้ในวันต่อ ๆ ไปได้เช่นกัน เพราะการแข่งขันทุกอย่างจะไม่มีใครที่จะเป็นผู้ชนะหรือผู้แพ้ตลอดไป

พระพุทธศาสนาคำนี้ถึงหลักความจริงดังกล่าว จึงได้สอนให้พุทธศาสนิกชน พยายามเอาชนะสิ่งที่ควรจะเอาชนะก็คือ “ตนเอง” โดยห้ามตนมิให้ทำความชั่ว ให้ทำแต่ความดี และเมื่อบุคคลทำได้ดังนี้ ย่อมเกิดประโยชน์ คือ ไม่ต้องเป็นผู้แพ้แก่ใคร ๆ ไม่มีใครมาอาฆาตจองเวรต่อผู้ชนะตนเอง อันจะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสงบสุขแก่ชีวิต

การชนะตนเองเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยาก โดยในขั้นต้น ก่อนที่เราจะทำ พูด หรือคิดสิ่งใด สิ่งหนึ่งก็ให้พิจารณาว่าสิ่งนั้นเป็นความดี เป็นประโยชน์แก่ตนเองหรือผู้อื่น และเป็นธรรมหรือไม่ หากไม่เป็นไปตามหลักการนี้ก็ห้ามตนมิให้ทำสิ่งนั้น โดยบังคับตนให้ทำในสิ่งที่ประกอบด้วยหลักการดังกล่าวแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้น เราก็จะเป็นผู้ชนะอย่างแท้จริง

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนอภิปรายกับเพื่อนร่วมชั้น ตามประเด็นที่กำหนดไว้ให้ในตอนท้ายของพุทธศาสนสุภาษิตที่นักเรียนเลือกเรียน แล้วบันทึกไว้

- พุทธศาสนสุภาษิตที่เกี่ยวกับตนทั้ง ๓ บท มีเนื้อหาที่สอนให้ปฏิบัติสอดคล้องหรือขัดแย้งกันหรือไม่ อย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนควรศึกษาพุทธศาสนสุภาษิตที่เกี่ยวกับตนเพิ่มเติมจากหนังสือพุทธศาสนสุภาษิต

แล้วสรุปว่าพุทธศาสนาสุภาสิตที่เกี่ยวกับคนนั้นสอนให้ปฏิบัติตนอย่างไรบ้าง และนักเรียนสามารถนำไปปฏิบัติได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ให้นักเรียนสังเกตปรัชญาตามสถานศึกษา หน่วยงานต่าง ๆ ว่าเป็นพุทธศาสนาสุภาสิตหรือไม่และหมายความว่าอย่างไร

๐ ให้นักเรียนเขียนคำสุภาสิตที่เกี่ยวกับตัวของนักเรียนหรือที่นักเรียนยึดถืออยู่ โดยเขียนเป็นภาษาไทย แล้วตรวจสอบว่านักเรียนปฏิบัติตามสุภาสิตที่ยึดถือหรือที่ชอบใจบ้างหรือไม่

คำถาม (เลือกตอบเพียงข้อใดข้อหนึ่ง)

๑. นักเรียนจะฟังบุคคลอื่นตลอดเวลาได้หรือไม่ เพราะเหตุใด และหากนักเรียนจะฟังตนเองในขณะที่อยู่ในวัยนี้ นักเรียนจะฟังตนเองในเรื่องใดบ้าง

๒. สิ่งต่อไปนี้มีพระคุณต่อเราหรือไม่ มีอย่างไร และเราจะตอบแทนคุณได้อย่างไร

ก. พ่อแม่

ข. ครูอาจารย์

ค. โรงเรียน

ง. อากาศ

จ. ภูเขาและป่าไม้

ฉ. แม่น้ำลำคลอง

๓. นักเรียนจะชนะตนเองได้โดยวิธีใด และในโอกาสใดบ้าง

๕.๓ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดสำคัญ

ภาษาไทยมีคำภาษาบาลีปะปนอยู่เป็นจำนวนมาก บางคำเป็นคำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา เมื่อใช้นานเข้าก็เกิดความหมายของคำคลาดเคลื่อนไปจากเดิม อันอาจทำให้พุทธศาสนิกชนนำไปประพฤติดิปฏิบัติคลาดเคลื่อนไปจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงจำเป็นที่พุทธศาสนิกชนควรทำความเข้าใจคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาให้ถูกต้อง

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้นักเรียนมีความเข้าใจและสามารถนำคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาไปใช้อย่างถูกต้อง

คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาเป็นคำศัพท์ที่ใช้เฉพาะทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก มีบางคำที่นำมาใช้ปะปนอยู่ในภาษาในชีวิตประจำวัน เมื่อใช้อยู่เป็นเวลานาน ๆ ความหมายคลาดเคลื่อนไปจากความหมายเดิมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือบางคำเราเขียนหรือพูดคำศัพท์แตกต่างไปจากคำเดิม เป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนนำไปปฏิบัติไม่ตรงตามความหมายเดิม นอกจากนี้ยังมีคำศัพท์ที่พุทธศาสนิกชนควรรู้จักเป็นจำนวนมาก ฉะนั้น พุทธศาสนิกชนจึงควรศึกษาความหมายของคำศัพท์ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ อันจะนำไปสู่การเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

ในขั้นนี้จะนำคำศัพท์มาให้ นักเรียนได้ศึกษาเพียงจำนวนหนึ่งเท่านั้น นักเรียนควรศึกษาค้นคว้าคำศัพท์อื่น ๆ เพิ่มเติม

ศรัทธา ความเชื่อถือ ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล หากจะศรัทธาในสิ่งใดจะต้องคิดพิจารณา ใ้ปัญญาไตร่ตรองให้รอบคอบก่อน หากเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามแล้ว จึงเชื่อถือ มี ๔ คือ เชื่อในกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง เชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตน และเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

ปสาทะ ความเลื่อมใส ความชื่นบานผ่องใส เป็นคำเรียกสภาวะจิตที่ปราศจากความขุ่นมัว

เวทนา	ความรู้สึก มี ๓ ประเภทคือ ความรู้สึกสุข ความรู้สึกทุกข์ และความรู้สึกไม่สุขไม่ทุกข์
สงสาร	การทอ้งเทียวไป มักใช้กับคำว่า วัฏสงสาร ซึ่งหมายถึงการทอ้งเทียวไปในวัฏฏะหรือการเวียนว่ายตายเกิดในภพต่าง ๆ
ศาลา	อาคารที่ปลูกสร้างขึ้นเป็นห้องโถง เพื่อใช้เป็นที่พักหรือเพื่อใช้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง ในวัดจะมีศาลาการเปรียญ บางที่เรียกว่าศาลาวัด เป็นศาลาที่ใช้ประโยชน์ของสงฆ์
โบสถ์	มาจากคำเต็มว่า อุโบสถ เป็นสถานที่ที่พระสงฆ์ประชุมทำสังฆกรรม วัดทุกแห่งจะต้องมีอุโบสถสำหรับให้พระสงฆ์ประกอบสังฆกรรม ลักษณะของอุโบสถมักจะเป็นอาคารถาวรที่สวยงาม มักจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ภายในอุโบสถจะมีพระพุทธรูป เรียกว่า พระประธาน นอกจากนี้จะมีเครื่องหมายแสดงอาณาเขตของอุโบสถ เรียกว่า สีมาน
หอไตร	สถานที่เก็บพระไตรปิฎก คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หนังสือธรรมะ
นาค	ผู้ที่กำลังจะบวชเป็นพระภิกษุ ผู้ประเสริฐ ผู้ไม่ทำบาป นาคหรือผู้ที่บวชจะโกนศีรษะ คิ้ว และนุ่งขาวห่มขาว
ทายก	แปลตามตรงว่า ผู้ให้ (ผู้ชาย) ถ้าผู้หญิงใช้ว่า ทายิกา หมายถึง ผู้อุปถัมภ์หรือถวายปัจจัยแก่พระภิกษุสามเณร
โยม	คำที่พระภิกษุสามเณรใช้เรียกมารดาบิดาของตน หรือผู้ใหญ่ที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับบิดามารดาของตน
ฉัน	รับประทาน ใช้สำหรับพระภิกษุสามเณร
จังหัน	ข้าว, อาหาร สำหรับพระภิกษุสามเณรฉัน
เพล	อาหารกลางวันสำหรับพระภิกษุสามเณร เวลาฉันอาหารกลางวันของพระภิกษุสามเณร คือ เวลา ๑๑.๐๐-๑๒.๐๐ น.
วันโกน	วันที่พระภิกษุสามเณรในเมืองไทยโกนผมเป็นประจำคือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ ภาษาปุด หมายถึงวันก่อนวันพระ ขึ้นหรือแรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ หนึ่งวัน
อัฐบริวาร	เครื่องใช้ของพระภิกษุมี ๘ อย่าง คือ บาตร สบง (ผ้าห่ม) จีวร (ผ้าสำหรับห่ม) สังฆาฏิ (ผ้าทาบ) ประคดเอว (ผ้าคาดเอว) มิตโกน เข็ม และผ้ากรองน้ำ

ประเด็นการอภิปราย

- คำศัพท์ในพระพุทธศาสนาจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่ได้ศึกษามากน้อยเพียงใด
- พุทธศาสนิกชนจะมีโอกาสใช้คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใดและในโอกาสใด
- คำศัพท์ใดบ้างที่เกิดปัญหาหรือเกิดความสับสน เข้าใจยาก

กิจกรรม

๑. นักเรียนแบ่งกลุ่มแล้วช่วยกันศึกษาค้นคว้าและรวบรวมคำศัพท์ พร้อมทั้งหาความหมายและภาพประกอบ เพื่อให้เข้าใจความหมายของคำมากยิ่งขึ้น
๒. นักเรียนรวบรวมคำศัพท์ต่าง ๆ จัดทำบัตรคำประกอบภาพ และมีคำอธิบายแล้วนำมาจัดป้ายนิเทศ
๓. ให้นักเรียนไปวัดเพื่อศึกษาสอบถามจากพระ วิทยากร และผู้รู้อื่น ๆ เกี่ยวกับคำศัพท์ต่าง ๆ ที่ใช้ในพระพุทธศาสนา ในด้านสถานที่ บุคคล กิริยาอาการ วันเวลา

คำถาม

๑. คำศัพท์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา มีอะไรบ้าง จงอธิบาย พร้อมทั้งยกตัวอย่างคำศัพท์และความหมายของคำ
๒. โปสถ์ กับ ศาลา คืออะไร ใช้แตกต่างกันอย่างไร
๓. ถ้านักเรียนจะทำบุญขึ้นบ้านใหม่และจะต้องสนทนากับพระมีคำศัพท์อะไรที่เกี่ยวข้องกับพิธีการและการสนทนา

บทที่ ๖

หน้าที่ชาวพุทธ

หน้าที่ชาวพุทธ

แนวคิดสำคัญ

การศึกษาหาความรู้ การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการปกป้องพระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของชาวพุทธ

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. นักเรียนตอบได้ว่าชาวพุทธคือใคร ประกอบด้วยใครบ้าง
๒. นักเรียนเกิดความสำนึกว่าเป็นชาวพุทธก็ต้องทำหน้าที่ของชาวพุทธให้ถูกต้อง
๓. นักเรียนบอกได้ว่าหน้าที่ของชาวพุทธมีอะไรบ้าง และจะทำหน้าที่นั้น ๆ ในฐานะที่ยังเป็นนักเรียนได้อย่างไร
๔. นักเรียนรู้ว่าภัยของพระพุทธศาสนามีอะไรบ้าง จะปกป้องพระพุทธศาสนาได้อย่างไร
๕. นักเรียนตระหนักถึงความจำเป็น ความสำคัญที่ชาวพุทธจะต้องปฏิบัติตลอดจนรู้ถึงสถานการณ์ที่สื่อแสดงถึงภัยที่จะเกิดมีต่อพระพุทธศาสนาในปัจจุบันด้วย

หน้าที่ชาวพุทธ

ชาวพุทธ คือบุคคลที่นับถือศาสนาพุทธ โดยมีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสดา คนไทยส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งอาจนับถือโดยสายเลือด ตามบรรพบุรุษหรือนับถือด้วยความเลื่อมใสศรัทธา หรือนับถือด้วยเหตุผล ผู้นับถือศาสนาพุทธหรือที่เรียกว่าชาวพุทธประกอบด้วยบุคคล ๔ จำพวกหรือเรียกว่า พุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา

ภิกษุ คือผู้ที่รักษาศีล ๒๒๗ ข้อ **ภิกษุณี**คือผู้ที่รักษาศีล ๓๑๑ ข้อ (ปัจจุบันภิกษุณีไม่มี) **สามเณร** คือ ผู้ที่รักษาศีล ๑๐ ข้อ **อุบาสก อุบาสิการักษาศีล ๘ ข้อ** บุคคลเหล่านี้ เป็นชาวพุทธที่ประพฤติดีประพฤติชอบ

ชาวพุทธที่ดี มีหน้าที่ดังนี้

๑. ศึกษาหาความรู้ ชาวพุทธจะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ที่นำมาพัฒนาตนเอง เพื่อความเจริญก้าวหน้าในอาชีพและทั้งต้องศึกษาหลักธรรมซึ่งสอนให้ทุกคนทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้ผ่องใส หน้าที่ชาวพุทธจะต้องศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ลึกซึ้งตามควรแก่วัย เพื่อจะได้นำหลักธรรมใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต นอกจากชาวพุทธจะมีความรู้ในพระพุทธศาสนาแล้ว ควรจะได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของศาสนาอื่น ๆ ด้วย เนื่องจากประเทศไทย มีประชาชนบางส่วน นับถือศาสนาอื่นด้วย ดังนั้นจึงควรมีความรู้เกี่ยวกับศาสนานั้น ๆ เพื่อจะได้ทราบระเบียบประเพณีของศาสนาและปฏิบัติต่อศาสนานั้น ๆ ได้ถูกต้อง ทั้งนี้ เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๒. ปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา ชาวพุทธทุกคนจะต้องนำความรู้จากพระธรรมคำสั่งสอนคือนำมาประพฤติปฏิบัติ เช่น รู้เรื่องพระรัตนตรัย ก็นำมาปฏิบัติให้ตนเองเกิดจิตบริสุทธิ์กระทำแต่ความดี นอกจากปฏิบัติในส่วนตนแล้ว ยังต้องปฏิบัติต่อครอบครัว ต่อสังคมด้วย เพื่อให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ดี ในการประพฤติปฏิบัติ ชาวพุทธได้อาศัยประเพณีพิธีกรรมเป็นเครื่องช่วย ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ในทางพุทธศาสนา ชาวพุทธทุกคนควรศึกษาให้เข้าใจ และนำไปประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับพระสงฆ์ เช่น การลงอุโบสถ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา หรือพิธีกรรมเกี่ยวกับประชาชนทั่วไปพึงปฏิบัติ เช่น การอุปสมบท การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า หรือพิธีกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต เช่น งานมงคลสมรส งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ หรือพิธีกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา เป็นต้น

๓. การเผยแพร่พระพุทธศาสนา ชาวพุทธทุกคนมีหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนา การเป็นนักเรียนที่มีความตั้งใจเรียนหนังสือ มีความประพฤติดี เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์ เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ การทำหน้าที่เหล่านี้ได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธที่ดี ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว นักเรียนอาจจะปฏิบัติโดยไม่รู้ตัว การที่ปฏิบัติตนเป็นคนดีก็ได้ชื่อว่า ได้เผยแพร่พระพุทธศาสนาแล้ว

๔. ปกป้องพระพุทธศาสนา ตามสถิตिकฎการศาสนา คนไทยถึงร้อยละ ๙๕ นับถือพระพุทธศาสนา เราในฐานะชาวพุทธจำเป็นต้องปกป้องพระพุทธศาสนาไม่ให้เสื่อม ภัยอันเป็นสาเหตุให้พระพุทธศาสนาเสื่อมนั้น สาเหตุหนึ่งมาจากพุทธบริษัท ๔ ไม่ศึกษาพระธรรมอย่างแท้จริง จึงทำให้ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาอ่อนหย่อนต่อพระธรรมวินัย หลักธรรมคำสั่งสอนถูกนำไปตีความแตกต่างไปจากคำสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งนำไปใช้ในทางที่ผิดโดยใช้ไสยศาสตร์เข้ามาใช้จนเข้าใจว่าเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และชาวพุทธบางคนมักจะเน้นไปสร้างศาสนวัตถุ เช่น สร้างโบสถ์ วิหาร การทอดกฐิน ทอดผ้าป่า แต่หลักธรรมคำสั่งสอนซึ่งเป็นแก่นแท้ของศาสนา กลับไม่ทราบ นอกจากนั้นพุทธศาสนิกชนที่ดีควรปกป้องพระพุทธเจ้า คือป้องกันไม่ให้ใครมากระทำและบิดเบือนพุทธประวัติ เช่น กล่าวประวัติพระพุทธเจ้าผิดไปจากความเป็นจริง การดัดเศียรพระ การลบหลู่ดูหมิ่นพระพุทธรูป โดยนำไปจัดวางไว้ในที่ที่เหมาะสม การป้องกันไม่ให้ใครนำพระธรรมคำสั่งสอนไปตีความผิด ๆ จนเป็นที่เสื่อมเสีย ในฐานะชาวพุทธจะต้องศึกษาพระธรรมให้ถ่องแท้ เพื่อจะได้ชี้แจงได้ถูกต้อง หรือการป้องกันการบ่อนทำลายพระสงฆ์ ในฐานะผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา เช่น การกล่าวให้ร้ายพระสงฆ์ในทางเสื่อมเสีย การทำลายศาสนสถาน ได้แก่ เจดีย์ โบสถ์ วิหาร ศาสนสมบัติอื่น ๆ ชาวพุทธที่ดีต้องไม่ทำลายและควรทำนุบำรุงให้อยู่ในสภาพที่เหมือนของเดิม

ความจำเป็นที่ชาวพุทธจะต้องปฏิบัติ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เป็นสิ่งหล่อหลอมจิตใจคนไทยให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เป็นหลักหนึ่งในสถาบันหลักทั้งสาม คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การที่ประเทศไทยอยู่รอดมาถึงทุกวันนี้ เป็นเพราะคนไทยใช้หลักพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นหลักในการดำเนินชีวิตในฐานะชาวพุทธที่ดีพึงปฏิบัติดังนี้

๑. หมั่นไปวัดทำบุญ ตามโอกาสที่เหมาะสมเพราะการไปวัดทำบุญ ทำให้จิตใจสงบ ได้มีโอกาสพบปะกับคนที่มีบุญสุนทาน พบปะพระสงฆ์ ได้พูดคุยกับมิตรที่ดีจะทำให้เราปฏิบัติดีไปด้วย

๒. หมั่นฟังพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยการฟังเทศน์ การอ่านหนังสือธรรมะ การฟังรายการสนทนาธรรม

๓. นำพระธรรมคำสั่งสอนมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้ไปในทางที่ถูกที่ควร

๔. เลื่อมใสศรัทธาพระสงฆ์ ผู้ได้ชื่อว่าเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา

๕. ทำจิตใจให้เป็นกุศล เช่น ทำบุญด้วยความตั้งใจ ไม่ใช่ทำบุญเพราะถูกบังคับ

๖. ไม่ควรแสวงบุญนอกศาสนา ควรปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

๗. ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาไม่ให้เสื่อมเสีย เช่น จัดอบรมพระพุทธศาสนา อบรมเยาวชนให้เป็นคนดี จัดเข้าค่ายพระพุทธศาสนาตามสถาบันการศึกษา

ประเด็นอภิปราย

- เมื่อนักเรียนอ่านเนื้อหาแล้วนักเรียนทราบหรือไม่ว่าชาวพุทธหมายถึงใครบ้าง
- ในฐานะที่นักเรียนนับถือศาสนาพุทธนักเรียนจะทำหน้าที่ในฐานะชาวพุทธ อย่างไรบ้าง
- ชาวพุทธที่ดีควรปฏิบัติตนอย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. เชิญวิทยากรมาบรรยายให้นักเรียนฟัง เรื่องเกี่ยวกับชาวพุทธควรปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธที่ดี

๒. นักเรียนอ่านบทเรียนและค้นคว้าเพิ่มเติมเรื่องการปกป้องพระพุทธศาสนาว่ามีวิธีการอย่างไรบ้าง จากหนังสืออื่น ๆ

๓. ทักตักศึกษาตามวัดที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ แล้วบันทึกสิ่งที่ได้พบเห็น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ นักเรียนตั้งใจเรียนหนังสือ ประพฤติตัวเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ นักเรียนทราบหรือไม่ว่านักเรียนได้ปฏิบัติตนในฐานะชาวพุทธที่ดีแล้ว

๐ นักเรียนชายเคยคิดจะบวชเณรในภาคฤดูร้อนบ้างหรือไม่ การบวชเณรในภาคฤดูร้อนเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ดีกว่าใช้เวลาในการเที่ยวเตร่

๐ การอ่านหนังสือธรรมะได้ชื่อว่าทำหน้าที่ชาวพุทธ นักเรียนเคยอ่านหนังสือธรรมะบ้างหรือไม่ ถ้ายังไม่เคยอ่าน เลือกอ่านหนังสือธรรมะง่าย ๆ ก่อน นักเรียนจะทราบว่า หนังสือธรรมะบางเล่มไม่น่าเบื่อเลย

คำถาม

๑. ในฐานะที่นักเรียนนับถือพระพุทธศาสนา จงอธิบายหน้าที่ของชาวพุทธที่ดีว่ามีอะไรบ้าง
๒. ภัยของพระพุทธศาสนามีอะไรบ้าง เราจะป้องกันภัยได้อย่างไร
๓. ชาวพุทธควรปฏิบัติตนอย่างไร

บทที่ ๗

การบริหารจิตและการเจริญปัญญา

แนวคิดสำคัญ

๑. ผู้มีจิตเข้มแข็งได้รับการฝึกฝนมาอย่างดีย่อมควบคุมพฤติกรรมของตนไม่ให้แสดงออกที่เกินขอบเขตเมื่ออยู่ในสถานการณ์ต่าง ๆ
๒. สมาธิ คือ สภาวะที่จิตตั้งมั่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียวในระยะเวลาหนึ่ง เมื่อฝึกบ่อย ๆ จะทำให้จิตใจเข้มแข็งได้
๓. อานาปานสติเป็นวิธีฝึกสมาธิโดยการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก มีอุปายในการภาวนาหลายอย่าง
๔. สุตมยปัญญาเป็นความรู้ที่เกิดจากการฟัง การอ่าน และการศึกษาเล่าเรียน มีสมาธิเป็นพื้นฐานที่สำคัญ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้เรียนบทนี้แล้ว สามารถ

๑. ระบุพฤติกรรมที่เกิดจากความอ่อนแอของจิตได้
๒. บอกความหมายของสมาธิ และระบุพฤติกรรมที่จัดเป็นสมาธิได้
๓. บอกวิธีฝึกอานาปานสติโดยวิธีนับและปฏิบัติได้
๔. ระบุประโยชน์ของสมาธิได้

การบริหารจิตและการเจริญปัญญา

นักเรียนเคยเห็นอาการเหล่านี้บ้างหรือไม่

จิตใจที่ได้รับรางวัลหรือประสบความสำเร็จอย่างใดอย่างหนึ่งจนแสดงอาการบางอย่างที่ไม่ควรแสดงออกมา

โกรธจนหน้าดำหน้าแดง ใช้คำคำที่ก้าวร้าว หยาบคาย ซึ่งปกติแล้วจะพูดไม่ได้

เสียใจกับเหตุการณ์บางอย่างจนพูดเพ้อเจ้อ ไม่ได้สติ หรือเหตุการณ์เพียงเล็กน้อยก็เสียใจอย่างมากมาย เช่น พ่อแม่ไม่อนุญาตให้ไปเที่ยวก็ฆ่าตัวตาย เป็นต้น

ตกใจจนพูดหรือแสดงกิริยาอาการที่ไม่ควรแสดงออกหรือคุมสติไม่อยู่
สภาวะคือ ความดีใจ ความโกรธ หรือความเสียใจ เป็นต้นเหล่านี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้
แก่ทุกคน แต่อาการที่ปรากฏอาจแตกต่างกัน คือ

บางคนอาจแสดงกิริยาอาการหรือคำพูดดังกล่าวข้างต้น

บางคนอาจมีความสงบเรียบร้อย สามารถควบคุมกิริยาอาการและคำพูดให้เป็นไปตาม
ปกติ หรือแสดงออกในขอบเขตที่พอดี ไม่แสดงอาการดีใจ เสียใจ โกรธ หรือตกใจ จนเกินเหตุ
นักเรียนคิดว่า ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะเหตุใด

คำตอบก็คือ อาจมีหลายสาเหตุที่ทำให้บุคคลแสดงกิริยาอาการในสภาพที่แตกต่างกัน
แต่สาเหตุที่สำคัญก็คือ ความเข้มแข็งของจิตใจ หรือความสามารถในการควบคุมจิตใจให้อยู่ใน
สภาพปกติ เนื่องจากผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็งจะสามารถควบคุมการกระทำของตน สามารถกำหนด
ความเป็นไปของพฤติกรรมได้ ทั้งยังสามารถควบคุมจิตใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี
ส่วนผู้ที่มีจิตใจอ่อนแอ ก็จะไม่สามารถควบคุมพฤติกรรม การกระทำ ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้
ทั้งยังเป็นผู้อ่อนแอไปตามสถานการณ์ทั้งดีและไม่ดีได้ เช่น เมื่อเพื่อนชวนหนีเรียนไปเที่ยว หากมี
จิตใจเข้มแข็งก็จะปฏิเสธ เพราะเป็นการกระทำที่ไม่ดี แต่หากมีจิตใจอ่อนไหวก็จะยอมหนีเรียน
ไปเที่ยวกับเพื่อนโดยอ้างสาเหตุต่าง ๆ นานา เป็นต้น

หากนักเรียนมีจิตใจอ่อนไหวง่ายต้องการแก้ไขให้เป็นคนมีจิตใจเข้มแข็ง หรือมีจิตใจ
เข้มแข็งอยู่แล้วต้องการทำให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นจะทำได้หรือไม่ หากทำได้จะอย่างไร

พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาแห่งปัญญาได้แสดงวิธีการฝึกจิตใจให้เข้มแข็งไว้มากมาย
และมีใช้ให้เข้มแข็งเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ทั้งยังฝึกให้เกิดปัญญารู้แจ้งเห็นจริงตามสภาพความ
เป็นจริงอีกด้วย โดยฝึกหลักการฝึกควบคุมกายและจิตใจไปพร้อมกัน คือ เมื่อกายวาจาสงบนิ่ง
และควบคุมจิตใจให้สนใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว ความรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาพก็จะเกิดขึ้น

การควบคุมกายวาจาให้สงบเรียบร้อย ชื่อว่า ศีล ซึ่งนักเรียนได้ศึกษามาแล้วในบทที่ ๕

การควบคุมจิตใจให้สนใจเพียงเรื่องเดียว เรียกว่า สมาธิ

การรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาพ เรียกว่า ปัญญา

ทั้งสมาธิและปัญญาจะอธิบายในบทนี้ ดังต่อไปนี้

นักเรียนคงจะเคยได้ยินคำว่า “นั่งสมาธิ” หรือ “ทำสมาธิ” มาแล้ว จึงขอให้ตรวจสอบ
ว่าต่อไปนี้ เป็นสมาธิหรือไม่

ก. นั่งสมาธิแต่จิตคิดเรื่องถึง ๑๐ เรื่องใน ๕ นาที

ข. นั่งสมาธิแต่จิตคิดเรื่อง ๑ เรื่องใน ๕ นาที

ค. นั่งอ่านหนังสือใจจดจ่ออยู่ที่หนังสือ ใน ๑๐ นาที

ง. นั่งอ่านหนังสือใจคิดถึงเพื่อน ใน ๑๐ นาที

ถ้าเฉลยก็คือ ข้อ ข. และ ค. จัดเป็นสมาธิ ส่วนข้อ ก. และ ง. ไม่จัดเป็นสมาธิ
ดังนั้น สมาธิในที่นี้จะหมายถึงอะไร

เราสามารถสรุปตามตัวอย่างข้างต้นได้ว่า สมาธิ คือสภาพที่จิตคิดจดจ่ออยู่กับเรื่องใด
เรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียวในระยะเวลาหนึ่ง จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า การนั่งสมาธิและการอ่าน
หนังสือโดยจิตจดจ่ออยู่กับเรื่อง ๑ เรื่อง และหนังสือที่อ่านในช่วงเวลาหนึ่ง ไม่พุ่งชนไปในที่ต่าง ๆ
จัดเป็นสมาธิ ส่วนการนั่งสมาธิในข้อ ก. แม้จะเป็นการนั่งสมาธิก็ไม่จัดเป็นสมาธิเพราะจิตคิดเรื่อง
ต่าง ๆ มากมายในระยะเวลาสั้นเพียง ๕ นาที หรือการที่ตาอ่านหนังสือแต่ใจคิดเรื่องอื่นก็เช่นกัน

สมาธิหรือการที่จิตคิดเรื่องเพียงเรื่องเดียวในช่วงระยะเวลาหนึ่งนี้เอง เมื่อนักเรียนฝึก
ให้มีขึ้นในตนบ่อย ๆ จะทำให้สภาพจิตของนักเรียนเกิดความเข้มแข็ง ทนต่อเหตุการณ์ทั้งดีและ
ไม่ดีได้ โดยไม่แสดงอาการที่ผิดปกติ สามารถควบคุมพฤติกรรมตนได้และประการสุดท้าย ปัญญา
คือความรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาพก็จะเกิดขึ้น

การฝึกจิตให้เป็นสมาธินั้น มีวิธีฝึกถึง ๔๐ วิธี แต่ในขั้นนี้จะเรียนเพียง ๑ วิธี ซึ่งเป็น
วิธีที่ฝึกได้ง่ายและไม่ต้องเตรียมการฝึกมากนัก คือการฝึกจิตให้จดจ่ออยู่กับลมหายใจเข้า-ออก
เรียกว่า อานาปานสติ ซึ่งหมายถึง การควบคุมให้สติกำหนดอยู่ที่ลมหายใจเข้าออก นั้นเอง โดย
วิธีการนี้ เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกนิยมใช้มากที่สุด แม้ในปัจจุบัน ก็นิยมฝึกสมาธิโดย
วิธีนี้มากเช่นกัน

วิธีการฝึกอานาปานสติสมาธิมีดังนี้

อันดับแรก ผู้ฝึกควรชำระร่างกายให้สะอาดเพื่อมิให้เกิดความรำคาญใจเกี่ยวกับร่างกาย
รับประทานอาหารพอประมาณมิให้อิ่มหรือหิวเกินไป ดัดความวุ่นวายใจทั้งหมดออกไปโดยไม่คิดถึง
เรื่องอื่น นั่งขัดสมาธิโดยเอาเท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งกายตรงมิให้ก้มหรือเงย
เกินไป เพราะจะทำให้เหนื่อยหรือเมื่อยง่ายนั่งไม่ทนหายใจเข้า-ออกลึก ๆ ๔-๕ ครั้ง

จากนั้น ผู้ฝึกจะต้องคอยเอาสติกำหนดลมหายใจที่เข้า-ออก มิให้คิดไปถึงเรื่องอื่น แต่
ในขั้นนี้จะทำยาก เพราะผู้ฝึกมักจะเผลอคิดเรื่องอื่นเป็นประจำ ผู้เชี่ยวชาญด้านสมาธิของพระ-
พุทธศาสนาจึงเสนอให้ใช้วิธีภาวนาในใจควบคู่ไปกับการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก โดยวิธีภาวนา
นี้มีหลายวิธีแต่จะเสนอไว้ในขั้นนี้ ๑ วิธีคือ การนับลมหายใจเข้าและออก โดยนับเป็นคู่ ๆ ใน
ขณะที่หายใจเข้าและออก ดังนี้

ครั้งที่ ๑ หายใจเข้าให้นับ ๑ หายใจออกให้นับ ๑ (๑ คู่)

ครั้งที่ ๒ หายใจเข้าให้นับ ๒ หายใจออกให้นับ ๒ (๑ คู่)

ครั้งที่ ๓ หายใจเข้าให้นับ ๓ หายใจออกให้นับ ๓ (๑ คู่)

ครั้งที่ ๔ หายใจเข้าให้นับ ๔ หายใจออกให้นับ ๔ (๑ คู่)

ครั้งที่ ๕ หายใจเข้าให้นับ ๕ หายใจออกให้นับ ๕ (๑ คู่)

ฯลฯ

ครั้งที่ ๑๐ หายใจเข้าให้นับ ๑๐ หายใจออกให้นับ ๑๐ (๑ คู่)

ส่วนวิธีนับเป็น ๑ รอบหรือ ๑ เที้ยวและใช้วิธีใดก็ได้ คือ

๑. นับครั้งที่ ๑ ไปจนถึงครั้งที่ ๑๐ เป็น ๑ รอบ เมื่อถึงครั้งที่ ๑๐ แล้วให้กลับไปนับครั้งที่ ๑ ใหม่ จนถึง ครั้งที่ ๑๐ อีก ดังนี้

รอบที่ ๑ นับ ๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕, ๖-๖, ๗-๗, ๘-๘, ๙-๙, ๑๐-๑๐

รอบที่ ๒ นับ ๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕, ๖-๖, ๗-๗, ๘-๘, ๙-๙, ๑๐-๑๐

รอบที่ ๓ นับ ๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ฯลฯ ๙-๙, ๑๐-๑๐

รอบต่อ ๆ ไปก็นับเช่นเดียวกันนี้ไปจนกว่าจะหยุด

วิธีนี้จะเหมาะสำหรับผู้เริ่มฝึกในระยะต้น ๆ เมื่อฝึกได้ระยะหนึ่งแล้วก็ควรใช้วิธีที่ ๒ ต่อไป

๒. นับเพิ่มขึ้นทีละ ๑ คู่ ในแต่ละรอบ โดยเริ่มจาก ๑-๑ ถึง ๕-๕ เป็นรอบที่ ๑ ไปจนถึงรอบที่ ๖ (๑-๑ ถึง ๑๐-๑๐) ดังนี้

รอบที่ ๑ นับ ๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕

รอบที่ ๒ นับ ๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕, ๖-๖ (เพิ่มคู่ ๖-๖)

รอบที่ ๓ นับ ๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕, ๖-๖, ๗-๗ (เพิ่มคู่ ๗-๗)

รอบที่ ๔ นับ ๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕, ๖-๖, ๗-๗, ๘-๘ (เพิ่มคู่ ๘-๘)

รอบที่ ๕ นับ ๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕, ๖-๖, ๗-๗, ๘-๘, ๙-๙ (เพิ่มคู่ ๙-๙)

รอบที่ ๖ นับ ๑-๑, ๒-๒, ๓-๓, ๔-๔, ๕-๕, ๖-๖, ๗-๗, ๘-๘, ๙-๙ ๑๐-๑๐ (เพิ่มคู่ ๑๐-๑๐)

รอบที่ ๗ ให้กลับไปนับตามรอบที่ ๑ คือ ๑-๑ ถึง ๕-๕

รอบที่ ๘ ให้กลับไปนับตามรอบที่ ๒ คือ ๑-๑ ถึง ๖-๖

รอบต่อ ๆ ไปให้นับเพิ่มขึ้นทีละ ๑ คู่ เมื่อถึง ๑๐-๑๐ ก็ให้กลับไปนับเริ่มต้นใหม่เหมือนรอบที่ ๑-๖

การนับเพิ่มขึ้นทีละคู่นี้ ไม่ควรเริ่มจำนวนที่นับให้ต่ำกว่าคู่ ๕-๕ เพราะจะทำให้จิตเหนื่อยเกินไป และไม่ควรเกินคู่ ๑๐-๑๐ เพราะจะทำให้จิตพะวองอยู่กับการนับมากเกินไป อาจทำให้ปัญญาไม่เกิด คือ ไม่ควรนับเป็น ๑๑-๑๑, ๑๒-๑๒,...

ในขั้นนี้ ควรฝึกเพียงเท่านี้จนเกิดความคล่องแคล่วเพื่อจะเป็นพื้นฐานในการฝึกขั้นต่อไป ส่วนเวลาที่นั่งฝึกสมาธิแต่ละครั้งควรจะเริ่มจากกระยะเวลาน้อย ๆ เช่น ๓-๕ นาที เมื่อฝึกไปได้ระยะหนึ่งก็เพิ่มขึ้นอีก ๑-๓ นาที เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในแต่ละช่วงการฝึก เพื่อมิให้เกิดความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าจนเกินไป

เมื่อฝึกไปเรื่อย ๆ นักเรียนจะพบว่าตัวเองมีกำลังจิตเข้มแข็งยิ่งขึ้น กำลังจิตมีอำนาจ และประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ที่สำคัญคือ ปัญญาก็จะเกิดขึ้นตามมาด้วย

เพราะเหตุใด เมื่อจิตเป็นสมาธิปัญญาจึงเกิดขึ้น

นักเรียนเคยสังเกตตัวเองบ้างหรือไม่ว่า ในขณะที่นักเรียนวิ่งเล่นอยู่กับเพื่อน นักเรียนไม่อาจจะคิดทำการบ้านไปด้วยได้ และในขณะที่นั่งอยู่ในที่เงียบ ๆ หรือจิตจดจ่ออยู่กับงานที่ทำ จะทำให้คิดการบ้านหรือทำงานที่ทำได้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นที่เป็นเช่นนั้น เพราะขณะที่ร่างกายเคลื่อนไหวจะทำให้จิตเคลื่อนไหวตาม สมาธิจะเกิดขึ้นยาก แต่ในขณะที่ร่างกายสงบ จิตก็จะเป็นสมาธิได้ง่าย และมีกำลังที่จะทำให้ปัญญาเกิดขึ้นได้ง่ายด้วย

อนึ่ง เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา จึงควรศึกษาเหตุเกิดและวิธีการทำให้เกิดปัญญาแต่ละอย่าง ดังนี้

ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ในเรื่องโลกและชีวิต รู้ตามสภาพความเป็นจริง บางครั้งเรียกว่า สติปัญญา แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. **สุตมยปัญญา** ความรอบรู้ที่เกิดจากการฟัง การอ่านหรือการศึกษาเล่าเรียน ความรู้ประเภทนี้ต้องอาศัยข้อมูลจากผู้อื่น เช่น การพูด การเขียน อภิปราย เป็นต้น

๒. **จินตามยปัญญา** ความรอบรู้ที่เกิดจากการคิด พิจารณาเรื่องที่รับรู้จากแหล่งต่าง ๆ รวมทั้งในข้อ ๑ วิเคราะห์โดยผ่านการคิดแล้วรวบรวมเป็นความรู้ใหม่

๓. **ภาวนามยปัญญา** ความรอบรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติ การกระทำ จัดเป็นประสบการณ์ตรงซึ่งไม่อาจจะเรียกจากที่อื่น ๆ ในทฤษฎีได้ เพราะเป็นความรู้ที่เกิดทั้งจากภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติผสมผสานกัน

ปัญญาทั้ง ๓ ประเภทนี้ ภาวนามยปัญญาถือเป็นปัญญาระดับสูงสุด ซึ่งทางพระพุทธศาสนาได้สอนเพื่อต้องการให้มีปัญญาประเภทนี้ แต่การที่จะมีได้นั้นส่วนหนึ่งจะต้องอาศัยปัญญา ๒ ประเภทแรกเป็นพื้นฐานจึงจะเกิดขึ้นง่าย โดยในขั้นนี้กำหนดศึกษาเกี่ยวกับสุตมยปัญญา ดังนี้

ดังที่นักเรียนได้ทราบแล้วว่า สุตมยปัญญา คือ ความรอบรู้ที่เกิดจากการฟัง การอ่าน และการศึกษาเล่าเรียน ดังนั้น การกระทำต่อไปนี้จะจัดเป็นสุตมยปัญญาทั้งสิ้น คือ

การฟังอภิปราย ได้ว่าที่ ฟังครูสอนหรือแม้แต่การฟังในขณะที่สนทนากัน
การอ่านหนังสือ สิ่งพิมพ์ทุกประเภท รวมทั้งการได้เห็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ
การศึกษาเล่าเรียนความรู้ทุกชนิด ซึ่งมีความหมายโดยอ้อมก็คือ การฟัง และการอ่านนั่นเอง

สุตมยปัญญาเกี่ยวข้องกับสมาธิอย่างไร

หากนักเรียนสังเกตแล้วก็จะพบว่า พื้นฐานของสุตมยปัญญาก็คือ สมาธิ เพราะหาก

นักเรียนฟังสิ่งใดก็ตาม อ่านสิ่งใดก็ตาม เนื่องจากหากจิตไม่จดจ่อกับสิ่งที่ฟังหรืออ่านนั้น ปัญญา ก็จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย เนื่องจากเรานั่งแต่ไม่รู้ว่าฟังเรื่องอะไร อย่างไร เพราะใจไม่ได้จดจ่อกับเรื่องที่ฟังกลับไปคิดเรื่องอื่น หรืออ่านหนังสือ แต่ไม่รู้ว่าอ่านเรื่องอะไร ความอย่างไร เพราะคิดถึงเรื่องอื่น

ดังนั้น สมาธิจึงจัดว่าเป็นพื้นฐานของปัญญาประเภทนี้เป็นอย่างมาก เมื่อนักเรียนมีสมาธิ การฟัง การอ่าน การเล่าเรียนของนักเรียนก็จะประสบความสำเร็จและสามารถเรียนต่อในระดับสูง ๆ ขึ้นไปโดยง่าย

ประเด็นอภิปราย

- ร่างกายและจิตใจมีความสัมพันธ์กันหรือไม่ ถ้ามีสิ่งใดมีอิทธิพลต่อกันมากน้อยเพียงใด
- คำกล่าวที่ว่า การทำสมาธิเหมาะสำหรับพระสงฆ์และคนสูงอายุ นักเรียนเห็นว่าเป็นจริงหรือไม่ เพราะเหตุใด
- สุตมยปัญญานอกจากอาศัยสมาธิเป็นพื้นฐานแล้ว ควรมียอดประกอบใดบ้างที่ทำให้ นักเรียนเป็นผู้ฟังที่ดี

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ในวันหนึ่ง ๆ นักเรียนควรฝึกสมาธิโดยวิธีการที่เรียนนี้ ประมาณวันละ ๕ นาที เป็นอย่างน้อย
๒. นักเรียนควรรหาโอกาสนั่งสมาธิในที่ต่าง ๆ คือ บริเวณวัดหรือในอุโบสถ ห้องนอน สวนสาธารณะ และในห้องเรียน แล้วเปรียบเทียบว่า จิตของนักเรียนเป็นสมาธิได้ง่ายในสถานที่เช่นใด เพราะเหตุใด

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ เมื่อนักเรียนเกิดความรู้สึกว่า ตัวเองเกิดความอ่อนแอด้านจิตใจ ฟุ้งซ่าน หงุดหงิด ควรหาโอกาสนั่งทำจิตใจให้สงบโดยอานาปานสติวิธีตามที่เรียนมา ซึ่งอาจไม่จำเป็นต้องนั่งขัดสมาธิก็ได้ เพียงใช้สติกำหนดลมหายใจเท่านั้น เมื่อทำไปได้สักครู่ จะรู้สึกว่สภาพจิตใจจะดีขึ้น แม้ในยามที่มีปัญหาที่คิดไม่ออกแก้ไม่ตกก็เช่นกัน

คำถาม

๑. ให้นักเรียนยกตัวอย่างพฤติกรรมที่ทำโดยขาดสติมา ๕ พฤติกรรม และสาเหตุใหญ่ของพฤติกรรมนั้น ๆ ได้แก่สิ่งใด จะแก้ไขอย่างไร

๒. การกระทำใดบ้างที่ต้องอาศัยสมาธิจึงจะมีประสิทธิภาพสูงสุด ระบุมา ๕ กิจกรรม และหากการกระทำนั้น ขาดสมาธิจะเกิดผลเสียใดบ้าง
๓. ผลดีของการมีสมาธิและผลเสียของการขาดสมาธิมีอะไรบ้าง

บทที่ ๘

มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๘.๑ มารยาทชาวพุทธ

แนวคิดสำคัญ

กิริยาวาจาที่ถือว่าเรียบร้อยเป็นมารยาทที่ดีของชาวพุทธถ้าทุกคนพึงประพฤติปฏิบัติได้ ผู้ประพฤติปฏิบัติจะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาหัวข้อนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. เข้าใจและปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามมารยาทของชาวพุทธ
๒. นำแบบอย่างมารยาทที่ดีไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จนเป็นนิสัย
๓. อนุรักษ์แบบอย่างของชาวพุทธที่ดีไว้ได้

มารยาทชาวพุทธ

มารยาทชาวพุทธ หมายถึง กิริยาวาจาที่ถือว่าเรียบร้อยที่พุทธศาสนิกชนพึงประพฤติปฏิบัติ

โดยปกติ ชาวพุทธจะไปที่วัดเพื่อทำบุญตามประเพณีอยู่เสมอ จำต้องพบปะกับพระภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนิกชนด้วยกัน จึงควรจะประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยมารยาทที่งดงามทั้งทางกายและวาจา นักเรียนในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชนคนหนึ่ง ควรที่จะศึกษาและฝึกฝนตนเองในเรื่องมารยาทของชาวพุทธ

มารยาทชาวพุทธที่นักเรียนควรจะได้ฝึกปฏิบัติให้เคยชินจนเป็นนิสัยนั้นมีอยู่มากมายด้วยกัน ในขั้นนี้นักเรียนควรฝึกฝนในเรื่องมารยาทในการไปวัด การเข้าพบพระสงฆ์ การไหว้ การกราบ มารยาท การยืนและการเดิน

๑. มารยาทการไปวัด

วัดเป็นสถานที่สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่สร้างบุญกุศล วัดจะช่วยขัดเกลากิเลสโดยมีพระภิกษุสงฆ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบเป็นผู้อบรมสั่งสอน สอนให้เรารู้จักแสวงหาความสุขสงบเย็นทางจิตใจ และให้เราเว้นความชั่ว นอกจากนั้น วัดยังเป็นที่มาของวัฒนธรรมประเพณี เป็นศูนย์รวมของสังคมและศิลปกรรมต่าง ๆ อันแสดงถึงสัญลักษณ์ของชาติไทยอีกด้วย วัดจึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่ต้องการความสงบ สะอาด สวรรวมและเรียบร้อย เป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคนที่จะประพฤติปฏิบัติตนต่อวัดด้วยความสุภาพ เคารพต่อสถานที่ ชาวพุทธคนใดที่ขาดมารยาทประพฤติดนไม่สมควรในบริเวณวัด นอกจากจะเป็นการเสื่อมเสียแก่ตนเองและผู้อื่นแล้วยังมีผลเสียกระทบไปถึงพระพุทธศาสนาด้วย

เมื่อพุทธศาสนิกชนไปวัดจึงควรปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสมกับสถานที่ กาลเวลา และบุคคล ซึ่งจะได้นำมากล่าวเป็นแนวทางดังต่อไปนี้

การแต่งกาย เสื้อผ้าที่จะใส่ไปวัดควรใช้สีอ่อน ไม่ควรใช้สีฉูดฉาด ถ้ามีลายก็ควรเป็นลายเรียบ ๆ เนื้อผ้าต้องไม่บางเกินไป อย่าให้รัดรูป ควรใส่เสื้อผ้าหลวมพอควร เพื่อสะดวกในการกราบไหว้พระและทำสมาธิ สตรีไม่ควรนุ่งกระโปรงสั้น ควรนุ่งกระโปรงยาวพอสมควร ในด้านทรงผมของชายควรตัดสั้นหรือหวีเรียบร้อย ถ้าผมยาว สตรีอย่าแต่งผมจนเกินงาม น้ำมันใส่ผมถ้าจำเป็นต้องใช้ควรใช้กลิ่นอ่อนที่สุดจะได้ไม่รบกวนผู้อื่น ไม่ควรใส่น้ำหอมเพราะจะทำให้ผู้ใดกลิ่นเกิดความฟุ้งชาน หากสุภาพสตรีจะแต่งหน้าควรแต่งให้พองาม

การนำเด็กไปวัด เป็นการปลูกฝังนิสัยที่ดีแก่เด็ก ให้เด็กได้ใกล้ชิดกับพระศาสนา ตั้งแต่ยังเยาว์ แต่ก็ควรระวัง ไม่ควรนำเด็กอ่อนไปวัด เพราะอาจรบกวนก่อความรำคาญแก่ผู้อื่น สำหรับเด็กที่ค่อนข้างซุกซน ชอบทำลายข้าวของ หรือรังแกเพื่อน ถ้านำไปด้วยควรดูแลอย่างใกล้ชิด

การปฏิบัติตนในเขตวัด เมื่อเข้าไปในวัดพุทธศาสนิกชนควรมีมารยาท สวรรวมกาย วาจา ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย

การเข้าพบพระภิกษุ

๑. ก่อนจะเข้าพบพระภิกษุ ควรติดต่อไต่ถามพระภิกษุ สามเณรหรือศิษย์วัดว่าท่านอยู่หรือไม่ ว่างหรือไม่ จะขอเข้าพบได้หรือไม่ เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงค่อยเข้าพบท่าน ถ้าไปถึงวัดแล้วไม่พบใครที่พอไต่ถามได้ ฟังรอดูจังหวะที่สมควร ถ้าท่านอยู่ภายในห้องควรเคาะประตูให้เสียงก่อน เพื่อให้ท่านทราบล่วงหน้า เมื่อท่านอนุญาตแล้วจึงค่อยเข้าไป สำหรับสตรีไม่ควรเข้าไปหาพระสงฆ์ในห้องโดยลำพังเด็ดขาด

๒. ขณะพระภิกษุสงฆ์อยู่ชั้นล่าง ถกหัสถ์ไม่ว่าชายหรือหญิงไม่ควรขึ้นไปชั้นบนของกุฏิ หรือเข้าไปในห้องส่วนตัวของท่าน

มารยาทการเข้าพบและสนทนากับพระภิกษุ

๓. เมื่ออยู่ต่อหน้าพระภิกษุแล้ว ผู้ไปหาควรกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วนั่งพับเพียบ ไม่ควรนั่งบนอาสนะเสมอกับพระสงฆ์

๔. ถ้าเป็นพระเถระผู้ใหญ่ควรประนมมือขณะพูดกับท่าน สำหรับสตรีพึงระวัง เสื้อผ้าให้เรียบร้อย

๕. ขณะสนทนากับพระสงฆ์ ไม่ควรพูดจาเล่นหัวหยอกล้อกับท่าน ไม่พูดคำหยาบ หรือนำเรื่องส่วนตัวไปเล่าให้ท่านฟัง ไม่ควรตีเสมอหรือยกตนสูงกว่าท่านแม้จะคุ้นเคยกันมาก่อนก็ตาม สำหรับหญิงแม้จะเป็นญาติกับพระรูปนั้น ไม่ควรสนทนากันสองต่อสองในที่ลับหูลับตา ทั้งภายในหรือภายนอกห้องเพราะผิดวินัยสงฆ์

๖. ผู้ไปหาไม่ควรอยู่สนทนนานเกินควร เมื่อพูดจาเสร็จธุระแล้วควรลาท่านกลับ ก่อนจะกลับควรกราบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วเดินเข้าออกไป

๒. การแสดงความเคารพ

ชาวพุทธแสดงความเคารพได้หลายวิธีทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกาลเทศะและบุคคล ในที่นี้ นักเรียนควรฝึกการประนมมือ การไหว้ และการกราบให้ถูกต้องด้วย

การประนมมือ

การประนมมือมาจากคำว่า “อัญชลีกรรม” คือ การกระพุ่มมือทั้งสองขึ้น โดยให้ฝ่ามือทั้งสองชิดกัน ใช้แสดงความเคารพในการไหว้ การกราบ การเคารพพระรัตนตรัย การฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ (การสวดในงานมงคล) การฟังพระสวดพระอภิธรรม (การสวดใน

งานศพ) การฟังพระธรรมเทศนา (ฟังเทศน์) เป็นต้น

วิธีการประนมมือให้ยกมือทั้งสองขึ้นประกบกัน ตั้งเป็นกระพุ่ม มือประนมไว้ระหว่างอกให้ปลายมือตั้งขึ้นข้างบน นิ้วมือทั้งสองข้างทุกนิ้วชิดกัน อย่าให้เหลื่อมหรือกางออกจากกัน อย่าให้หัวแม่มือเกยกัน ข้อศอกทั้ง ๒ ข้างแนบชิดชายโครง

การไหว้

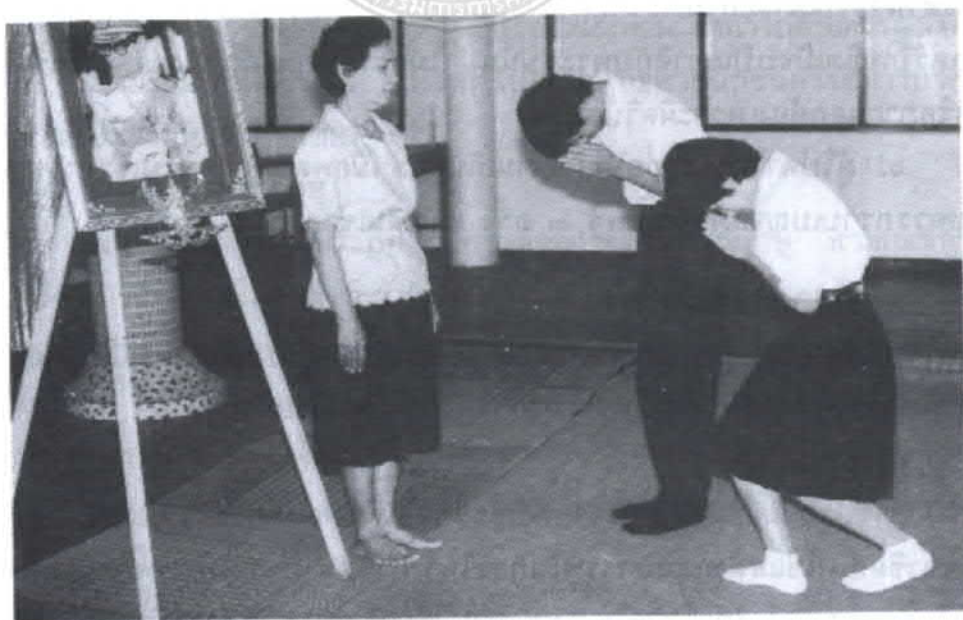
การไหว้เป็นคำไทย (ภาษาบาลีใช้ว่า “นมัสการ” หรือ “วันทา”) คือการยกกระพุ่มมือที่ประนมขึ้นจรดใบหน้า พร้อมกับก้มศีรษะเล็กน้อย เป็นกิริยาอาการแสดงความเคารพอ่อนน้อม ใช้ได้ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ มีหลักในการปฏิบัติดังนี้

๑. การไหว้พระรัตนตรัย คือการไหว้พระพุทธ พระธรรม พระภิกษุ ตลอดจนปูชนียวัตถุและปูชนียสถานที่เนื่องด้วยพระรัตนตรัย เช่น พระพุทธรูป พระปฐมเจดีย์ เป็นต้น ใช้ในกรณีที่ไม่สามารถจะนั่งลงกราบเบญจางคประดิษฐ์ได้ ก็ให้แสดงความเคารพด้วยการไหว้แทน

ให้ยกมือที่ประนมขึ้นจรดหน้าผากให้ปลายนิ้วหัวแม่มือจรดระหว่างคิ้วหรือหน้าผาก ค้อมศีรษะลง ให้ปลายนิ้วจรดดินผมหหรือหน้าผาก แนมมือให้ชิดหน้าผาก ค้อมตัวให้มาก ไหว้ตรงๆ ไม่เอียงซ้ายเอียงขวา เพียงครั้งเดียว แล้วลดมือลงตามเดิม สำหรับชายยืนส้นเท้าชิด ปลายเท้าแยกออกเล็กน้อย ส่วนหญิงก้าวขาขวาไปข้างหน้าเพื่อยืนพื้นกันล้ม ย่อตัวค้อมศีรษะให้มาก

๒. การไหว้บิดา มารดา ครูอาจารย์ มีวิธีปฏิบัติดังนี้

ยกมือประนมขึ้นให้หัวแม่มือจรดระหว่างคิ้ว ขายส้นเท้าชิด ปลายเท้าแยกออกเล็กน้อย ค้อมแต่ไหล่และศีรษะ หญิงก้าวเท้าขวาไปข้างหน้า ย่อตัวลงไหว้ ค้อมศีรษะค่อนข้างต่ำรับปลายนิ้ว

การไหว้

๓. ไหว้ผู้ที่เคารพทั่ว ๆ ไป

การไหว้ผู้ที่เคารพนับถือทั่ว ๆ ไปนั้น ปฏิบัติคล้ายกับการไหว้บิดา มารดา ครู อาจารย์ ผิดกันเพียงแต่ยกมือที่ประนมจกดส่วนล่างของใบหน้า คือให้ปลายนิ้วหัวแม่มือจรดปลายคาง และปลายนิ้วชี้จรดจมูกส่วนบน กับศีรษะลงรับปลายมือให้งาม หิ้งักวักเท้าขวาไปข้างหน้า

๔. ไหว้ผู้ที่เสมอกัน

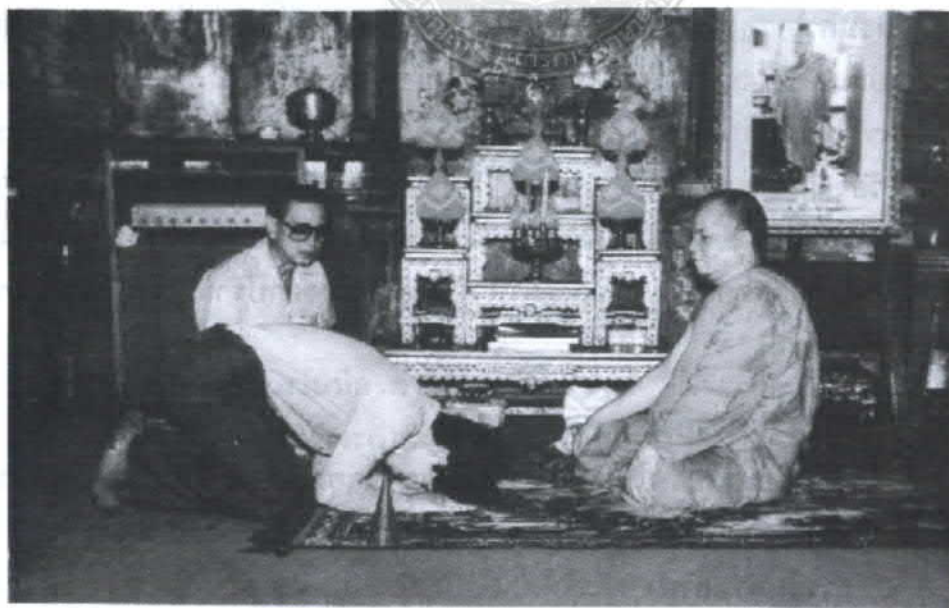
ไม่ต้องยกมือที่ประนมขึ้นจรดใบหน้า เพียงแต่ยกมือประนมขึ้นเสมอกัน จะก้อมศีรษะลงเล็กน้อยก็ได้ แต่ไม่ต้องจรดปลายนิ้ว จะได้มองดูไม่แข็งกระด้างเกินไป หิ้งักไม่ต้องก้วขาขวาไปข้างหน้า คงยืนตรงเท้าชิด ปลายเท้าแยกออกเล็กน้อยเช่นเดียวกับชาย

การกราบ การกราบมาจากคำว่า "อภิวาท" คือการหมอบลงที่พื้นพร้อมทั้งกระพุ่มมือ เป็นกิริยาอาการแสดงความเคารพอย่างสูงสุด ใช้ทั้งในการกราบบุคคลธรรมดา และกราบพระภิกษุ ดังนี้

๑. การกราบพระรัตนตรัย การกราบพระรัตนตรัยนั้นต้องกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ คือให้อวัยวะ ๓ ส่วนจรดพื้น กล่าวคือ เข่า ๒ มือ ๒ หน้าผาก ๑ รวมเป็น ๕ จึงเรียกว่า เบญจางคประดิษฐ์ (การกราบที่ประกอบด้วยองค์ ๕)

วิธีการนี้มีดังนี้

ชาย นั่งท่าพรหมหรือเทพบุตร เข่ายันพื้นห่างกันพอควร ปลายเท้าตั้งชิดกัน นั่งทับส้นเท้า

การกราบเบญจางคประดิษฐ์

หญิง นั่งท่าเทพธิดาหรือท่าราบ เข้ายันพื้นในลักษณะชิดกัน ปลายเท้าราบไปกับพื้น หงายฝ่าเท้า นั่งทับส้นเท้า ประนมมือเพียงอกเรียกว่า “อัญชลี” จากนั้นยกมือที่ประนมขึ้น พร้อมกับก้มศีรษะลงเล็กน้อย นิ้วหัวแม่มือจรดหว่างคิ้ว ปลายนิ้วชี้หน้าผากและ เรียกว่า “วันทา” จากนั้นก้มลงกราบโดยทอดศอกให้แขนทั้งสองข้างลงพื้นพร้อมกัน คว่ำมือทั้งสองแบนราบลงกับพื้น ให้นิ้วทั้งห้าชิดกัน มือทั้งสองวางห่างกันประมาณ ๔-๕ นิ้วพอให้หน้าผากจรดลงระหว่างมือทั้งสองได้ ชายต้องให้ศอกต่อกับเข่า หญิง ศอกแนบเข่าทั้งสอง เรียกว่า “อภิวาท” ต่อจากนั้น ลุกขึ้น แล้วปฏิบัติเช่นนี้ต่อไปจนครบ ๓ ครั้ง แล้วยกมือขึ้นจบอยู่ในระหว่างคิ้วหรือหน้าผาก อีกครั้งหนึ่ง

การกราบไหว้บูชาพระรัตนตรัยด้วย “ไตรทวาร” คือ กาย วาจา ใจ นอกจากจะถือกันว่าเป็นบุญกุศลแล้ว ยังเชื่อว่าช่วยให้ได้รับความสุข ความสงบ ความสำเร็จ สมประสงค์ ด้วย ดังนั้น แต่โบราณกาลมา ไม่ว่าคนไทยจะทำการสิ่งใดจะบูชาพระรัตนตรัยก่อนเสมอ

๒. การกราบบุคคลที่มีอาวุโสและการกราบศพ เป็นการแสดงความเคารพบุคคล ซึ่งผู้กราบมีความเคารพอย่างสูง ใช้ได้ตั้งแต่ผู้อาวุโสที่เป็นบุคคลธรรมดาไปจนถึงพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศ์ชั้นสูง ตลอดถึงการกราบศพ

การกราบบุคคลอาวุโสและกราบศพนี้ มีวิธีการปฏิบัติดังนี้

นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า เบี่ยงตัวหมอบลง ให้เข่าข้างหนึ่งอยู่ในระหว่างแขนทั้งสองข้าง วางแขนทั้งสองข้างราบลงกับพื้น ฝ่ามือราบลง แล้วก้มศีรษะลงให้หน้าผากแตะ สันมือ ทำครั้งเดียวแล้วทรงตัวขึ้นนั่งพับเพียบตามปกติ แบบนั่งหน้าผู้ใหญ่

ส่วนการกราบพ่อแม่ ในเวลารับผ้าไตรจากพ่อแม่ เพื่อเข้าขอบรรพชาอุปสมบท ในพิธีบรรพชาอุปสมบท นิยมกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง เหมือนกราบพระรัตนตรัย

การไหว้ก็ดี การกราบก็ดี ผู้ปฏิบัติจะต้องทำในใจให้ดีด้วย ขณะไหว้ผู้อาวุโสกว่าเราจะโดยชาติวุฒิ วิทยุฒิ คุณวุฒิก็ตาม ควรทอดตามองหรือน้อมใจระลึกถึงท่านด้วยความเคารพ อ่อนน้อม ถ้าเป็นคนที่มิอาวุโสเสมอกัน สายตาควรมองดูกันด้วยความปรารถนาดีต่อกัน ถ้าเป็นการรับไหว้ ผู้รับไหว้ควรทอดสายตามองดูผู้ไหว้ด้วยความเมตตาปราณี จึงนับว่าเป็นการแสดง ความเคารพที่ถูกต้องดีงาม

๓. มารยาทในการยืน

จากหนังสือมารยาทไทย ของ ม.ล.ปีย์ มาลากุล อดีตเลขาธิการสำนักพระราชวัง ได้กล่าวถึงการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการยืนไว้ดังนี้ คือ

๑. การยืนตามลำพัง ควรให้เป็นไปในลักษณะสุภาพ ขาชิด สง่า ไม่หันหน้าหรือแกว่งแขนไปมา อาจยืนเอียงเล็กน้อยพองามได้

๒. การยืนเฉพาะหน้าผู้ใหญ่ ถ้าไม่จำเป็น ไม่ควรยืนตรงหน้าผู้ใหญ่ ควรยืนเฉียงทางใดทางหนึ่ง ซึ่งทำได้ ๒ วิธี คือ

ก. ยืนตรง ขาชิด ปลายเท้าห่างกันเล็กน้อยพองาม มือทั้งสองข้างแนบลำตัวหรือประสานกันไว้เบื้องหน้าได้เข็มขัดลงไป

ข. ยืนตรงค้อมส่วนบน ตัวตรงไหล่ค้อมเล็กน้อย มือประสานกันงายหน้าเล็กน้อย

การยืนเฉพาะหน้าผู้ใหญ่

ลักษณะการประสานมือ ทำได้ ๒ วิธี คือ

ก. คว่ำมือซ้อนกัน จะเป็นมือไหนทับมือไหนก็ได้

ข. สอดนิ้วเข้าระหว่างร่องนิ้วของแต่ละมือก็ได้

การยืนเฉพาะหน้าผู้ใหญ่ดังกล่าวมานี้ ใช้ได้กับบุคคลธรรมดา พระภิกษุสงฆ์ตลอดจนถึงการยืนหน้าที่ประทับ การค้อมตัวจะมากน้อยสุดแต่อาวุโสของผู้ที่เรายืนด้วย ถ้าอาวุโสมากหรือเป็นที่เคารพสูงก็ค้อมมาก เป็นต้น

ที่เคารพมากก็ค้อมตัวมาก ถ้าเป็นทางแคบ ๆ หรือตรงบันได ควรหยุดยืนในอาการสำรวมให้ผู้ใหญ่ผ่านไปก่อน

๔. มารยาทในการเดิน

๑. การเดินทางตามลำพัง ควรปฏิบัติ ดังนี้

เดินอย่างสุภาพ หลังตรง ช่วงเดินไม่ก้าวยาวหรือสั้นเกินไป สืบปลายเท้าให้ตรง แกว่งแขนแต่พองาม ถ้าเป็นสตรีควรระมัดระวัง ไม่แกว่งสะโพกเกินไป

๒. การเดินกับผู้ใหญ่

ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะการเดินกับผู้ใหญ่ที่เป็นคฤหัสถ์เท่านั้น ส่วนการเดินกับพระภิกษุสงฆ์ จะได้กล่าวถึงตอนมารยาทที่เกี่ยวกับพระสงฆ์

ให้เดินเยื้องไปทางซ้าย ข้างหลังผู้ใหญ่ ห่างประมาณ ๑-๒ ฟุต ช่วงก้าวพองาม ควรเดินในลักษณะสงบเสถียรมนอบน้อม ไม่ส่ายหรือโคลงศีรษะ ถ้าเป็นการเดินในระยะใกล้ผู้ใหญ่มือควรประสานกัน

๓. การเดินสวนกับผู้ใหญ่ พึงปฏิบัติดังนี้

ควรค้อมตัวเมื่อผ่านใกล้ จะมากหรือน้อยสุดแล้วแต่ผู้ใหญ่ ถ้ามีอาวุธหรือเป็นที่เคารพมากก็ค้อมตัวมาก ถ้าเป็นทางแคบ ๆ หรือตรงบันได ควรหยุดยืนในอาการสำรวมให้ผู้ใหญ่ผ่านไปก่อน

๔. การเดินผ่านผู้ใหญ่

ก. เมื่อผู้ใหญ่นั่ง

ให้เดินค้อมตัวผ่าน ถ้าผู้ใหญ่ออกท่ายืน ให้ยืนน้อมกายลงพุดด้วย และเมื่อจบการสนทนา ให้ไหว้ครั้งหนึ่งแล้วค่อยค้อมตัวผ่านไป การค้อมตัวคือเดินไม่แกว่งแขน มือแนบอยู่ข้างลำตัว แต่ถ้าเป็นผู้ไม่คุ้นเคยไม่ต้องไหว้

ข. ขณะผู้ใหญ่นั่งเก้าอี้

ให้เดินเข้าผ่านไป การเดินเข้าคือคุกเข่าลง ตัวตรง มืออยู่ข้าง ๆ ตัว เคลื่อนเข่าขวา-ซ้าย ไปข้างหน้าทีละข้างสลับกัน ปลายเท้าช่วงก้าวพองามไม่กระชั้นชิดเกินไป มือห้อยลงข้างตัว แกว่งแขนได้เล็กน้อยเช่นเดียวกับการเดิน การเดินเข้าไม่นิยมใช้ในกรณีเข้าเฝ้าหรือเข้าพบผู้ใหญ่

ประเด็นอภิปราย

- ร่วมกันอภิปรายมารยาทชาวพุทธที่ควรปฏิบัติว่ามีอะไรบ้าง
- กรณีที่นักเรียนเห็นผู้ที่ปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับที่เป็นชาวพุทธ นักเรียนจะมีวิธีการอย่างไร ที่จะทำให้นักเรียนเหล่านั้นไม่กระทำต่อไป

- อภิปรายข้อแตกต่างระหว่างมารยาทที่พึงปฏิบัติต่อพระสงฆ์และมารยาทที่พึงปฏิบัติต่อบุคคลทั่วไป

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นำนักเรียนไปวัด เพื่อเป็นการฝึกมารยาทที่พึงปฏิบัติในวัดและมารยาทที่พึงปฏิบัติต่อพระสงฆ์
๒. จัดประกวดการกราบ การไหว้ที่ถูกต้องและสวยงามตามแบบของชาวพุทธ
๓. นักเรียนวิเคราะห์มารยาทของสื่อมวลชนที่ปรากฏทางโทรทัศน์ เช่น ผู้อ่านข่าว บุคคลในข่าว ว่าวางตัวได้เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมในแง่ไหนบ้าง
๔. จัดป้ายนิเทศ มารยาทชาวพุทธ โดยจัดทำเป็นกลุ่ม เช่น การกราบ การไหว้ การแต่งกาย
๕. ดูวีดิทัศน์ หรือสไลด์ เกี่ยวกับมารยาทที่ควรปฏิบัติในลักษณะต่าง ๆ แล้วนักเรียนลองปฏิบัติตาม

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ขณะที่นักเรียนกราบหรือไหว้บุคคลต่าง ๆ ทุกครั้ง นักเรียนควรตระหนักอยู่เสมอว่า นักเรียนต้องกราบหรือไหว้ให้ถูกต้องและสวยงาม
- การพบบุคคลต่าง ๆ นักเรียนควรแสดงความเคารพทุกครั้ง และให้ถือว่าเป็นเรื่องที่ต้องประพฤติและปฏิบัติ
- นักเรียนลองสำรวจตัวนักเรียนเองว่า นักเรียนได้ละเลยเรื่องมารยาทบ้างหรือไม่ หากละเลยนักเรียนควรเริ่มต้นตั้งแต่บัดนี้
- ก่อนไปโรงเรียนและกลับบ้าน นักเรียนได้ไหว้พ่อแม่หรือยัง ถ้ายังนักเรียนควรจะเริ่มปฏิบัติและปฏิบัติจนเป็นนิสัย

คำถาม

๑. มารยาทชาวพุทธ หมายถึงอะไร
๒. ชาวพุทธควรฝึกฝนมารยาทอะไรบ้าง
๓. จงอธิบายการไหว้ การกราบพระรัตนตรัย
๔. จงอธิบายการไหว้บุคคลต่าง ๆ ที่ไม่ใช่พระรัตนตรัย
๕. ในโอกาสใดบ้างที่ควรปฏิบัติตามมารยาทในการยืน การเดินได้ถูกต้องและสวยงาม

๘.๒ ศาสนพิธี

แนวคิดสำคัญ

ศาสนาพิธี เป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่แสดงถึงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาติ การปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เหมาะสมในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเท่ากับมีส่วนช่วยกันรักษามิให้พระพุทธศาสนาเสื่อม

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนเรียนหัวข้อนี้ นักเรียนสามารถ

๑. เห็นคุณค่า ประโยชน์ ความสำคัญของศาสนาพิธี
๒. ตระหนักในภาระหน้าที่ที่พึงประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับศาสนาพิธี
๓. เข้าใจและจัดโต๊ะหมู่บูชาได้
๔. กล่าวคำอาราธนาศีล ๕ ได้

ศาสนาพิธี

คุณประโยชน์ของศาสนาพิธี

เมื่อศาสนาพิธีมีคุณค่าแก่เราเช่นนี้ จึงควรที่ประชาชนชาวไทยพุทธจะต้องช่วยกันรักษา วัฒนธรรมของไทยให้คงอยู่ โดยเฉพาะพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีประโยชน์หลายประการ คือ

๑. ประโยชน์ทางใจที่จะได้รับ พิธีกรรมจะช่วยให้เกิดคุณธรรมขึ้นในตัวผู้ปฏิบัติหลายประการ เช่น

ก. ความมีสติ เช่น การทำพิธีวิสาขบูชา ทำให้เรามีสติระลึกได้ถึงคุณความดีของพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ และน้อมนำใจเราให้ประพฤติชอบดังเช่นที่พระองค์ได้เคยทรงกระทำมา เป็นต้น

ข. ความสามัคคี การที่เราเข้าประกอบพิธีกรรมร่วมกัน ย่อมทำให้ผู้ร่วมพิธีเกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว มีความรักใคร่นับถือเป็นมิตร เท่ากับสร้างสามัคคีของคนในชาติได้ทางหนึ่ง

ค. ช่วยให้เกิดความเป็นระเบียบ ประณีตงดงาม เพราะในพิธีกรรมมักจะมีระเบียบพิธี มีการจัดสถานที่ เครื่องใช้ การพูด มารยาท และท่าทางก่อให้เกิดความซาบซึ้ง รับไปประพฤติปฏิบัติเป็นนิสัยที่ดีงามต่อไป

ง. ช่วยให้เกิดความชุ่มชื้นเบิกบานใจ การทำพิธีกรรมใด ๆ ย่อมสร้างความรู้สึกอิ่มเอิบสดชื่น มีจิตใจอ่อนโยนลง มีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์มากขึ้น

จ. ช่วยให้เกิดความฉลาด เพราะสิ่งของเครื่องใช้และสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น พระพุทธรูป ดอกไม้ รูปเทียน และอื่น ๆ ย่อมมีความหมายแฝงเร้นอยู่ทั้งสิ้น ชวนใจให้เราคิดซักถาม ค้นหาคำตอบ ทำให้เราเฉลียวฉลาดขึ้น

๒. เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของชาติ ที่ไม่มีชาติใดเหมือน แสดงถึงความเป็นไทย มิใช่ทาสของชาติใด ทั้งยังเป็นการป้องกันมิให้ชาติถูกกลืนดังได้กล่าวมาแล้ว

๓. ศาสนพิธีมีส่วนช่วยธำรงพระพุทธศาสนา พิธีกรรมเกิดขึ้นที่หลังศาสนา ศาสนาคือ “หลักธรรม” ซึ่งมีความลุ่มลึกเป็นอันมาก ประชาชนแต่ละคนมีสติปัญญามากน้อยไม่เท่ากัน โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา การเข้าถึงหลักธรรมจึงมิใช่เป็นของง่าย แต่ถ้าได้อาศัยศาสนพิธีเป็นขั้นตอนช่วยชักจูงก็จะทำให้ผู้ปฏิบัติซาบซึ้งใจ ศรัทธาในพระพุทธศาสนา และมีใจมุ่งมั่นที่จะศึกษาแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาในชั้นลึกต่อไปได้ด้วยดี

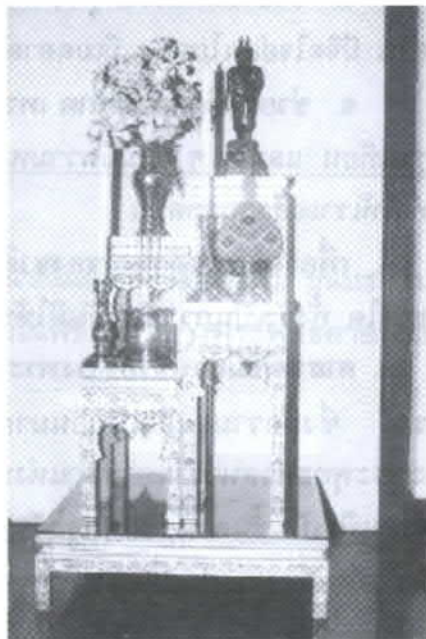
ในการประกอบศาสนพิธีใด ๆ ก็ตาม ควรทำด้วยความประหยัด ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาวะทางเศรษฐกิจ อย่าให้เป็นไปในลักษณะดำเนินน้ำพริกละลายแม่ค้า

การจัดโต๊ะหมู่บูชา

การจัดโต๊ะหมู่บูชาเป็นการจัดเครื่องบูชาพระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ นิยมจัดทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล เป็นการจัดเครื่องบูชาที่มุ่งความเป็นระเบียบและสวยงาม ในการจัดงานมงคลหรืออวมงคลก็ตาม หากมีโต๊ะหมู่บูชาก็ควรจะให้เรียบร้อยสวยงาม แต่หากไม่มีโต๊ะหมู่บูชาก็ควรจัดเครื่องบูชาตามสภาพให้เหมาะสม ในการจัดโต๊ะหมู่บูชา มีทั้งการจัดโต๊ะหมู่บูชาเต็มรูปแบบในพิธีการ และไม่เต็มรูปแบบ รูปแบบที่นำมาแสดงไว้นี้เป็นที่นิยมจัดกันมาก การจัดโต๊ะบูชาพอจะแยกประเภทได้เป็นหมู่ ๔, ๕, ๗, ๙ ดังนี้

การจัดโต๊ะแบบหมู่ ๔

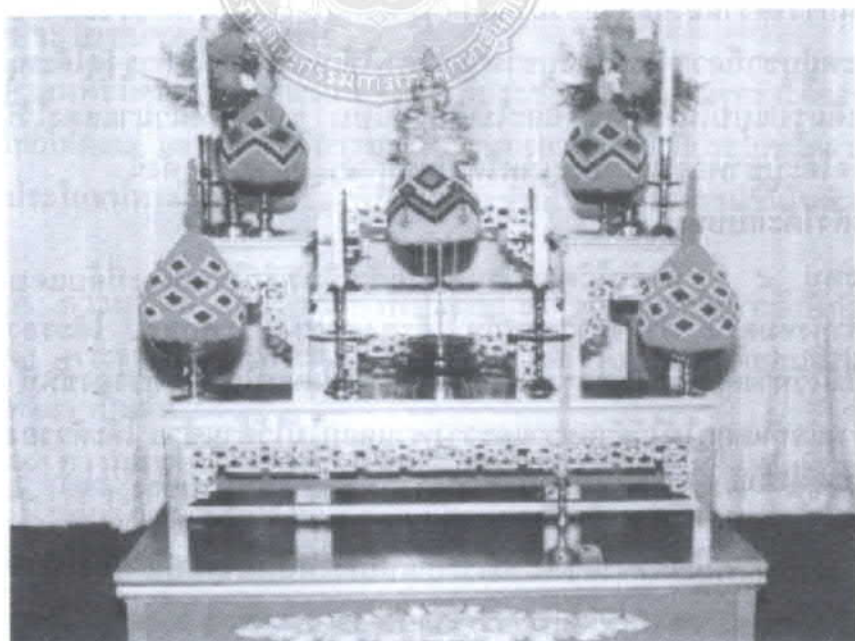
โต๊ะหมู่ ๔ นี้ มักจัดไว้ตามบ้าน หรือถ้าเป็นพิธีก็ใช้เฉพาะที่คับแคบ วิธีจัดใช้โต๊ะสี่เหลี่ยมด้านเท่าทั้งหมด ๔ ตัว จัดวางชนกัน โต๊ะสูงสุดวางพระพุทธรูป โต๊ะรองลงมาด้านข้าง วางแจกันดอกไม้ไว้ทางด้านพระพุทธรูป ด้านนอกวางพานดอกไม้ โต๊ะตัวรองชั้นที่ ๓ ตั้งด้านหน้าพระพุทธรูป วางแจกันดอกไม้ไว้ด้านขวาและวางพานดอกไม้ไว้ด้านซ้าย โต๊ะตัวรองชั้นที่ ๔ ตั้งไว้ด้านหน้าของโต๊ะชั้นที่ ๒ วางกระถางรูปตรงกลางตั้งเชิงเทียนขนาดข้าง

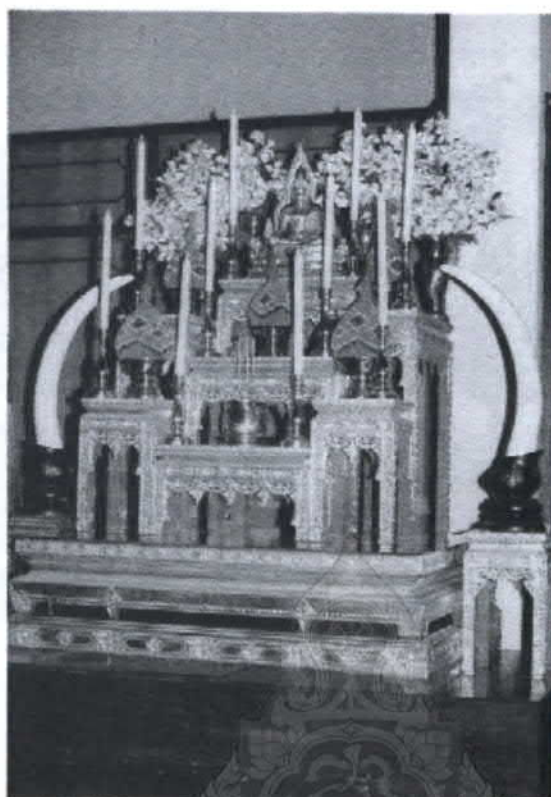
โต๊ะหมู่แบบ ๔

การตั้งโต๊ะแบบหมู่ ๕

แบบหมู่ ๕ แบบย่อชาวบ้านทั่ว ๆ ไปจัดนั้นจะใช้แจกัน ๒ พาน ๑ เทียน ๒ กระถางรูป ๑ แต่ถ้าจัดตามแบบกรมการศาสนา คือจัดอย่างเต็มรูปแล้วจะใช้แจกัน ๔ พาน ๕ เชิงเทียน ๖ (เต็ม ๘) กระถางรูป ๑

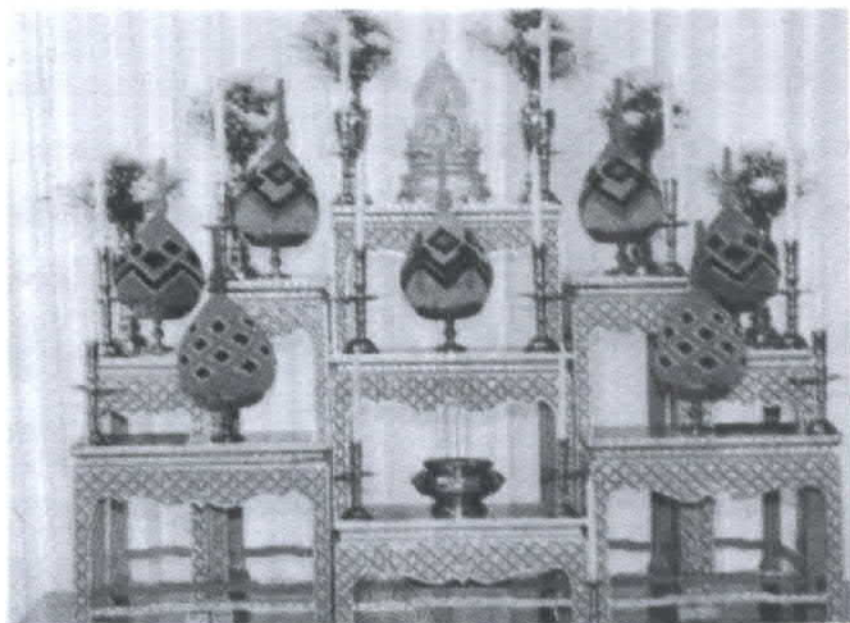
โต๊ะหมู่แบบ ๕

โต๊ะหมู่แบบ ๗

การตั้งโต๊ะหมู่แบบหมู่ ๗

โต๊ะหมู่ ๗ เป็นที่นิยมใช้กันมาก วิธีจัดคือจัดโต๊ะกลางเอาด้านหน้าออก ตั้งลดหลั่นกัน ๓ ตัว ด้านขวาดั้งซ้อนขวางเอาด้านข้างออกอีกด้านละ ๒ ตัว รวมเป็น ๗ ตัว การวางเครื่องบูชา ก็วางแยกเป็นคู่ๆ ให้ ๒ ข้างเหมือนกัน ถ้าจัดอย่างย่อแบบที่ใช้กันทั่วๆ ไป ใช้แจกัน ๔ พาน ๑ เทียน ๒ กระถางรูป ๑ ถ้าจัดแบบกรมการศาสนา ใช้แจกัน ๔ พาน ๕ เชิงเทียน ๘ กระถางรูป ๑

โต๊ะหมู่แบบ ๔

การตั้งโต๊ะแบบหมู่ ๕

โต๊ะหมู่ ๔ เป็นโต๊ะหมู่บูชาขนาดใหญ่ มีโต๊ะวางประกอบกัน ๔-๑๐ ตัว วิธีจัดให้เอาโต๊ะกลางหันด้านหน้าออกตั้งลดหลั่นซ้อนกัน ๖ ตัว ส่วนด้านขวาและด้านซ้ายตั้งขวาง เอาด้านข้างออกอีกข้างละ ๒ โต๊ะ รวมเป็น ๑๐ จึงเรียกว่าหมู่ ๑๐ ต่อมานิยมจัดพานดอกไม้ตรงกลางให้ใหญ่ขึ้น เพื่อความสวยงาม โต๊ะกลางจึงถูกยกเอาออกเหลือเพียง ๔ ตัว จึงเรียกว่า “หมู่ ๔” ปัจจุบันนิยมใช้เฉพาะในงานพิธีใหญ่ ๆ เท่านั้น ถ้าจัดอย่างย่อแบบที่ใช้กันทั่ว ๆ ไป ใช้แจกัน ๔ พาน ๓ เทียน ๒ กระถางรูป ๑ ถ้าจัดแบบกรมการศาสนาใช้แจกัน ๖ พาน ๗ เทียน ๑๐ กระถางรูป ๑

นอกจากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แล้ว ยังนิยมทำโต๊ะบูชาอย่างสํารองสำหรับตั้งบูชาในบ้านอีกด้วย โต๊ะเหล่านี้มักออกแบบลักษณะและลวดลายแปลกแตกต่างกันออกไปแล้วแต่ความนิยม ปัจจุบันการจัดโต๊ะหมู่บูชาได้กลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างหนึ่งที่ไทยเรานิยม ทั้งแสดงออกว่ามีจิตใจศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนาอย่างสูง ฉะนั้นพุทธศาสนิกชนจึงควรจัดโต๊ะหมู่บูชาให้เป็นระเบียบ ประณีตสวยงาม

การจัดรูปเทียน

ในการจัดรูปเทียนในงานพิธีนั้น พุทธศาสนิกชนควรปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสม เมื่อมีงานพิธีในขณะประธานในพิธีจัดรูปเทียนผู้ร่วมอยู่ในพิธีควรปฏิบัติดังนี้

สำหรับผู้เป็นประธานในพิธี เมื่อก้าวเดินไปยังหน้าโต๊ะหมู่บูชาแล้ว ควรถอยร่นเท้า
ก่อนทำพิธี ถ้าโต๊ะหมู่บูชาสูงให้ยืนจุดเทียน ถ้าที่พระตำหนักถูกเขาสง จากนั้น

๑. จุดเทียนทางขวามือของพระพุทธรูปก่อน แล้วจึงจุดเล่มทางซ้ายมือของพระพุทธรูป

๒. รวมรูปทั้ง ๓ ดอกมาจุดต่อกับเทียนเล่มใดก็ได้ จากนั้นจึงปักธูปเรียงทีละดอก
จากขวามือพระพุทธรูปไปทางซ้ายมือ ในกรณีที่มิได้ผู้ส่งเทียนชนวน และปักธูปเรียงดอกชুবน้ำมัน
ที่ปลายธูปไว้เรียบร้อยแล้ว ประธานจะใช้เทียนชนวนจุดเรียงดอกก็ได้ โดยจุดจากขวามือพระพุทธรูป
ไปทางซ้ายมือเป็นทักษิณาวัตร จิตรำลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า คุณของพระธรรม และคุณของ
พระสงฆ์ไปด้วย

๓. ถวายกราบพระด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง

อนึ่ง ในกรณีที่เป็งานพิธี ที่มีธงชาติและพระบรมฉายาลักษณ์ตั้งขนาบที่บูชาพระนั้น
เมื่อประธานกราบพระพุทธรูป ๓ ครั้งแล้ว ให้ลุกขึ้นยืนถอยหลังเล็กน้อย แล้วคำนับตรงหน้า
โต๊ะหมู่บูชาพระอีก ๑ ครั้ง

การอาราธนาศีล-การสมาทานศีล

ในพิธีทำบุญต่าง ๆ มีธรรมเนียมว่า ก่อนที่พระสงฆ์จะกัณฑ์ ก่อนเทศน์หรือก่อนจะทำ
พิธีใดจะต้องมีการ “อาราธนาศีล” ก่อน คำว่า อาราธนา แปลว่า การเชื้อเชิญ นิมนต์ ขอร้อง
อ้อนวอน คำ ๆ นี้มักใช้กับพระสงฆ์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาราธนาศีลจึงแปลว่าการกล่าวคำเชิญ
หรือการขอให้พระให้ศีล เมื่อขอศีลแล้วพระจึงให้ศีล จุดประสงค์ก็เพื่อให้บุคคลที่มาร่วมพิธี ทำตน

ให้เป็นผู้มีศีล คือ มีกาย วาจา สงบเป็นปกติเสียก่อน ส่วนการสมาทานศีล คือการถือเอารับเอาเป็นข้อปฏิบัติ

ดังนั้น ในการปฏิบัติ เจ้าภาพและทุกคนที่มาพร้อมพิธี จึงควรอาราธนาศีล รับศีลพร้อม ๆ กันด้วยเสียงดังชัดเจน

คำอาราธนาศีล

มยฺ ภนฺเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตุถาย ทิสฺสเรณฺน สห ปณฺจ สีลานิ ยาจาม
 ทฺติยมฺปิ มยฺ ภนฺเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตุถาย ทิสฺสเรณฺน สห ปณฺจ สีลานิ ยาจาม
 ทฺติยมฺปิ มยฺ ภนฺเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตุถาย ทิสฺสเรณฺน สห ปณฺจ สีลานิ ยาจาม

ถ้ามีผู้รับศีลเป็นคนเดียวเปลี่ยนคำว่า มยฺ เป็น อหํ และเปลี่ยนคำว่า ยาจาม เป็น ยาจามิ
 คำแปล

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอศีล ๕ ประการ พร้อมด้วยไตรสรณคมน์
 เพื่อต้องการรักษาต่าง ๆ กัน

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย.....ครั้งที่สอง

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย.....ครั้งที่สาม

นักเรียนอาจจะสงสัยที่ได้ยินบางคนอาราธนาศีลว่า

มยฺ ภนฺเต ทิสฺสเรณฺน สห ปณฺจ สีลานิ ยาจาม โดยไม่มีคำว่า วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตุถาย ด้วยนั้น
 ๒ อย่างนี้มีความหมายต่างกันเล็กน้อย คือ ถ้ามี วิสฺสุ อยู่ด้วย หมายถึงว่า ถ้าปฏิบัติไปแล้ว ศีล
 ข้อใดขาดก็คงเหลือข้ออื่น ๆ อยู่ แต่ถ้าไม่มีคำว่า วิสฺสุ แล้ว ขาดข้อใดเป็นขาดหมดทุกข้อ ส่วนคำ
 อาราธนาศีล ๔ เหมือนกับอาราธนาศีล ๕ ต่างแต่ให้เปลี่ยนคำว่า ปณฺจ ในศีล ๕ เป็น อฏฺฐ
 ในศีล ๘ เท่านั้น

หลังจากรับศีลแล้วพระภิกษุจะสวดสรุปบอกถึงอานิสงส์ คือ ผลแห่งความดี หรือ
 ประโยชน์ของศีลว่า

อิมานิ ปณฺจ สิกขาปทานิ (ถ้าเป็นศีล ๘ ให้เปลี่ยนจาก ปณฺจ เป็นอฏฺฐ)

สีเลน สุคฺติ ยนฺติ สีเลน โภกสมฺปทา สีเลน นิพฺพุติ ยนฺติ ตสฺมา สีลํ วิโสธเย

แปลรวมความว่า (ขอท่าน) จงสมาทานซึ่งสิกขาปทห้า (หรือแปด) เหล่านี้ ด้วยศีล
 ย่อมนำไปสู่สุคติ สู่โภคสมบัติ และถึงซึ่งนิพพาน เพราะฉะนั้น พึงชำระศีลให้บริสุทธิ์เกิด

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนอภิปรายถึงคุณประโยชน์ของศาสนพิธี
- อภิปรายการจัดโต๊ะหมู่แบบต่าง ๆ
- อภิปรายความสำคัญของการอาราธนาศีล

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนร่วมการประกอบศาสนพิธีเนื่องในวันสำคัญตามแต่โอกาส อาจไปร่วมที่วัด หรือที่โรงเรียน หรือที่บ้าน แล้วร่วมอภิปรายหน้าชั้น
๒. จัดประกวดการจัดโต๊ะหมู่บูชา
๓. ให้นักเรียนกล่าวคำอาราธนาศีลทุกครั้งก่อนการเรียนเนื้อหาในบทนี้ เพื่อให้ทุกคนกล่าวได้

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ เมื่อมีพิธีกรรมทางศาสนา นักเรียนควรเข้าร่วมทุกครั้งที่มีการจัดขึ้น เพราะการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวจะทำให้นักเรียนปฏิบัติตนได้ถูกต้อง เหมาะสม
- ๐ ที่บ้านนักเรียนได้จัดที่บูชาพระประจำบ้านหรือไม่ หากยังไม่มีการจัด นักเรียนควรจัดตามวิธีที่เรียนมา อาจจัดไม่เต็มรูปแบบก็ได้ ถ้านักเรียนจัดก็เท่ากับนักเรียนเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา
- ๐ นักเรียนกล่าวคำอาราธนาศีลได้หรือยัง ถ้ายังไม่ได้ นักเรียนลองหัดกล่าวทุกวัน นักเรียนก็จะกล่าวได้ไม่ผิดเมื่อนักเรียนต้องปฏิบัติจริง

คำถาม

๑. จงกล่าวถึงประโยชน์ของพิธีกรรมทางศาสนา
๒. การจัดโต๊ะหมู่บูชาแบ่งเป็นกี่ประเภท แต่ละประเภทมีวิธีการจัดอย่างไร จงอธิบาย
๓. ในฐานะที่นักเรียนเป็นพุทธศาสนิกชน นักเรียนจงอธิบายการจตุรปูเทียนในงานพิธี
๔. ให้นักเรียนเขียนคำอาราธนาศีลเป็นภาษาบาลีพร้อมให้คำแปลเป็นภาษาไทย

๘.๓ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดสำคัญ

พุทธศาสนิกชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ย่อมมีความรู้ที่จะปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม เนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้นักเรียนสามารถ

๑. มีความรู้และเห็นความสำคัญของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
๒. ปฏิบัติตนและปฏิบัติกิจกรรมได้ถูกต้องเหมาะสมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
๓. ตระหนักในการกิจที่พึงปฏิบัติเมื่อถึงวาระของวันสำคัญดังกล่าว

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนนิยมประกอบพิธีกรรม มีการบูชาเพื่อระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยเป็นพิเศษ มี ๓ วัน คือ วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา (อ่านว่า อา-สาน-หะ-บุ-ชา) และวันมาฆบูชา นอกจากนี้ยังมีวันอัฐมีบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ซึ่งแม้จะเป็นพิธีกรรมของพระสงฆ์ที่จะต้องปฏิบัติโดยตรง แต่พุทธศาสนิกชนก็เลื่อมใสศรัทธาประกอบพิธีทำบุญประจำปีอีกด้วย

๑. วันวิสาขบูชา ตามปกติตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ แต่ถ้าปีใดมีเดือน ๘ สองหนเรียกว่า ปีอธิกมาส วันวิสาขบูชาก็เลื่อนไปเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ วันนี้นิยมว่าเป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือนวิสาขะ (เดือน ๖) ทั้งสิ้น พุทธศาสนิกชนจึงนิยมทำการบูชาเป็นพิเศษในวันนี้ และเป็นพิธีใหญ่พิธีหนึ่งในปัจจุบัน

ในการประชุมสามัญครั้งที่ ๕๔ วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ องค์การสหประชาชาติ ได้มีมติกำหนดให้ วันวิสาขบูชา เป็นวันสำคัญสากล ในกรอบของสหประชาชาติ (INTERNATIONAL RECOGNITION OF THE DAY OF VESAK)

นักเรียนอาจจะเคยได้ยินคำว่า วันอัฐมีบูชา มาบ้างแล้ว วันนี้ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งเป็นวันคล้ายวันถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้า ที่มกุฏพันธนเจดีย์ เมืองกุสินารา แต่ปัจจุบันนี้ประชาชนทำพิธีกรรมนี้กันน้อย

๒. วันอาสาฬหบูชา ตามปกติตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ แต่ถ้าเป็นปีที่มีอธิกมาส ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ หลัง ก่อนวันเข้าพรรษา ๑ วัน วันนี้มีความสำคัญคือ

๑. เป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา คือ ธรรมจักรกัปปวัตตสูตร โปรดปัญจวัคคีย์

๒. เป็นวันครบพระรัตนตรัย มีพระสงฆ์สาวกองค์แรกเกิดขึ้นในโลก กล่าวคือ เมื่อโกณฑัญญะ ได้มีดวงตาเห็นธรรมเพราะได้ฟังธรรมเทศนากัณฑ์แรกแล้ว ได้ทูลขอบรรพชา อุปสมบทเป็นภิกษุองค์แรกในพระพุทธศาสนา

๓. วันมาฆบูชา ตามปกติตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ถ้าเป็นปีอธิกมาสก็เลื่อนไปเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ วันนี้ถือว่าเป็นวันสำคัญวันหนึ่งในพุทธศาสนา เพราะเป็นวันที่พระพุทธองค์ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ในท่ามกลางพระอรหันต์จำนวน ๑,๒๕๐ รูป ที่มาประชุมโดยมิได้นัดหมายในพรรษาแรกที่ตรัสรู้ ณ วัดเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ ซึ่งมีเพียงครั้งเดียวในพุทธศาสนาในวันนั้น มีเหตุการณ์อันน่าอัศจรรย์เกิดขึ้น ๔ ประการ จึงนิยมเรียกว่าวัน “จาตุรงคสันนิบาต” แปลว่า การประชุมอันประกอบด้วยองค์ ๔ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในพุทธประวัติ นอกจากนั้นในวันเพ็ญเดือน ๓ นี้ ในปัสตท่ายแห่งการดำรงพระชนม์ชีพของพระพุทธองค์ ก็ได้ทรงปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ ฉะนั้น วันนี้จึงถือว่าเป็นวันสำคัญวันหนึ่งในพระพุทธศาสนา

ในวันสำคัญดังกล่าวแล้วพุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติตนดังนี้คือ

๑. ทำบุญตักบาตรในตอนเช้า
๒. ฟังเทศน์ที่วัดในตอนบ่ายหรือค่ำ
๓. เวียนเทียน นำดอกไม้ รูปเทียน ไปบูชาพระรัตนตรัยในตอนบ่ายหรือกลางคืน
๔. รักษาศีล ทำสมาธิภาวนา

๔. วันเข้าพรรษา หมายถึง การที่พระภิกษุสงฆ์อยู่ประจำที่ในฤดูฝน มีกำหนด ๓ เดือน คือตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ อันเป็นระยะของฤดูฝน สืบเนื่องจากประเพณีเดิมของชาวอินเดียนั้น เมื่อถึงฤดูฝนไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านหรือนักบวชในนิกายใด ๆ มักจะงดการไปมาระหว่างเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะนักบวชในนิกายศาสนาต่าง ๆ เมื่อถึงฤดูฝน ณ ที่ใดก็จะหยุด ณ ที่นั้นตลอดฤดูกาล หมดฝนแล้วจึงเดินทางต่อไป ทั้งนี้เพราะทางเดินเป็นหลุมเป็นบ่อเดินทางลำบาก และอาจมีอันตรายจากน้ำป่าที่ไหลบ่ามาด้วย พระพุทธเจ้าก็ปฏิบัติเช่นนี้ และเนื่องจากในตอนแรกมีพระสงฆ์ไม่มากนัก ท่านก็หยุดพักโดยปริยายไม่ต้องตั้งเป็นข้อกำหนดขึ้นมา

ต่อมาเมื่อมีภิกษุมากขึ้น มีพระพวกหนึ่งไม่รู้จักกาลเวลา แม้ในฤดูฝนก็ยังจาริก ซึ่งอาจจะพลัดหลงไปเหยียบย่ำข้าวกล้าและสัตว์เล็ก ๆ ในไร่นาให้ได้รับความเสียหาย ชาวบ้านพากันติเตียน เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบจึงทรงบัญญัติเป็นธรรมเนียมว่า เมื่อถึงฤดูฝนให้ภิกษุ

จำพรรษาอยู่ประจำที่ๆ ใดที่หนึ่งตลอด ๓ เดือน จะไปค้างแรมที่อื่นไม่ได้เว้นแต่มีเหตุจำเป็น เช่น บิดามารดาเจ็บไข้ หรือมีกิจได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรม เป็นต้น แต่มีกำหนดไปได้เพียง ๗ วัน (ภาษาพระเรียกว่า สัตตาหะ) การเข้าพรรษาจึงมีเรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้

จะเห็นว่าวันเข้าพรรษาเป็นเรื่องของพระภิกษุ แต่ประชาชนเมื่อเห็นว่าพระภิกษุจะต้องอยู่กับที่ก็มีความห่วงใยว่าพระภิกษุจะลำบากเรื่องที่อยู่อาศัยและอาหาร จึงชวนกันปฏิบัติในสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้คือ

๑. ทำบุญตักบาตร

๒. ซ่อมแซมเสนาสนะ (ที่อยู่อาศัยของพระ) ให้ดีขึ้น

๓. ถวายเทียนพรรษา

๔. ถวายผ้าอาบน้ำฝน

๕. บวารณาตนเป็นผู้อุปัฏฐากพระภิกษุตลอด ๓ เดือน จะเป็น ๑-๒ รูป หรือทั้งวัดก็ได้

๖. เข้าวัดฟังธรรมรักษาศูโบสถศีล บางคนก็ตั้งใจวันสังฆกรรมวัน เช่น งดดื่มสุราตลอดพรรษา เป็นต้น

๕. วันออกพรรษา คือวันที่พระสงฆ์ออกจากการอยู่ประจำที่ในฤดูฝน เมื่ออยู่ครบ ๓ เดือนแล้ว ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ วันออกพรรษานี้เรียกอีกอย่างว่า วันมหาปวารณา คือวันทำพิธีแสดงการยอมตนให้พระอื่น ๆ ว่ากล่าวตักเตือนได้ เมื่อเห็นว่าตลอดพรรษาดตนได้ปฏิบัติไม่ดีไม่งามแก่สมณวิสัย

สำหรับชาวพุทธ การปฏิบัติในวันนี้ก็คือ การทำบุญตักบาตรตามวัดใกล้บ้าน นอกจากนี้ยังมีการตักบาตรอีกชนิดหนึ่ง เรียกว่า ตักบาตรเทโว อาหารที่ใส่บาตรมีข้าวกับข้าวต้มมัดได้ และข้าวต้มลูกโยน ตามเรื่องเล่าว่า วันออกพรรษานี้เป็นวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากเทวโลกหลังจากขึ้นไปโปรดพุทธมารดา และจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ตลอดพรรษา พอออกพรรษาแล้วก็เสด็จกลับมายังมนุษยโลก โดยเสด็จลงทางบันไดสวรรค์ ที่ประตูเมืองสังกัสสนคร วันที่พระองค์เสด็จลงจากเทวโลกนั้น เรียกว่า “วันเทโวโรหณะ” แปลว่า วันลงจากเทวโลก ประชาชนนิยมจัดแห่พระพุทธรูป ให้มีพระสงฆ์เดินลงมาจากวัดบนภูเขา ส่วนประชาชนรอใส่บาตรอยู่เชิงเขา เหตุที่ใส่ด้วยข้าวต้มมัดหรือข้าวต้มลูกโยนนั่นเล่าว่า เนื่องจากมีผู้มารอรับเสด็จพระพุทธรองค์มากมายจนบางคนเข้าไม่ถึงพระ ตักบาตรไม่ได้ จึงเอาข้าวสาลีของตนห่อด้วยใบไม้บ้าง ทำเป็นปั้นบ้าง แล้วโยนเข้าไปถวายพระ จึงเกิดเป็นประเพณีนิยมทำข้าวต้มลูกโยนสืบมา การตักบาตรเทโวนี้เป็นพิธีหนึ่งที่แสดงออกถึงความสามัคคีพร้อมเพรียงกันในการทำความดีของพุทธศาสนิกชน

เนื่องจากในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่มักจะไปปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น เพื่อให้การปฏิบัติได้อย่างถูกต้องจึงขอกล่าวถึงวิธีปฏิบัติในวันสำคัญทางศาสนาพอเป็นแนวทางดังนี้

การตักบาตร

คือการตักข้าวและกับข้าวใส่บาตรพระหรือเณร เรียกว่าตักบาตร หรือใส่บาตร จะตักเป็นประจำทุกวันหรือเฉพาะวันพระ ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ หรือเฉพาะวันเกิด หรือในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา หรือจะตักบาตรในวันขึ้นปีใหม่ หรือวันสงกรานต์ก็ได้ จะใส่บาตรพระเณรเพียงรูปเดียวหรือกี่รูปก็ได้ ตามแต่กำลังศรัทธาและโอกาสที่จะทำ

วิธีปฏิบัติ

๑. ถอดรองเท้าก่อนตักบาตร เพื่อแสดงความเคารพพระภิกษุสามเณร โดยไม่ยืนสูงกว่าท่าน

๒. ก่อนตักบาตร ตั้งจิตอธิษฐานก่อน โดยถือขันข้าวด้วยมือทั้งสอง นั่งกระหย่งยกขันข้าวขึ้นจบบเสมอหน้าผาก กล่าวคำอธิษฐานว่า

สุทินนัง วะตะ เม ทานัง อาสะวักขะยาวะหัง โหตุ

แปลว่า ทานนี้ข้าพเจ้าถวายดีแล้ว ขอจงเป็นเหตุให้หมดสิ้นอาสวกิเลสเกิด

๓. จากนั้นลุกขึ้นยืน ประคองขันข้าวไว้มือซ้าย มือขวาจับทัพพี ตักข้าวเต็มทัพพีค่อย ๆ ใส่ลงในบาตร อย่าให้ข้าวสุกหล่นออกมานอกบาตร

การตักบาตรเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๔. ขณะใส่บาตรไม่ควรชวนพระสนทนา เช่น ถามว่าชอบฉันอะไรบ้าง วันหน้าจะทำถวาย เพราะมีพระวินัยห้ามไว้ พระภิกษุจะเป็นหรือต้องอาบัติ โปรธานจึงกล่าวว่า ตักบาตรอย่าถามพระ

๕. เมื่อใส่ข้าวแล้วจึงใส่กับข้าวและขนม การถวายดอกไม้ธูปเทียนขณะพระบิณฑบาตนั้น ถ้าผู้ถวายเป็นชายให้ถวายกับมือพระ ถ้าเป็นหญิงให้วางบนฝ่าบาตร เมื่อท่านปิดฝ่าบาตรแล้ว

๖. เมื่อตักบาตรเสร็จแล้ว จะยืนน้อมตัวลงไหว้ หรือนั่งลงไหว้พระสงฆ์ก็ได้ ถ้าตักบาตรพระหลายรูปก็นิยมปฏิบัติเช่นเดียวกัน จนกว่าจะตักบาตรเสร็จ

๗. กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษได้ทันที ไม่ต้องรอให้พระฉันเสร็จ เพราะบุญกุศลคือความปิติใจเกิดขณะใส่บาตรเสร็จนั่นเอง ถ้ากรวดน้ำอย่างสั้น ๆ ง่าย ๆ คือ

อิทัง เม ญาตินัง โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตะโย

แปลว่า ขอบุญนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอญาติทั้งหลายจงเป็นสุข ๆ เกิด

๘. จากนั้นนำน้ำที่กรวดแล้ว ไปเทลงดินที่สะอาดหรือไปเทโคนต้นไม้ใหญ่นอกบ้าน ไม่ควรเทลงใต้ถุนหรือเทลงกระโถน เพราะน้ำที่กรวดนั้นถือเป็นกุศลจิตของตนในการทำบุญ ถือว่าเป็นของสูง จึงไม่ควรทำอะไรอย่างมกง่าย

อนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่ก็เสด็จออกบิณฑบาต เป็นประจำ ถือว่าเป็นพุทธประเพณี ข้าวใส่บาตรนี้เป็นการบำรุงแก่พระภิกษุ เพราะพระภิกษุสามเณรซึ่งทำหน้าที่ดำรงพระพุทธศาสนา ย่อมมีชีวิตอยู่ได้ด้วยข้าวใส่บาตรนั่นเอง การใส่บาตรจึงควรกระทำด้วยความสำรวมจิต มีกิริยาสุภาพนอบน้อม มิใช่ทำแบบขอไปที พระภิกษุเป็นผู้เสียสละบ้านเรือน แสวงหาทางพ้นทุกข์ เพื่อจะได้นำหลักธรรมเหล่านั้นมาสอนให้พวกเราปฏิบัติตาม ควรที่เราจะได้ช่วยเหลือสนับสนุนท่านด้วยการทำบุญตักบาตร เพื่อเป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตอันประเสริฐของประชาชนสืบไป

พิธีเวียนเทียน

การเวียนเทียนในวันสำคัญของศาสนาคือวันวิสาขบูชา อาสาฬหบูชา และมาฆบูชา นั้น มีระเบียบปฏิบัติเหมือนกันทั้ง ๓ วัน ต่างกันแต่คำบูชาก่อนเวียนเทียน ซึ่งกล่าวเฉพาะเป็นวัน ๆ ไป เมื่อถึงวันสำคัญนั้น ๆ ให้ทางวัดประกาศให้พุทธบริษัททราบทั่วกันว่าจะกระทำพิธีในเวลาใด บางวัดก็อาจจะทำตอนบ่าย บางวัดก็ทำตอนกลางคืน แล้วแต่สะดวก

วิธีปฏิบัติ

๑. เมื่อถึงเวลากำหนด ทางวัดตีระฆังสัญญาณให้ภิกษุ สามเณร อุบาสก* อุบาสิกา

* อุบาสก อุบาสิกา แปลว่า ผู้นั่งใกล้พระพุทธเจ้า

มาประชุมพร้อมกันที่หน้าโบสถ์ หรือลานพระเจดีย์ ภิกษุอยู่แถวหน้า ถัดไปสามแถว ท้ายสุดคือ อุบาสก อุบาสิกา ทุกคนถือดอกไม้รูปเทียนตามแต่จะหาได้

๒. เมื่อพร้อมกันแล้ว หัวหน้าสงฆ์จุดเทียนและรูป ทุกคนก็จุดของตน ต่างถือดอกไม้รูปเทียนที่จุดแล้ว ประนมมือหันหน้าเข้าหาโบสถ์หรือเจดีย์อันเป็นปูชนียสถานที่จะเวียนนั้น หัวหน้าสงฆ์ นำว่า นะโม...พร้อมกัน ต่อจากนั้นกล่าวนำคำถวายดอกไม้รูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยตามแบบที่กำหนดใช้สำหรับวันนั้น ๆ จะกล่าวเฉพาะคำบาลีหรือมีคำแปลด้วยก็ได้ ทุกคนในที่นั้นว่าตามจนจบ

๓. ต่อจากนั้น หัวหน้าสงฆ์เดินนำแถวด้วยอาการประนมมือ ถือดอกไม้รูปเทียนไปทางขวามือของสถานที่ ๆ จะเวียนเทียน คือเดินเวียนไปทางที่มีมือขวาของตนหันเข้าหาสถานที่นั้น ๆ ทุกคนเดินเรียงแถวแล้วแต่ความเหมาะสม เว้นระยะห่างกันพอสมควร เพื่อมิให้รูปเทียนไปไหม้เสื้อผ้าคนที่เดินหน้า ตามหัวหน้าไปโดยอาการเช่นเดียวกัน คือประนมมือถือดอกไม้รูปเทียน

๔. ระหว่างเดินเวียน ไม่ควรพูดคุยเล่นหัวหยอกล้อกัน หรือนำรูปไปเที่ยวจิกคนอื่น ด้วยความสนุกสนานอง ควรสำรวมกาย วาจา ใจให้ดี รอบที่หนึ่งพึงตั้งใจระลึกถึงพระพุทธคุณ โดยสวด อิติปิ โส ภะคะวา... รอบที่สองระลึกถึงพระธรรมคุณ โดยสวด สุวักขาโต ภะคะวะตา ธัมโม... รอบที่สามระลึกถึงพระสงฆ์คุณ โดยสวด สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต... ครบ ๓ รอบแล้วนำดอกไม้รูปเทียนไปปักบูชาตามที่ ๆ เตรียมไว้

๕. จากนั้นเข้าไปประชุมพร้อมกันในอุโบสถ หรือวิหาร หรือศาลาการเปรียญ แล้วแต่ทางวัดจะกำหนด หลายวัดนิยมทำวัตรสวดมนต์แล้วมีเทศน์ ๑ กัณฑ์ เกี่ยวกับวันสำคัญนั้น ๆ เป็นเสร็จพิธี

อย่างไรก็ดี การเวียนเทียนนี้เป็นเพียง “อามิสบูชา” คือการบูชาด้วยสิ่งของ มีดอกไม้รูปเทียน เป็นต้น ยังมีการบูชาอีกอย่างหนึ่งคือ “ปฏิบัติบูชา” ได้แก่การบูชาด้วยการปฏิบัติ ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น การรักษาศีล คือเว้นจากการประทุษร้ายเบียดเบียนกัน การงดเว้นอบายมุข (ทางแห่งความเสื่อม) เช่น ละเว้นการเล่นการพนัน เสพของมีนเมาและสิ่งเสพติดให้โทษ เป็นต้น การงดเว้นจากความสุรุษสุรายพุ่มเฟิยเป็นอาทิ ซึ่งพุทธบริษัทควรจะได้บูชาในวันสำคัญเหล่านั้นด้วย เพราะเป็นการบูชาอย่างสูงสุด สมดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสไว้ว่า

“ผู้ใดบูชาตถาคตด้วยเครื่องสักการะมากมายถึงเพียงนี้ ผู้นั้นหาได้ชื่อว่าบูชาตถาคตอย่างยิ่งไม่ ผู้ใดปฏิบัติตามธรรมที่ตถาคตแสดงไว้แล้ว ผู้นั้นชื่อว่าบูชาตถาคตอย่างยิ่ง”

ประเด็นอภิปราย

- นักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงกิจกรรมที่นักเรียนควรปฏิบัติในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
เท่าที่นักเรียนเคยปฏิบัติมา

- อภิปรายถึงความสำคัญของวันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ว่าเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าอย่างไรบ้าง
- อภิปรายวิธีการดักบาตรและการเวียนเทียนว่ามีวิธีการอย่างไรบ้าง

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. เมื่อถึงวาระวันสำคัญดังกล่าว นักเรียนควรจัดนิทรรศการ เพื่อระลึกถึง และเห็นความสำคัญของวันนั้น ๆ
๒. นิมนต์พระมาเทศน์
๓. นักเรียนไปประกอบพิธีกรรมเนื่องในวันสำคัญดังกล่าว เช่น ไปวัดฟังเทศน์ เวียนเทียน
๔. ครูและนักเรียนร่วมกันดักบาตรในตอนเช้า
๕. นักเรียนค้นคว้าเรื่องวันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมจากที่เรียน

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- การที่นักเรียนร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แสดงว่านักเรียนมีใจศรัทธาและเห็นคุณค่า
- นักเรียนเคยดักบาตรหรือไม่เมื่อถึงวันสำคัญ ถ้ายังไม่เคย นักเรียนลองทำ นักเรียนจะเกิดความรู้สึกสบายใจ
- นักเรียนเคยแห่เทียนพรรษาก่อนวันเข้าพรรษาหรือไม่ ถ้านักเรียนเคยทำ แสดงว่านักเรียนได้มองเห็นความสำคัญ
- การไปเวียนเทียนที่วัดเป็นการบูชาพระพุทธเจ้า

คำถาม

๑. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนามีวันอะไรบ้าง และสำคัญอย่างไร
๒. เราควรปฏิบัติตนอย่างไรในวันสำคัญนั้น ๆ
๓. การดักบาตรควรปฏิบัติอย่างไร จงอธิบาย
๔. การเวียนเทียนมีวิธีการปฏิบัติอย่างไรบ้าง จงอธิบาย

รายละเอียดเนื้อหาวิชาและจำนวนคาบวิชาสังคมศึกษา

ส ๐๑๘ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) และต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น คณะหนึ่งพิจารณาปรับปรุงเนื้อหาด้านพระพุทธศาสนา ให้เนื้อหาเข้มข้นเพื่อให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติ เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีและปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และได้ประกาศใช้แล้ว โดยกำหนดให้นักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธทุกคนเลือกเรียนนั้น สำหรับรายวิชา ส ๐๑๘ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ หลักสูตรได้กำหนดรายละเอียดเนื้อหาและจำนวนคาบไว้ ดังนี้

เนื้อหา

จำนวนคาบ

๑. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	๘
๑.๑ ศาสนา	๔
- มูลเหตุการเกิด	
- ความหมาย	
- ประเภท	
องค์ประกอบและประโยชน์	
๑.๒ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย	๒
๑.๓ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ	๒
๒. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกและชาวพุทธตัวอย่าง	๔
๒.๑ พุทธประวัติ	
- ประสูติ	
- ตรัสรู้	
- ประกาศพระพุทธศาสนาและมอบความเป็นใหญ่ให้พระสงฆ์	
- ปรีณิพพาน	
๒.๒ พระสารีบุตร	
๒.๓ พระโมคคัลลานะ	
๒.๔ จิตตะ คหบดี	
๓. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๘
๓.๑ พระรัตนตรัยและไตรสรณคมน์	
๓.๒ โอวาท ๓	
๓.๓ เบญจศีล เบญจธรรม	
๓.๔ หิริโอตตปปะ	

เนื้อหา

จำนวนคาบ

๔. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ ๒
- ๔.๑ ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้สืบทอดพระศาสนา
- ๔.๒ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ
๕. ภาษามาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิตและคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ๓
- ๕.๑ อ่านภาษามาลีสะกดแบบไทยและสะกดแบบบาลีเกี่ยวกับคำใน
- พระพุทธศาสนสุภาษิต
 - อารยนาศีล
 - สมทานศีล
- ๕.๒ พุทธศาสนสุภาษิต
- อุตตา หิ อุตตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน
 - นิमित्तํ สาธุรูปานํ กตญญูกตเวทิตา ความกตัญญูกตเวทิตาเป็นเครื่องหมายของคนดี
 - อุตตา หเว ชิตํ เสยโย ชนะตนันนฺและเป็นสิ่งที่ดี
- ๕.๓ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา
๖. หน้าที่ชาวพุทธ ๑
- ศึกษาหาความรู้
 - ปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา
 - เผยแพร่พระศาสนา
 - ปกป้องพระศาสนา
๗. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา ๔
- ความหมายและประโยชน์ของสมาธิ
 - การฝึกสมาธิเบื้องต้นตามหลักอานาปานสติ
 - ฝึกให้เกิดปัญญาตามหลักการพัฒนาปัญญา ๓
 - สุตมยปัญญา
 - จินตามยปัญญา
 - ภาวนามยปัญญา
๘. ภาดปฏิบัติ ๖
- มรรยาทชาวพุทธ
 - ศาสนพิธี
 - การจัดโต๊ะหมู่บูชา
 - การจัดรูปเทียน
 - การไหว้ การกราบ

เนื้อหา

จำนวนคาบ

การอาราธนาศีล

การสมาทานศีล

- วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม แม้หลักสูตรพระพุทธศาสนาจะกำหนดเนื้อหา จำนวนคาบไว้ในการจัดการเรียนการสอน ครูอาจยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม

คณะกรรมการที่ปรึกษา

พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท)
 พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ)
 พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต)
 อธิบดีกรมวิชาการ
 รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายโกวิท ประวาลพฤษษ์)
 นายสมาน ชาดิยานนท์

คณะกรรมการจัดทำ

นางสุนน อมรวิวัฒน์	ประธานกรรมการ
นายศิริ ศิริบุตร	รองประธานกรรมการ
นายจำนงค์ ทองประเสริฐ	กรรมการ
นายจำรัส ดวงธิดา	กรรมการ
นายเย็นใจ เลหาวนิช	กรรมการ
นายณรงค์ ตามรักษา	กรรมการ
นายวัลลภ กันทรพย	กรรมการ
นายสงบ ลักษณะ	กรรมการ
นางสุภรณ์ สภาพงศ์	กรรมการ
นางสาวสุชาดา พรนภา	กรรมการ
นางสาววิริยะ บุญยะนิवासน์	กรรมการ
นางวิสา โรจน์รุ่งสัจย์	กรรมการ
นางรพีพรรณ เอกสุภาพันธุ์	กรรมการ
นายพิศาล แซ่มโสภา	กรรมการ
นางลินจง อินทร์พวรรค์	กรรมการ
นางพาณี แสงกิจ	กรรมการ
นางสมทรง ปุญญฤทธิ์	กรรมการ
นางสาวสุรีพร เอี้ยวถาวร	กรรมการ
นางจิตรา ทองเกิด	กรรมการ
นางประไพพรรณ โกศัยสุนทร	กรรมการ
นางปวิพัทธ์ สุวรรณศร	กรรมการ

นายสุระ ดามาพงษ์

นางบุญสม น้ำเจริญ

นายวินัย รอดจ่าย

นางรัตนา ภาชาฤทธิ์

นางสาวกฤษณา บุญเรืองรอด

นางเรียบพร อธิปอนันต์

นางวิภา นาคงาม

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการและเลขานุการ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

บรรณาธิการ

นางสาวกฤษณา บุญเรืองรอด

ขอขอบคุณผู้เอื้อเฟื้อภาพประกอบ

๑. พระมหาอุดม พุฒเกิดพันธุ์

๒. นางสมทรง บุญญฤทธิ์

๓. นายพิศาล แซ่มโสภา

ศึกษารัณฑ์พาณิชนัย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว นายณัฐพันธ์ กาญจนรินทร์ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๔๕

พุทธศาสนสุภาษิต

“อตุตฺตาหิ อตุตฺตโน นาโถ”
ตนแลเป็นที่พึ่งของตน

“นิลิตฺตํ สํวรूपานํ กตมญฺญกตเวทิตา”
ความกตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี

“อตุตฺตา ทเว จิตฺตํ เสวยโย”
ขณะตนนั้นแหละเป็นสิ่งที่ดี

พระพุทธศาสนา ส 018

ISBN 974-01-2566-2

9 789740 125662

ราคา 35.00 บาท

นิปยุตฺตเรื่องราคะสินค้ำ

รวมนิพนธ์หาเรา สลายตัว ณ 1569

ศูนย์รับเรื่องร้องเรียนราคาสินค้า

กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์

ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

นางวิมล พิกุลใส ผู้พิมพ์และจัดจำหน่าย

๕๕๐๐๓๕๖

